

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԳԵՎՈՐԳ ՆԱՐԻՆՅԱՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ..... 3

ՌԱՖԻԿ ԽԱՆԴԱՆՅԱՆ

ԱՆՑՈՒՄԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՇՈՒՐՋ.

ՏԵՍԱԿԱՆ ՍՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐ..... 11

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ

ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԸ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԻ

ՀԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄ..... 17

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԱՐՄԻՆԵ ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ

ՓԱՍՏԱԲԱՆԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՍԱՏՈՒՑՈՒՄԸ ԵՎ

ՓԱՍՏԱԲԱՆՆԵՐԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ..... 24

ԹԱԳՈՒՀԻ ԱՖԱԶԱՆՅԱՆ

ԳՐԱՎԻ՝ ՈՐՊԵՍ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ

ՄԻՋՈՑԻ ԵՐԿԱԿԻ ԲՆՈՒՅԹԸ 36

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԷԴԳԱՐ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ԱՆՉԱՓԱՀԱՄՆԵՐԻ ՆԿԱՏԱՄԲ ԿԱՏԱՐՎՈՂ ԲՈՆԻ

ՍԵՌԱԿԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՕԲՅԵԿՏԻՎ

ԿՈՂՄԻՆ ԱՌՆՉՎՈՂ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ..... 43

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՓԻ ԼԱԶԱՐՅԱՆ

ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱԶՄԻ ԱՆՓՈՓՈԽԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ

ԴԱՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԱՆԸԴՀԱՏՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՌԱՋԻՆ ԱՏՅԱՆԻ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ 55

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱԿԱՆ ԷՄՍԱ ԱՎԱԳՅԱՆ
ՏՈՒԺՈՂԻ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԽՈՇՏԱՆԳՄԱՆ
ԳՈՐԾԵՐՈՎ..... 64

ԱՐՄԵՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ, ՄՈՒՇԵՂ ԱՍԼԻԿՅԱՆ
ԿԵՂԾ ՄԵՏԱՂԱԴՐԱՄՆԵՐԻ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՅ ՍԱՐՔԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ ՄԵԹՈԴՆԵՐԻ
ԿԻՐԱՌՄԱՍԲ..... 74

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ
ՀՀ ՎՃՈՒԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ 80

Գևորգ ՆԱՐԻՆՅԱՆ

ՀՀ Արագածուրնի մարզի առաջին ասրյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր,
Երևանի հյուսիսային համալսարանի հայցորդ

ՊԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Իրավական ակտերի շարքում դատական ակտերը հատուկ տեղ են զբաղեցնում: Ասվածը պայմանավորված է երկու կարևորագույն հանգամանքներով: Նախ՝ ՀՀ Սահմանադրության 4-րդ հոդվածով ամրագրվում է դատական իշխանությունների ինքնուրույն դերը պետական իշխանության համակարգում, երկրորդ՝ տարեցտարի աճում է դատարանի և արդարադատության նշանակությունը հասարակության շրջանում: Սա փաստում է այն մասին, որ դատական ակտերը շարունակաբար ստանալու են առավել նշանակալի դերակատարում: Այս միտումը պայմանավորում է քաղաքացիաիրավական կարգավորման արդյունավետ կառուցակարգի ներդրման համատեքստում հիմնախնդրի դոկտրինալ մեկնաբանման անհրաժեշտությունը: Մինչդեռ, իրավաստեղծ գործունեության և իրավակիրառ պրակտիկայի համար հիմնարար մի խնդիր, այն է՝ դատական ակտերի իրավական բնութագիրը գրեթե մեկնաբանված չէ:

«Իրավական ակտ» հասկացությունը իրավագետների մեծ մասի կողմից ընկալվում է որպես իրավական փաստաթուղթ, այսինքն՝ իրավաչափ վարքագիծը և դրա արդյունքն ամրագրող փաստաթղթային կամարտահայտություն¹:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ ՔԴՕ) 7-րդ հոդվածով դատական ակտին է վերագրվում դրա համապատասխանությունը իրավական ակտերին ներհատուկ պահանջներին, այն է՝ Սահմանադրության, սահմանադրական օրենքների, Հայաստանի Հանրապետության վավերաց-

րած միջազգային պայմանագրերի, այլ օրենքների և ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտերի պահանջների պահպանումը, որոնց նորմերը կիրառելի են տվյալ գործը քննելիս և լուծելիս:

Ըստ Ս. Կ. Չազալովայի «դատարանի բոլոր որոշումները կարելի է մեկնաբանել «իրավական ակտեր» հասկացությամբ՝ հաշվի առնելով դրանց հետևյալ հայտանիշները՝ ա) իրավակիրառ բնույթը և համապատասխանությունը օրենսդրական բոլոր նորմերին, բ) ինքնուրույնությունը և այլ մարմինների կողմից ընդունված ակտերից կախվածության բացառումը, գ) քննվող գործի շրջանակում դրանց բովանդակության անհատականացվածությունը, դ) որոշումների առարկայական գնահատումը վերահսկողության և բեկանման կարգով, ե) որոշումների ընդունումն առանձին երկրների ողջ օրենսդրական դաշտի համատեքստում, զ) դատական ակտի տեքստը կազմելու առանձնահատուկ պահանջների առկայությունը»²:

Վերլուծելով ներկայացված մոտեցումը, գտնում ենք, որ հեղինակի տեսակետում առաջին երկու հայտանիշները հակասում են մեկը մյուսին: Այսպես, եթե խոսենք դատական ակտերի ինքնուրույնության և այլ մարմինների կողմից ընդունված ակտերից կախվածության բացառման մասին, ապա առաջին հայտանիշից պետք է բացառենք դատական ակտերի «համապատասխանությունը օրենսդրական բոլոր նորմերին» արտահայտությունը, քանի որ սա ինքնին արտահայտում է օրենսդրի՝ դատական ակտերի միջև փոխկապակցվածության պա-

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

հանջը: Մինչդեռ, այս դրույթի բացառումը կարող է հանգեցնել ողջ իրավակիրառ և իրավակարգավորող համակարգի խաթարման: **Կարծում ենք՝ նպատակահարմար կլինի առաջին հայտանիշը լրացնել հետևյալով՝ «իրավակիրառ բնույթը և համապատասխանությունը օրենսդրական բոլոր նորմերին, որոնք չեն հակասում սահմանադրական դրույթներին, իրավունքի սկզբունքներին և նորմերին, միջազգային իրավունքի նորմերին և ստանդարտներին»:**

Դատական ակտերի իրավական (իրավաբանական) բնույթին ներհատուկ են հետևյալ հատկանիշները՝

- փաստաթղթային բնույթը. այն համարվում է արտաքնապես օբյեկտիվացված, փաստացի հիմնավորված իրավական փաստաթուղթ, որնարտացոլում է իրավունքի իրողությունը³,
- կամային բնույթը. դատական ակտը ամրագրում է իրավասու անձանց կամքը՝ օժտելով այն իրավական ուժով,
- իրավական համակարգի բովանդակային տարրերի՝ իրավական նորմերի և իրավակիրառ պրակտիկայի ամրագրումը դատական ակտում⁴:

Մ. Ա. Ռոժկովան դատական ակտը սահմանում է որպես դատարանի կողմից ընդունվող կատարողական ակտ-փաստաթուղթ, նյութական իրավունքի իրավական փաստ, որը հանգեցնում է որոշակի իրավական հետևանքների⁵:

Պ. Ա. Լուպինսկայան բոլոր դատական ակտերը մեկնաբանում է որպես դատավարական ձև ստացած իրավական ակտեր, որտեղ քննիչը, դատախազը, դատավորը կամ դատարանն օրենքով սահմանված իրենց լիազորությունների շրջանակում պատասխանում են գործին առնչվող հարցերին և, կոնկրետ հանգամանքները հաշվի առնելով, սահմանում են իրենց «կամքը»՝ միտված լինելով դատավարական գործընթացի խնդիրների

կարգավորմանը⁶:

Դատական ակտերը տարբերակվում են պետական իշխանության այլ մարմինների ակտերից՝ հաշվի առնելով դատական իշխանության իրավակիրառ բնույթը: Այս համատեքստում մասնագիտական գրականության մեջ առանձնացվում են դատական ակտերին ներհատուկ հատկանիշներ: Մասնագիտական գրականության մեջ առանձնապես ուշադրություն է դարձվում այն դրույթներին, թե արդյո՞ք դատական ակտերը համարվում են անհատական իրավակիրառ ակտեր, և արդյո՞ք դրանք միայն իրավակիրառ ակտեր են, թե կրում են նաև դատական նախադեպի հատկանիշներ⁷: Այս կապակցությամբ իրավունքի տեսության մեջ ընդգծվում է, որ դատական ակտերը անհատական իրավակիրառ ակտեր են, այսինքն՝ ներհատուկ են կոնկրետ գործի և կոնկրետ անձանց⁸: Բայց քանի որ դատական ակտերում արտացոլվում է երկրի դատական իշխանության հեղինակությունը, ուստի Մ. Գ. Րեշենկինը և Ն. Վ. Պավլովը գտնում են, որ «դատական ակտը պետք է արտացոլի դատական իշխանության անկախությունը և ձևավորի հասարակական կարծիք»⁹:

Դատական ակտերը նաև իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստեր են, որոնք ծառայում են որպես քաղաքացիական իրավահարաբերությունների առաջացման, փոփոխման կամ դադարեցման հիմք: Այդ մասին դատավարական գրականության մեջ առաջին անգամ խոսել են Վ. Վ. Յարկովը, Մ. Ա. Գուրվիչը, Օ. Ա. Կրասավչիկովը, Գ. Լ. Օսոկինան, ովքեր դատական որոշումներն ընդունել են որպես ոչ միայն դատավարական, այլև նյութական իրավաբանական փաստեր¹⁰:

Պրոֆեսոր Ռ. Գ. Պետրոսյանը գտնում է, որ դատական ակտի իրավական բնույթը դրսևորվումն այն է, որ այն օրենքով սահմանված կարգով պետության անունից կայացված արդարադատության ակտ է, որը գործը, ըստ էության,

լուծելու միջոցով պաշտպանում է կողմերի իրավունքները, ազատություններն ու օրինական շահերը, ինչպես նաև պետության շահերը¹¹:

Հայ հեղինակներից Ս. Գ. Մեղրյանը, որպես առաջնային ընդգծում է դատական ակտի կարգավորիչ բնույթը: Ըստ նրա՝ դատական ակտի կարգավորիչ բնույթը դրսևորվում է նրանում, որ դրա միջոցով է դատարանը ներգործում իրավահարաբերության մասնակիցների վարքագծի վրա, վիճելի և ենթադրյալ հարաբերությունները դարձնում է իրականում գոյություն ունեցող և անվիճելի¹²:

Ա. Հ. Դավթյանը գտնում է, որ, ըստ էության, կապված լինելով օրինականության և հիմնավորվածության հետ՝ դատական ակտերն ունեն միանգամայն ինքնուրույն և կոնկրետ իրավական բնույթ: Նմանօրինակ պահանջների թվին նա դասում է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի որոշակիությունը (կատեգորիկ բնույթը), անպայմանականությունը և լրիվությունը (սպառիչ բնույթը): Քանի որ շահագրգռված անձը դատարան է դիմում իր կոնկրետ իրավունքի կամ օրինական շահի պաշտպանության պահանջով, ուստի դատարանի վճիռը ևս պետք է կոնկրետ լինի, իսկ նման հատկության մասին խոսք կարող է լինել միայն այն ժամանակ, երբ վճիռը որոշակի է, անպայմանական և սպառիչ¹³:

Ս. Կ. Չազայնովան արդարացիորեն ընդգծում է այն, որ իշխանության բաժանման տեսության համաձայն՝ դատական իշխանության կողմից իրավագործության արդյունավետ իրագործումն ապահովելու համար անհրաժեշտ է, որպեսզի վերջինիս դատական ակտերին և ներհատուկ լինի այն իրավական բնութագիրը, որն ունեն պետական իշխանության այլ ճյուղերի ակտերը¹⁴:

Դատական իշխանությունը, դիտարկելով իշխանությունների բաժանման կառուցակարգի (մեխանիզմի) համատեքստում, Ռ. Չ. Լիվիցը պնդում է, որ «ընդունելով դատական իշխանությունը

որպես պետական իշխանության առանձին ճյուղ, գտնում ենք, որ դատարանի կողմից թույլատրելի է իրավական նորմերի ընդունումը: Դատական իրավական նորմերը քաղաքակիրթ հասարակության կառավարման արդյունավետ միջոցներ են»¹⁵:

Այսպիսով, մայրցամաքային (ռոմանագերմանական) իրավակիրառ պրակտիկայում դատական ակտերին տրվում է էական դերակատարում: Այս մասին են վկայում ինչպես դատական ակտերի հասկացության, իրավական բնույթի տարատեսակ մեկնաբանությունները տեսության մեջ, այնպես էլ դատական պրակտիկան: Մասնավորապես, դատական ակտերն ուսումնասիրվում են որպես դատական իշխանության իրացման ակտ¹⁶, իրավակիրառ ակտ¹⁷, գործն, ըստ էության, լուծող ակտ¹⁸, փաստաթուղթ, որը բովանդակում է վեճի կողմերի և քաղաքացիների վրա դրական-դատարակչական ներգործության տարրեր¹⁹, որպես դատավարական փաստաթուղթ²⁰:

Այժմ գործնական համատեքստում հիմնավորենք կատարված ուսումնասիրության արդյունք համարվող այն եզրահանգումը, որ դատական ակտերը բազմաբնույթ են: Այդ նպատակով մենք քննության ենք ենթարկել ԱՐԱԳ/0333/02/14 և ԵԿԳ/2266/02/16 քաղաքացիական գործերով վճիռները: Ուսումնասիրվող դատական ակտերից առաջինը՝ ԱՐԱԳ/0333/02/14 քաղաքացիական գործով վճիռը կայացվել է ՀՀ Արագածոտնի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի, իսկ երկրորդը՝ ԵԿԳ/2266/02/16 քաղաքացիական գործով վճիռը՝ Երևան քաղաքի Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից: Դատարաններն իրենց գործողություններում առաջնորդվել են անկախ դատարանին ներհատուկ սկզբունքներով:

Ուսումնասիրվող վճիռները կայացնելիս, դատարանները նախ հանդես են եկել Հայաստանի Հանրապետության

անունից, ղեկավարվել ոչ միայն դրանց հիմքում ընկած քաղաքացիական գործերով ներկայացված հայցապահանջների նկատմամբ կիրառելի իրավանորմերով, այլ կիրառել են վճռի բովանդակությամբ վերաբերող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի այն նորմերը, որոնց միջոցով դատարաններն ի գործ են դրել դատական ակտերի պետական կամ արտահայտման բնույթը:

Բնույթյան առնված վճիռների կազմման կարգն ամբողջությամբ համապատասխանում է մահմոթինակ փաստաթղթերին բնորոշ պահանջներին. պահպանված են դրանց բնորոշ կառուցվածքաձևաբանական նորմերը: Փաստաթղթի կազմման գործընթացում դատարաններն առաջնորդվել են տրամաբանական հաջորդականության և իրավաբանական փաստերի փոխկապակցվածության ապահովման դրույթներով:

Բնույթյան առնված վճիռները, կարծում ենք, կողմերի համար միանշանակ ընկալելի են եղել, ապահովվելով օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի պարտադիրության հատկանիշը, որն էլ գուգորդվել է վերջինիս կատարողականության բնույթի դրսևորմանը:

Այնուամենայնիվ, պետք է ուշադրություն դարձնել այն հանգամանքին, որ ոչ բոլոր իրավական համակարգերում են դատական ակտերը համարվում իրավունքի աղբյուրներ՝ նախադեպեր: Որպես կանոն, դատական ակտերի նախադեպային բնույթը ներհատուկ է ընդհանուր (անգրասաքսոնական) իրավունքի երկրներին:

Դատական ակտերի կազմում մենք մտցնում ենք ոչ միայն ազգային դատարանների, այլև միջազգային դատական հաստատությունների կողմից ընդունված ակտերը: Ընդ որում՝ միջազգային դատական հաստատությունների կողմից «նախադեպայնությունը» կամ ուղղակիորեն նշվում է դատական ակտում (հակառակ դեպքում՝ բացառվում), կամ էլ ձևավորվում է անուղղակիորեն՝ պրակտիկայում:

Այսպես՝ ըստ ՄԱԿ-ի միջազգային դատարանի ստատուտի 59-րդ հոդվածի՝ Դատարանի որոշումները պարտադիր են միայն կոնկրետ գործի մասնակիցների համար²¹: Բացի այդ՝ դատարանի որոշումներում ընդգծվում են, որ վերջինս չի համարվում օրենսդիր մարմին և պարտավորվում է կիրառել արդեն իսկ գործող իրավունքն այնպես, ինչպես որ կա, այլ ոչ թե ստեղծել այն:

Միևնույն ժամանակ, որոշ միջազգային դատարանների դատական ակտերը, ի հակադրումն նախորդ օրինակի, համարվում են նախադեպային, այսինքն՝ անվերապահորեն ճանաչվում են այդպիսին: Որպես օրինակ կարող ենք նշել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի²² և Միջազգային քրեական դատարանի որոշումները:

Ինչ վերաբերում է Եվրոպական միության դատարանի որոշումներին, ապա ընդգծենք, որ ֆորմալ կողմից, մասնավորապես՝ Եվրոպական համայնքի հիմնադրման մասին համաձայնագրի²³ 249-րդ հոդվածով Դատարանի որոշումներն ուղղակիորեն եվրոպական իրավունքի աղբյուրների թվին չեն դասվում: Մեր կարծիքով՝ այսօրինակ դրույթի բացակայությունը ԵՄ հիմնադիր փաստաթղթերում լրջագույն բացթողում է իրավական կարգավորման համատեքստում: Խնդիրը այն է, որ ԵՄ դատարանի որոշումները կրում են առանձնահատուկ բնույթ, քանի որ Հռոմի պայմանագրով, որով ստեղծվեց Եվրոպական տնտեսական համագործակցությունը, ամրագրված է ԵՄ դատարանի կարևորագույն գործառույթը, այն է՝ «Դատարանը երաշխավորում է իրավունքի միասնականության պահպանումը Համաձայնագրի մեկնաբանման և կիրառման դեպքերում»²⁴:

Ընդգծենք նաև, որ Միության հիմնադրման փաստաթղթերից և ոչ մեկում չի հստակեցվում ԵՄ դատարանի որոշումների նշանակության հարցը ինչպես ԵՄ իրավակարգավորման համատեքստում, այնպես էլ անդամ-երկրների ազգային-

դատական պրակտիկայում:

Արդեն իսկ գործունեության սկզբնական փուլում ԵՄ դատարանն իր որոշումներում ամրագրեց որոշ իրավական դիրքորոշումներ, որոնք անգնահատելի դերակատարում ունեցան Միության իրավունքի զարգացման գործում: Խոսքն այնպիսի որոշումների մասին է, ինչպիսիք են Van Gend en Loos²⁵, Da Costa²⁶, որոնց միջոցով ԵՄ դատարանը սահմանեց ԵՄ իրավունքի դերը անդամ-երկրների ազգային իրավունքի հետ հարաբերակցությամբ: Բացի այդ, սահմանվեց որոշումների պարտադիր լինելու հանգամանքն ինչպես վեճի կողմերի, այնպես էլ ԵՄ իրավունքի բոլոր սուբյեկտների համար:

Մենք գտնում ենք, որ ԵՄ դատարանի որոշումներն անվերապահորեն կրում են նախադեպային բնույթ և այդ դատարանի գործունեության մեջ առանձնակի դերակատարում ունի նրա սեփական որոշումների կյանքի կոչման գործում միեւնուրականությունը:

Ինչպես իրավացիորեն նշում է Դ. Ս. Տիխոնովեցկովոն, նախադեպի դոկտրինան միտված է ԵՄ իրավունքի նորմերի իրավակիրառ պրակտիկային անդամ-երկրների ազգային դատարանների ակտիվ մասնակցությունը խրախուսելուն: Նախադեպի դոկտրինայի համակարգը բովանդակում է «acte clair»²⁷ և «delegation sectorale des fonctions judiciaires»²⁸ հայեցակարգերը: «Acte clair»-ը հնարավորություն է տալիս լուծելու այն հարցը, թե որ դեպքում է հնարավոր նախադեպը դիտարկել որպես ԵՄ իրավունքի աղբյուր, որը ենթակա է անվերապահորեն կատարման և ունի բարձրագույն իրավական ուժ անդամ-երկրների համար: «Դատական գործառույթների բաշխումը ԵՄ դատարանի և անդամ-երկրների դատարանների միջև» հայեցակարգը սահմանում է, թե ինչպես է նախադեպը կիրառվում ԵՄ անդամ-երկրների կողմից որպես

նախադեպ և որն է այդ դեպքում ազգային դատարանների իրավակիրառ դերը²⁹:

Այսպիսով՝ ԵՄ դատարանի որոշումների առաջնայնությունը ԵՄ իրավունքի ձևավորման գործում անբննեղի իրողություն է, միևնույն ժամանակ բացակայում են դրանց նախադեպային բնույթն ամրագրող նորմերը, որոնք դժվարացնում են դրանց իրացման գործընթացը: Կարծում ենք, որ պետք է իրավական հարթակում որպես ԵՄ իրավունքի աղբյուր ամրագրել ԵՄ դատարանի որոշումները: Դա հնարավորություն կընձեռեք հնարավորինս խուսափելու բացերից և ամրապնդել ԵՄ իրավունքի հիմքերը:

Ընդհանրացնելով կատարված ուսումնասիրությունը՝ առանձնացնենք դատական ակտի հիմնական հատկանիշները: Դրանք են՝

- դատական ակտն ընդունող առանձնահատուկ սուբյեկտը՝ անկախ դատարանը,
- պետական կամ արտահայտման բնույթը,
- փաստաթղթային ձևը,
- նյութաիրավական և դատավարական նորմերի միջև փոխկապակցվածությունը,
- իրավաբանական փաստերի և կենսական նշանակության այլ փաստերի, ինչպես նաև՝ որպես հետևանքային ազդեցություն, վիճահարույց հարաբերությունների միջև փոխկապակցվածությունը,
- միանշանակությունը,
- պարտադիրությունը,
- կատարողականությունը (կատարելիությունը):

Վերջնական եզրակացություննայն է, որ դատական ակտերն ունեն յուրօրինակ իրավական բնույթ: Դրանց առանձնահատկությունը դրսևորվում է երկակիության մեջ. որում մեկտեղվում են մասնավոր իրավունքի և հանրային պաշտպանության տարրերը:

- 1 Տե՛ս օրինակ՝ Тузов Н.А., Множественная природа судебных актов // Российский судья, № 7, 2007, էջեր 3-4:
- 2 Տե՛ս Загайнова С.К., Судебные акты в механизме реализации судебной власти в гражданском и арбитражном процессе, М., 2007, էջ 87:
- 3 Տե՛ս Вукот М.А., Гражданский процесс России, М., 2004, էջ 284:
- 4 Տե՛ս Алексеев С.С., Общая теория права: В 2 т. М., 1982. Т. 2, էջ 194:
- 5 Տե՛ս Рожкова М.А., Судебный акт и динамика обязательства, М., 2003, էջ 12:
- 6 Տե՛ս Лупинская П.А., Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы, М., 1976, էջ 18:
- 7 Տե՛ս Загайнова С.К., նշվ. աշխ., էջեր 132-134:
- 8 Տե՛ս Теория государства и права: Учебник для юридических вузов и факультетов / Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова, М., 1998, էջ 386:
- 9 Տե՛ս Решенкин А.Г., Павлов Н.В., О языке судопроизводства и стиле судебного акта // Вестник ВАС РФ, 2001, № 7, էջ 115:
- 10 Տե՛ս Ярков В.В., Юридические факты в механизме реализации норм гражданского процессуального права.- Екатеринбург, 1992., Гурвич М.А., Виды исков по советскому гражданскому процессуальному праву// Известия Академии наук СССР. Отделение экономики и права, 1945, էջեր 1-12, Красавчиков О.А., Теория юридических фактов в советском гражданском праве: Автореферат дис.докт.юрид.наук, Свердловск, 1950, էջեր 12-13:
- 11 Տե՛ս Պետրոսյան Ռ. Գ., Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն./ Ռ. Գ. Պետրոսյան; (իրավ. գիտ. դոկտոր, դոցենտ Լ. Ջ. Թադևոսյանի խմբագրությամբ): - Չորրորդ հրատարակություն: - Եր.: «Ոսկան Երևանցի» հրատ., 2012, էջ393:
- 12 Տե՛ս Մեղրյան Ս. Գ., Առաջին ատյանի դատարանի քաղաքացիական գործերով դատական ակտերը, Երևանի պետ. համալսարան, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2010, էջ 17:
- 13 Տե՛ս Դավթյան Ա. Հ., Քաղաքացիական դատավարություն, - Եր., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2007, էջ 154:
- 14 Տե՛ս Загайнова С.К., նշվ. աշխ., էջ 139:
- 15 Տե՛ս Лившиц Р. З., Судебная практика как источник права, М., 2000, էջ 12:
- 16 Տե՛ս Савельева Т. А., Законная сила актов правосудия по гражданским делам / Т.А. Савельева // Вестник СГАП, 1999, №1, էջ 34:
- 17 Տե՛ս Гражданский процесс [Текст]: учеб. пособие / И.В. Решетникова, В.В. Ярков, М., изд-во Норма, 2000, էջ 52:
- 18 Տե՛ս Ткачев Н. И., Законность и обоснованность судебных постановлений по гражданским делам [Текст]: науч. изд. / Н. И. Ткачев, Саратов, СГУ, 1987, 54 с.
- 19 Տե՛ս Гражданский процесс [Текст]: учеб. пособие / В.А. Мусина, Н.А. Чечиной., Д. М. Чечета, М., Про-спект, 1999, էջ 44:
- 20 Տե՛ս Зайцев И. М., Судебное решение как процессуальный документ / И. М. Зайцев // Российская юстиция, 1995, № 4, էջ 20:
- 21 Տե՛ս Статут Международного Суда // Действующее международное право, Документы в 2-х т. - Т. 1, составители Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова, Учебное пособие, -М., Международные отношения, 2002, էջեր 35-36:
- 22 Մարդու իրավունքների և հիմնարար պատուիրյունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածում նախատեսված է Կոնվենցիան ստորագրած անձանց կողմից Դատարանի դատական ակտերի կատարման պարտականություն: Այս պարտականությունը դրվում է պետական իշխանության բոլոր մարմինների, սեղական ինքնակառավարման մարմինների վրա: Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանը ձևավորում է իրավական դիրքորոշումներ, որոնք պարտադիր են Կոնվենցիայի կողմերի համար: Վերոշարադրյալը փաստում է, որ ՄԵԵԴ-ի իրավաստեղծ գործառույթը իրացվում է դատական նախադեպի ձևով: Տե՛ս Действующее международное право, Документы в 2-х т. - Т. 1, Составители: Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова, Учебное пособие, -М., Междунар. отношения, 2002, էջեր 267-291:
- 23 Տե՛ս Ниццкий договор изменяющий договор о Европейском союзе, договоры, учреждающие Европейские Сообщества и некоторые относящиеся к ним акты 2001 г. // Official Journal, էջ 80, № 10, March 2001.
- 24 Տե՛ս Договор об учреждении Европейского Экономического Сообщества 1951 г. // Договоры, учреждающие Европейские Сообщества, -М., Право, 1994, էջեր 95-288:

- ²⁵ Տե՛ս Էնտին Լ.Մ., Суд Европейских сообществ. Избранные решения [Текст]: науч. изд. / И.Г. Аюпова, С.В. Водолагин, Г.П. Толстопятенко, Л.М. Энтин, -М., Норма, 2001, էջեր 1-10:
- ²⁶ Տե՛ս Էնտին Լ.Մ., նշվ. աշխ., էջեր 11-23:
- ²⁷ Տե՛ս Կաշկին Ս.Յ., Право Европейского Союза: документы и комментарии [Текст]: учеб. пособие / под. ред. С. Ю. Кашкина, -М., ТЕРРА, 1999, էջեր 130-131:
- ²⁸ Տե՛ս Կաշկին Ս. Յ., Նշվ. աշխ., էջեր 130-131:
- ²⁹ Տե՛ս Тихоновецкий Д.С., Судебная практика как источник европейского права [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Тихоновецкий Дмитрий Сергеевич, -М., 2004, էջ 11:

RESUME - РЕЗЮМЕ

LEGAL DESCRIPTION OF JUDICIAL ACTS

Gevorg Narinyan
*Judge of General Jurisdiction Court of First Instance
of the RA Aragatsotn Marz,
PhD Student of Yerevan Northern University*

The article presents a legal description of judicial acts. Based on the generalization of the information presented in the professional literature, in textbooks published by foreign and Armenian authors, and the author's practical experience, the following characteristics of legal acts were presented: the specific subject who applies the judicial act - an independent court, the expression of state will, documentary form, the relationship between material and legal norms, the relationship with legal facts and other vital facts, as well as the consistent effect between the disputed relationships, unambiguousness, compulsion, productivity.

Key words: legal description of judicial acts.

ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СУДЕБНЫХ АКТОВ

Геворг Наринян
*Судья суда общей юрисдикции первой инстанции
Арагацотнского марза РА,
Соискатель Ереванского Северного университета*

В статье рассматривается правовая характеристика судебных актов. На основе обобщения представленной в профессиональной литературе информации, в учебниках, опубликованных зарубежными и армянскими авторами, и практического опыта автора статьи в данной научной работе изучаются следующие характеристики правовых актов: конкретный субъект, применяющий судебный акт, – независимый суд, выражение государственной воли, документальная форма, взаимосвязь материальных и правовых норм, юридических и других жизненно важных фактов, а также последовательный эффект спорных отношений, их однозначность, обязательность, производительность.

Ключевые слова: правовая характеристика судебных актов.

Բանալի բառեր - դատական ակտերի իրավական բնութագիրը:

Ռ.Ա.Ֆիկ ԽԱՆԴԱՆՅԱՆ

*Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատարանի դատավոր,
Հայ-Ռուսական համալսարանի սահմանադրական և
մունիցիպալ իրավունքի ամբիոնի ավագ դասախոս,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու,
Հայ-Ռուսական համալսարանի դոկտորանդ*

ԱՆՑՈՒՄԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ ԱՐԴԱՐԱՊԱՏՈՒԹՅԱՆ ՇՈՒՐՁ. ՏԵՍԱԿԱՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐ

Ներկայիս հայ հասարակության հիմնական նպատակներից է Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացնել արմատական բարեփոխումներ և դրանց միջոցով ստեղծել բարենպաստ պայմաններ հասարակության և նրա յուրաքանչյուր անդամի անվտանգ ու արժանապատիվ կյանքի համար: Դրան հասնելու համար իշխանության ամենաառաջնահերթություններից են կոռուպցիայի դեմ արդյունավետ պայքարը, տնտեսության ազատականացումը (*մենաշնորհի վերացումը*) և առավելագույնս անկախ դատական իշխանության համակարգի ստեղծումը:

Հայաստանի Հանրապետության դատական իշխանությունում առկա որոշ բացթողումների ու խնդիրների հիմնական պատճառը վերջինիս նկատմամբ հանրային վստահության պակասն է:

Իրավաբանների և քաղաքական գործիչների կարծիքով՝ ներպետական դատական իշխանությունը դեռևս ամբողջությամբ չի կայացել և չի վայելում հասարակության լայն շրջանակի վստահությունը, չնայած իրականացված սահմանադրական փոփոխությունների հիմնական նպատակներից մեկը դատական իշխանության արմատական բարեփոխումն և անկախացումն էր, սակայն, առայժմ, շոշափելի դրական արդյունքները տեսանելի չեն:

Երկրի իրավական համակարգը, ամենից առաջ արդարադատության համակարգը, անհրաժեշտ է արմատապես բարելավել, քանզի առանց իրական անկախ

արդարադատության համակարգի, առաջիկայում իրակացվելիք միջոցառումները քաղաքական ոլորտում (կոռուպցիայի հաղթահարումը, արտահերթ խորհրդարանական ընտրությունները, տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության կատարելագործումը և այլն) և տնտեսական ոլորտում (առանց մենաշնորհի ազատ մրցակցության ապահովումը և այլն), մեր կարծիքով, սպասվելիք և ակնկալվող արդյունքներ չեն գրանցի:

Այստեղ հապաղել չի կարելի, սակայն հապճեպ որոշումներ կայացնել նույնպես չի կարելի: Այս առումով անհրաժեշտ է հասարակության բոլոր գիտակ և առողջ ուժերի համախմբում՝ համարժեք լուծումներ գտնելու ակնկալիքով:

Հոդվածագրի սույն նախածեղնությունը հենց միտված է հանրության առջև դրված բարդագույն խնդիրներից մեկի՝ «անցումային շրջանի արդարադատության» արդյունավետ համակարգ ստեղծելու նպատակով ներկայացնել որոշ տեսական մոտեցումներ և հիմնավորումներ:

Մեր հասարակության լայն շրջանների համար բավականին անձանոթ հասկացություն կամ իմաստիտուտ է «անցումային շրջանի արդարադատություն» եզրույթը: Հիմնականում սրանով է պայմանավորված հոդվածի մակարդակով սույն հետազոտության արդիականությունը և անհրաժեշտությունը:

Տարբեր ժամանակաշրջաններում հեղափոխության և հետհեղափոխության շրջաններում բազմաթիվ երկրներ պատվով են դուրս եկել մնամատիպ իրավի-

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ճակներից, իրականացրել են արմատական և վճռորոշ քայլեր հանրային կյանքի կազմակերպման մի շարք ոլորտներում, այդ թվում՝ արդարադատության բնագավառում, որին իրերի բերումով էական դերակատարում է վստահված, այսպես կոչված, «անցումային շրջանի արդարադատությանը»:

«Անցումային շրջանի արդարադատության» կամ «անցումային արդարադատությանը» գաղափարը հասարակության լայն շրջանակի՝ հասարակական և քաղաքական գործիչների, իրավաբանների ամենօրյա քննարկման առարկաներից է: Նախ՝ ի՞նչ է իրենից ներկայացնում «անցումային շրջանի արդարադատությունը» հասկացությունը, էությունը, բովանդակությունը և նպատակը: Փորձենք պատասխանել նշված հարցադրմանը: «Անցումային շրջանի արդարադատությունը»՝ (անգլերեն՝ transitional justice)՝ համալիր միջոցառումներ են (որպես կանոն՝ ժամանակավոր ստեղծված դատական ատյաններ, հանձնաժողովներ, կառուցակարգեր և ընթացակարգեր են), որոնք սոցիալ-քաղաքական նոր պայմաններում խաղաղ հեղափոխությունից հետո ապահովելու են նախկին քաղաքական, սոցիալական, տնտեսական համակարգերի փոխակերպումը ժողովրդավարական սկզբունքներին համապատասխան, նախորդ ռեժիմի օրոք ոտնահարված իրավունքների վերականգնումը, կրած նյութական վնասների փոխհատուցումը, իրավունքով իշխանության սահմանափակումը (իրավունքի գերակայության սկզբունքի ապահովման միջոցով), ինչպես նաև նախորդ ռեժիմի օրոք իշխանությունների օրինազանցությունների բացահայտումը և դրանց համար իրավաբանական պատասխանատվության անխուսափելիությունը ապահովելու համար:

Անցումային արդարադատության խնդիրներից են նաև իրավունքի գերակայության և օրենքի առջև բոլորի հավասարության, մարդու իրավունքների

պաշտպանվածության, անձի իրավական անվտանգության և արժանապատվության, դատական իշխանության և իրավապահ մարմինների նկատմամբ հանրային վստահելիության մակարդակը, բռնությունից զերծ հանրության հաստատումը:

«Անցումային շրջանի արդարադատություն» հայերեն եզրույթը, շեշտադրումը կատարում է հիմնականում ժամանակի՝ «անցումային շրջանի» վրա, սակայն անգլերեն եզրույթը՝ «transitional justice» իրավագիտերեն շեշտադրումը կատարում է ոչ թե ժամանակի, այլ այդ «գործընթացի» («transitional») վրա, որը, մեր կարծիքով, ավելի ճիշտ ու դիպուկ է արտահայտում նշված արդարադատության էությունը, բովանդակությունը և նպատակը, քանի որ «անցումային շրջանը» շատ հարաբերական կանոնակարգ է և տարբեր երկրներում (ինչպես ցույց է տալիս միջազգային փորձը) տարբեր ժամանակահատվածներ են անցել և դեռ շարունակում են անցնել:

Այնուամենայնիվ, հայերեն եզրույթն այնքան էլ չի հեռանում բուն էությունից և բովանդակությունից և վերջին հաշվով, կարևորը եզրույթը չէ, այլ դրա կիրառման ապահովումը:

Անցումային շրջանի արդարադատության գաղափարը (հայեցակարգը) ծագել է այն մտայնությունից, որ ավտորիտար ռեժիմների օրոք կատարված իրավախախտումները և զանգվածային բռնարարների քաղաքական հետապնդումները, իրավունքների համակարգված ոտնահարումները (հատկապես խաղաղ ցույցերի նկատմամբ բիրտ ուժի կիրառումը, արմատացած կոռուպցիան և այլն) պետք է բացահայտվեն, իսկ դրանցում մեղավորները պետք է կրեն իրավաբանական պատասխանատվություն, ինչպես նաև տուժածների իրավունքների վերականգման ու փոխհատուցման հետ կապված խնդիրների արդյունավետ լուծման համար պահանջվում է հատուկ մոտեցում, հատուկ արդարադատություն

(բայց ոչ երբեք արտակարգ դատարաններ, որոնք ճշմարիտ արդարադատության հետ որևէ կապ չունեն և ծնունդ են դարձյալ ավտորիտար ռեժիմի գոյության), որը տեսության մեջ և պրակտիկայում կոչվում է՝ «անցումային շրջանի արդարադատություն»:

Անհրաժեշտ է հատուկ ընդգծել, որ անցումային շրջանի արդարադատությունը ոչ միայն նախորդ ռեժիմի օրոք կատարված ծանր հանցագործությունների և մասսայական հետապնդումների ու բռնարարքների իրականացման մեջ մեղավորների (կազմակերպիչների ու կատարողների) բացահայտումն ու պատասխանատվության ենթարկելն է, այլև համապատասխան միջոցառումների մշակման և կիրառման շնորհիվ երկարաժամկետ հեռանկարում նման իրավախախտումների բացառման ապահովումն է, երկրում խաղաղության, ժողովրդավարության, համերաշխության և սոցիալական արդարության երաշխավորված պահպանումն է:

«Անցումային շրջանի արդարադատությունը» գուրկ է մեկ միասնական ընդհանուր մոդելից, այն տարբեր երկրներում՝ Լատինական Ամերիկայում (XX դարի 80-ական թվականներ), Արևելյան Եվրոպայի երկրներում (XX դարի 90-ական թվականներ), Աֆրիկյան մի շարք երկրներում և այլն, ձևավորվել և գործել է տարբեր կառուցակարգերով և ընթացակարգերով: Սակայն տարբերություններով հանդերձ (որոնք պայմանավորված են տվյալ երկրի և ժողովրդի պատմաքաղաքական, կրոնական, մշակութային և այլ սոցիալական գործոններով), ունեն ընդհանուր հատկանիշներ, դրանք են.

- անցումային շրջանի արդարադատությունը ստեղծվում և գործում է օրենքի համաձայն,
- այն չի փոխարինում գործող դատական իշխանության մարմինների համակարգին (թեև այստեղ չի բացառվում կադրային կամ համակարգային փոփոխություններ),

- օրենքով հատուկ սահմանվում է անցումային շրջանի արդարադատության իրավասության շրջանակը,
- գործում է իրավունքի գերակայության, պետության ստանձնած միջազգային պարտավորությունների և ժողովրդավարության սկզբունքների համաձայն,
- ընդունում է ողջամիտ միջոցառումներ կանխելու մարդու իրավունքների ոտնահարումները ապագայում,
- իրականացնում է լուրջ և պատասխանատու հետաքննություն (լայն իմաստով) կատարված հանցագործությունների բացահայտման և սոցիալական արդարության վերականգնման ուղղությամբ,
- կայացնում է համապատասխան սանկցիաներ ծանր հանցագործությունների մեջ մեղավոր անձանց նկատմամբ,
- փոխհատուցում է տուժածների վնասները, վերականգնում նրանց բարի անունը և համբավը,
- միջոցներ է ձեռնարկում հեռանկարում մասսայական իրավախախտումները և մարդու իրավունքների համակարգված ոտնահարումները կանխելու, հասարակությունում համերաշխության, խաղաղության և սոցիալական արդարություն ապահովելու համար:

Անցումային շրջանի արդարադատության իրավական կարգավորման ոլորտը բավականին լայն է՝ ռեպրեսիվ ռեժիմի¹ կողմից մարդու իրավունքների ոտնահարումներից² մինչև նոր պայմաններում խաղաղության և համերաշխության հաստատումը³:

Անցումային շրջանի արդարադատության իրավական կարգավորումը պետք է գուգորդվի հասարակությունում ժողովրդավարական սկզբունքների, համերաշխության և խաղաղ ստեղծագործ պետաիրավական ու սոցիալ-տնտեսական նախաձեռնությունների գործընթա-

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ցի հետ⁴:

Գիտական շրջանառության մեջ առաջին անգամ «անցումային շրջանի արդարադատություն» (մեր կարծիքով՝ ճիշտ կլինի անվանել «անցումային արդարադատություն») եզրույթը և բովանդակային հասկացությունը երևան եկավ ԱՄՆ-ում 1995 թվականին հրատարակված՝ «Անցումային արդարադատություն» ժողովածուի մեջ⁵:

Գրականությունում, ըստ տարածված տեսակետի, անցումային շրջանի արդարադատությունը՝ «արդարադատության գաղափար է, որը կապված է քաղաքական փոփոխությունների շրջանների հետ և որի առանձնահատուկ կողմն է նախկին ռեպրեսիվ ռեժիմների իրավախախտումների նկատմամբ իրավական արձագանքն է»⁶:

ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի 2004 թվականի «Իրավունքի գերակայությունը և անցումային շրջանի արդարադատությունը կոնֆլիկտային և հետկոնֆլիկտային հասարակություններում» գեկուցման մեջ, նշվում է, որ անցումային շրջանի արդարադատությունը «ընթացակարգերի և կառուցակարգերի համալիր է, որը կապված է անցյալում կատարված օրինականության լայնածավալ իրավախախտումների հաղթահարման համար հասարակության կողմից գործադրվող ճիգերի հետ՝ նպատակ հետապնդելով հասարակությունում հաստատել հաշվետու կառավարություն, խաղաղություն, արդարություն և համերաշխություն»⁷:

Այսպիսով, կարելի է եզրահանգել, որ անցումային շրջանի արդարադատության հիմնական խնդիրն է՝ համարժեք արձագանքել և իրավական գնահատական կայացնել նախկինում կատարված լայնածավալ իրավախախտումների վերաբերյալ, ինչպես նաև համալիր միջոցառումների շնորհիվ ապահովել հասարակության հետագա բնականոն զարգացումը, բացառել նույնատիպ իրավախախտումները հեռանկարում և անշրջելի դարձնել ժողովրդավարական

արժեքների իրական գործադրումը պետաիրավական կառուցակարգերում ու ընթացակարգերում:

Որպես այդպիսի կառուցակարգեր և ընթացակարգեր՝ կարող են հանդես գալ դատական հետաքննությունը, ռեպարացիաները (իրավունքների վերականգնումը, վնասի փոխհատուցումը և այլն), արդարության և ճշմարտության վերականգնման հարցերով հանձնաժողովների ստեղծումը, պետաիրավական ինստիտուտների (որպես կանոն՝ ուժային կառույցների) համակարգային և կադրային բարեփոխումները, այդ թվում՝ լյուստրացիաներ (որպես կանոն՝ հատուկ ծառայությունների նախկին ծառայողների բացահայտում, դրանց իրավունքների սահմանափակումը և այլն):

Մեր հասարակության պետաիրավական համակարգում «անցումային շրջանի արդարադատության» ինստիտուտի ներմուծումը, մեր կարծիքով, օբյեկտիվորեն պայմանավորված է առնվազն երկու առումով. *առաջին*՝ վերականգնել սոցիալական արդարությունը, ապահովել հասարակության բնականոն առաջընթաց զարգացումը, *երկրորդ*՝ պահպանել և պաշտպանել համամարդկային արժեքների ամրապնդումն ու զարգացումը, նախադրյալներ ստեղծել քաղաքացու կյանքը ավելի բարեկեցիկ, անվտանգ և կանխատեսելի դարձնելու, ապահովելու քաղաքական և իրավական համակարգի առավելագույն լեգիտիմությունը՝ իրավական և սոցիալական առումով, դրանք դարձնել անշրջելի ու հաստատուն:

Նշենք նաև, որ անցումային շրջանի արդարադատության (ինստիտուտների, կառուցակարգերի և ընթացակարգերի) կազմավորման և գործունեության իրավական հիմքն են կազմում երկրի սահմանադրությունը և գործող օրենսդրությունը, միջազգային իրավունքի ճանաչված սկզբունքներն ու նորմերը, տվյալ բնագավառում միջազգային իրավակիրառ պրակտիկան (առանց մեխանիկական ընդօրինակման), Մարդու իրավունքների

համընդհանուր հռչակագիրը, Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների միջազգային դաշնագիրը, տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների միջազգային դաշնագիրը, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության եվրոպական կոնվենցիան և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը, վավերացրած կամ հաստատած միջազգային պայմանագրերը (համաձայնագրերը) հունանիտար իրավունքի ոլորտում:

Վերոշարադրյալից կարելի է եզրակացնել, որ անցումային շրջանի արդարադատության կառուցակարգերի և ընթացակարգերի (բացառապես օրենքի հիման վրա) ներմուծման անհրաժեշտությունը բխում է ողջ հասարակության և նրա յուրաքանչյուր անդամի շահերից (ակնկալելով ներկա և հետագա երկա-

րածիզ ժամանակաշրջանում իրավունքների երաշխավորված պաշտպանության կանխավարկածով), ինչպես նաև անձի, հասարակության և պետության անվտանգության ապահովման, իրավունքի (օրենքի) գերակայության և իրավասփինականության պահպանման, համաձայնարկային արժեքների ամրապնդման և ժողովրդավարական սկզբունքների ռեալ իրագործման տեսանկյունից: Այսպիսով՝ անցումային արդարադատության խնդիրների, կառուցակարգերի և ընթացակարգերի ներմուծման և կիրառման համար յուրաքանչյուր երկիր իշխող քաղաքական ուժը պետք է հիմնավորի դրանց օբյեկտիվ անհրաժեշտությունն ու պատճառաբանի նպատակներին հասնելու անհնարինությունն պետաիրավական մարմինների և կառուցակարգերի առկա պայմաններում:

¹ Տե՛ս Իրավական կարգավորման օբյեկտի որոշակիացման համար ընդունելի է գերմանացի հայտնի իրավաբան Գ. Ռաբրուխի օգտագործած եզրույթը՝ «օրինական իրավախախտում»: Radbruch G. Gesetzliches Unrecht und ufergesetzliches Recht// Sueddeutsche juristenzeitung. 1946, էջ 108:

² Տե՛ս «Ռեպրեսիվ (բռնարանքի) ռեժիմ» եզրույթը հաճախ է օգտագործում անցումային շրջանի արդարադատության հայտնի մասնագետ Ռ. Թայտելը: Teitel R. Transitional justice Genealogy // Harvard Human Rights journal. 2003, էջ 69-70:

³ Տե՛ս Winter S. Towards a Unified Theory of

Transitional justice // International journal of Transitional justice. 2013, էջ 224-244:

⁴ Տե՛ս Arthur P. How «Transitions» Reshaped Human Rights: A Conceptual History of Transitional justice // Human Rights Quarterly. 2009, էջ 321-367:

⁵ Տե՛ս Transitional justice: How Emerging Democracies Reckon with Former Regimes. Vol. 1. Ed. by Kritiz N. J. US Institute of Peace, 1995.

⁶ Տե՛ս Teitel R., նշվ. աշխ., էջ 69:

⁷ Տե՛ս ՄԱԿ-ի փաստաթուղթ S/2004/616, կետ 8:

RESUME - РЕЗЮМЕ

THEORETIC APPROACHES AND REASONINGS ON TRANSITIONAL PERIOD JUSTICE

Rafik Khandanyan

*Judge of the Administrative Court of the Republic of Armenia,
Professor at the Chair of Constitutional Right, Municipal Right
of Russian-Armenian university, PhD in law,*

Postdoctoral Researcher at the Russian-Armenian (Slavonic) University

The Author of this Article thoroughly discusses the essence, contents, peculiarities of the so-called “transitional justice” legal-political category and the objective necessity and reasonings thereof nowadays based on the author’s judgments.

Key words: justice, transitional period, authoritarian regime, legality and legitimacy, human rights, democratic principles.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ И ОБОСНОВАНИЯ ВОКРУГ ПРАВОСУДИЯ ПЕРЕХОДНОГО ПЕРИОДА

Рафик Ханданян

Судья административного суда РА, Старший преподаватель кафедры конституционного и муниципального права Российско-Армянского университета,

Кандидат юридических наук,

Докторант Российско-Армянского университета

Автор настоящей статьи обстоятельно рассматривает сущность, содержание, особенности так называемой юридически-правовой категории «правосудие переходного периода», объективную необходимость и обоснования ее применения в обществе.

Ключевые слова: правосудие, переходный период, авторитарный режим, правозаконность, права человека, демократические принципы.

Բանալի բառեր - արդարադատություն, անցումային շրջան, ավտորիտար ռեժիմ, իրավաօրինականություն, մարդու իրավունքներ, ժողովրդավարական սկզբունքներ:

ԱՉԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՏՈՎԱՄԱՆ ՏԻՄՆԱՏԱՐՅՔԸ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Պետության, որպես հասարակության կառավարման կառուցակարգի, գործունեությունը բնութագրելու համար պետականագիտության մեջ օգտագործում են հիմնականում «պետության գործառույթ» (խորհրդային և հետխորհրդային տարածքում), ինչպես նաև «պետության խնդիրներ (կամ նպատակներ)» հասկացությունները: Վերջինն ավելի շատ տարածված է արևմտաեվրոպական պետաիրավական ուսմունքներում, որտեղ պետության գործառույթների հարցը տեսական մակարդակով չի քննարկվում: «Որպես կանոն, այստեղ քննարկվում են պետության խնդիրներն ու նպատակները»: Հայրենական իրավագիտությունը, հետևելով խորհրդային պետականագիտության տեսական ավանդույթներին, հասարակության և պետության առջև կանգնած խնդիրների տեսական իմաստավորումը կատարում է խնդրի լուծմանն ուղղված գործառույթի հիմնարար հասկացության միջոցով: Սակայն պետք է նկատի ունենալ, որ և՛ «պետության գործառույթ», և՛ «պետության նպատակ-խնդիր» եվրոպական հասկացությունները ցույց են տալիս, թե ինչ գործունեություն է իրականացնում պետությունը, ինչ նպատակներ է այն հետապնդում, ինչ քայլեր է ձեռնարկում իր առջև դրված նպատակ-խնդիրներին հասնելու համար:

Տեսաբանների՝ պետության գործառույթներին տրվող բնորոշումները հիմնական գծերով համընկնում: Ս. Ա. Կոմարովը պետության գործառույթները բնորոշում է որպես «պետության առջև կանգնած խնդիրների կենսագործմանն

ուղղված գործունեության հիմնական (գլխավոր) ուղղություններ (կողմեր, տեսակներ), որոնք միտված են հասնելու որոշակի նպատակների, պայմանավորված են պետության էությամբ և սոցիալական առաքելությամբ»²: Հայրենական իրավագիտության մեջ ընդունված է պետության գործառույթները բնորոշել որպես դրա գործունեության հիմնական ուղղություններ, որոնք արտահայտում են պետության էությունը և սոցիալական նշանակությունը, ուղղված են հասարակության պետական կառավարման նպատակների ու խնդիրների իրագործմանը³:

Գրականության մեջ պետության գործառույթները դասակարգում են ներքին և արտաքին տեսակների⁴: Առանձնացնում են պետության հետևյալ ներքին գործառույթները. ա) տնտեսական, բ) սոցիալական, գ) ֆինանսական վերահսկողության և հարկման, դ) մշակութային, ե) իրավական, զ) էկոլոգիական⁵:

Պետության առջև կանգնած խնդիրներից են երկրի անվտանգության ռազմավարական պլանավորումը, դրա իրավական ամրագրումն ու կառավարումը: Պետաիշխանական պրակտիկայում պետական կառավարումն արդեն վաղուց լուծում է նաև ազգային անվտանգության ապահովման խնդիրները, որոնց իրականացման համար գործում են ինչպես ընդհանուր իրավասության, այնպես էլ հատուկ մասնագիտացված պետական մարմիններ: Այդ հարաբերությունների բարդ համակարգն առաջ բերեց դրանց տեսական հետազոտության պահանջմունք, և հիմա արդեն գոյություն ունի անվտանգաբանությունը (սեկյուրիտի-

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

լոգիան)՝ որպես իմացության կայացած ոլորտ⁶: Որպես կանոն, անվտանգության ապահովման գործունեությունը հիմնվում է պետության կողմից մշակված և ընդունված ազգային անվտանգության դոկտրինի կամ ռազմավարության վրա: Այս համատեքստում առաջանում է ազգային անվտանգության ապահովման կամ երկրի անվտանգության ապահովման խնդիր-նպատակը պետության ավանդական գործառույթների համակարգում տեսականորեն իմաստավորելու անհրաժեշտությունը: Մասնավորապես՝ ի՞նչ է անվտանգության ապահովման խնդիրը՝ երկրի անվտանգության ռազմավարական պլանավորման, դրա իրավական ամրագրման ու կառավարման (ապահովման) իմաստով. պետության կողմից իրականացվող գործառույթ, թե ոչ, եթե այն գործառույթ է, ապա ո՞րն է դրա ներգործության օբյեկտը և բովանդակությունը:

Բարձրացված հիմնահարցի նկատմամբ տեսական մոտեցումների ամփոփումը ցույց է տալիս, որ կան երեք մոտեցումներ: **Առաջին**՝ երկրի անվտանգության ապահովման խնդրի լուծումը պետության առանձին գործառույթ չէ, որովհետև այն կլանվում է վերը նշված արտաքին և ներքին գործառույթների կողմից: **Երկրորդ**՝ տեսակետի կողմանկիցները կատարելով անվտանգության ապահովման խնդրի տեսական վերլուծությունը և վեր հանելով դրա ռազմավարական պլանավորման ու կառավարման իրավական հիմքերը՝ եզրակացնում են, որ, անշուշտ, «պետության առջև կանգնած կարևորագույն խնդիրներից են երկրի անվտանգության ռազմավարական պլանավորումը, դրա իրավական ամրագրումն ու կառավարումը: Սակայն ազգային անվտանգության ապահովումը պետության գործառույթների համակարգում ոչ թե առանձին գործառույթ է, այլ միջգործառութային, առանցքային նշանակության կարևոր խնդիր, որը վերաբերում է պետության բոլոր գործառույթների

օբյեկտներին, ունի ներքին ու արտաքին բաղադրատարրեր»⁷: Երկրորդ տեսակետը հիմնավորող հեղինակները բերում են հետևյալ փաստարկները՝

ա) եթե պետության ամեն մի գործառույթ միաօբյեկտ կամ միասեռ է, ապա անվտանգաբանության մեջ ընդունված է առանձնացնել դրա բազմաթիվ օբյեկտներ՝ միջազգային, պաշտպանական, ռազմական, տնտեսական, ներքաղաքական, սոցիալական, հոգևոր-մշակութային, տեղեկատվական, էկոլոգիական, էներգետիկ, պարենային, ժողովրդագրական և այլն: Օրինակ՝ պաշտպանական անվտանգության ապահովման խնդիրը նույն հաջողությամբ վերաբերում է ինչպես ներքին տնտեսական, այնպես էլ մնացած բոլոր գործառույթներին,

բ) անվտանգությունն ունի ներքին ու արտաքին վտանգներ, սպառնալիքներ, դրանով պայմանավորված բաղադրատարրեր: Այս համատեքստում դժվար է պնդել ու հիմնավորել, թե այն մաքուր արտաքին⁸, թե՞ ներքին գործառույթ է,

գ) անվտանգության ապահովման այն մասը, որը կապված է իրավապահպան գործունեության հետ, կլանվում է իրավական (իրավապահպան) գործառույթի կողմից⁸:

Միանշանակ համաձայնվել այս փաստարկների հետ չենք կարող, որովհետև պետության շատ գործառույթներ բազմաօբյեկտ են, իրականացվում են համալիր կերպով: Օրինակ՝ կարող է ծառայել հենց թեկուզ երկրի պաշտպանության գործառույթը: Այսպես՝ Վ. Ն. Խրոպանյուկի մեկնաբանմամբ՝ «Երկրի պաշտպանության գործառույթն իրականացվում է տնտեսական, քաղաքական, դիվանագիտական և ռազմական միջոցներով: Խաղաղ ժամանակներում դա երկրի բազմակողմանի պատրաստվելն է դրսի հնարավոր հարձակումներին դիմագրավելուն: Պատերազմի ժամանակ այդ գործառույթն ընդունում է հակառակորդի դեմ զինված պայքարի ձև... Երկրի պաշտպանության գործառույթը տարո-

ղունակ է և բազմակողմ: Այն ընդգրկում է պետության միջոցառումների ամբողջ համակարգը երկրի պաշտպանունակության ամրապնդման ինչպես խաղաղ, այնպես էլ պատերազմական ժամանակ զինված ուժերի ռազմական հզորության ապահովման գործում»⁹: Ինչպես նկատում ենք, պաշտպանական գործառույթի Վ. Ն. Խրոպանյուկի բնութագրից, այն ևս բազմաօբյեկտ է, տարողունակ ու բազմակողմ: Բայց երկրի պաշտպանությունը երբեք չեն համարում միջգործառույթային գործունեություն:

Պետության գործունեության համակարգային կապերում անվտանգության ապահովման խնդրի տեսական իմաստավորման **երրորդ** մոտեցումն այն է, որ այդ խնդրի իրականացմանն ուղղված գործունեությունը համարվում է պետության առանձին, ինքնուրույն գործառույթ: Այդպիսին է, օրինակ, Ա. Ադայանի մոտեցումը, որն այդ գործառույթի բովանդակային տարրեր է դիտարկում՝

ա) ազգային անվտանգության համակարգի ձևավորումը և կատարելագործումը, հայեցակարգի ձևավորումը և ընդունումը պետության և հասարակության կողմից, պետական քաղաքականության հիմնական ուղղությունների որոշումը,

բ) անվտանգության հայեցակարգում ընթացիկ փոփոխությունների առաջարկությունների պատրաստման, հիմնավորման և քաղաքականության մշակման մասնագիտական աշխատանքների կազմակերպումը, պետական պատվերի սահմանումը և ֆինանսավորումը,

գ) անվտանգության պետական գործադիր մարմինների և ծառայությունների ստեղծումը (կատարելագործումը), դրանց միջոցների, պատրաստականության և փոխգործակցության ապահովումը, ընթացիկ կառավարումը և ֆինանսավորումը,

դ) անվտանգության պետական պայմանակարգի ապահովման խնդիրներում քաղաքացիների և հասարակության ակտիվ աջակցության ապահովումը¹⁰:

Այսպիսով եզակի հեղինակներ կան, որոնք անվտանգության ապահովումը համարում են պետության առանձին գործառույթ: Սակայն արդի շրջանում այդ եզակի մոտեցումներն էլ հենց ավելի ճիշտ են արտացոլում իրականությունը, համարելով, որ երկրի անվտանգության ապահովումը պետության առաջնային գործառույթներից է, որը չի կլանվում այլ գործառույթների կողմից, այդ թվում նաև՝ պաշտպանության: Անվտանգության ապահովման և պաշտպանության գործառույթները, փոխգործակցող ու միմյանց հարակից են, սակայն տարբերվում են իրենց խնդիրներով ու բովանդակությամբ: «Ազգային անվտանգություն» հասկացությունը լայն է «պետության պաշտպանություն» հասկացությունից: Պաշտպանությունը բուն պաշտպանական գործունեությունն է՝ ուղղված արտաքին ագրեսիաներին հակահարված տալու պետության նախապատրաստմանը և անհրաժեշտության դեպքում զինված պաշտպանությանը: Ազգային անվտանգության առարկան նրա նպատակները, խնդիրները և գործառույթներն են՝ ուղղված ներքին և արտաքին ցանկացած տեսակի վտանգների նախականիմանը, կանխմանը և չեզոքացմանը, իսկ դրանք կարող են վերաբերել ոչ միայն պաշտպանական համակարգին, այլև պետության ներգործության մնացած բոլոր օբյեկտներին¹¹:

Պետականագիտական այս վերլուծությունը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ ազգային անվտանգության ապահովումը պետության առանձին գործառույթ է: Պետության գործառույթները սերտորեն փոխկապված են հասարակության ու պետության խնդիրների հետ, սակայն նույնական չեն: Խնդիրն այն է, ինչը լուծում է պահանջում, իսկ գործառույթն այդպիսի լուծմանն ուղղված գործունեության տեսակն է: Անվտանգության ապահովման գործառույթի խնդիրն է նախականիման, կանխել և չեզոքացնել ներքին և արտաքին ցանկացած տեսակի վտանգ-

ներ, որոնք սպառնում են տվյալ երկրին: Գործառույթի բովանդակությունը մատնանշում է, թե ինչ է անում պետությունը, ինչ կառավարչական գործողություններ է իրականացնում տվյալ ոլորտում: Եթե խնդիրն ազգային անվտանգության ապահովումն է, ապա այդ խնդրի լուծման համար պետությունն իրականացնում է համապատասխան գործառույթի բովանդակության մեջ մտնող բազմաթիվ միջոցառումներ, որոնք նախատեսվում են տվյալ պետության ազգային անվտանգության հայեցակարգով կամ ռազմավարությամբ:

Պետության յուրաքանչյուր գործառույթ ունի իր ներգործության օբյեկտը (առարկան) և իր բովանդակությունը: Օբյեկտը հասարակական հարաբերությունների որոշակի ոլորտն է (սոցիալական կյանք, ֆինանսներ), որին ուղղված է ներգործությունը: Ազգային անվտանգության ապահովման գործառույթն ունի եռամիասնական ուղղվածություն, որպես ներքնապես ամբողջական և ինքնուրույն համակարգ: Այս համակարգի տարրերն են՝ անհատը (մարդը) - պետությունը - հասարակությունը (ազգը): Հետևաբար՝ ազգային անվտանգության ռազմավարությունից բխող բարեփոխումները պետք է ուղղված լինեն այդ երեք ներքին օբյեկտների զարգացմանը, իհարկե, օգտագործելով նաև արտաքին գործոնները: Երեք ենթահամակարգերից բաղկացած համակարգում առաջնայինը պետությունն է կամ պետական համակարգը, որպես երաշխիք և՛ հասարակության (ազգի), և՛ մարդու գոյության համար: Ուրեմն իրավական և ինստիտուցիոնալ բարեփոխումները պետք է նպատակաձևված լինեն առաջին հերթին ազգային, ուժեղ, առողջ պետության կայացմանը, զարգացմանը:

Ազգային պետությունն ինքնին արժեք է, ուրեմն այն պետք է դիտարկել որպես ազգային անվտանգության ռազմավարական ծրագրի իրավական նպատակ: Հայոց պետության չափորոշիչներն ամ-

րագրված են Սահմանադրությամբ. Հաստատանի Հանրապետությունը հռչակված է ժողովրդավարական, իրավական, սոցիալական, ինքնիշխան պետություն: Դրանով իսկ որոշված են պետության որակական բնութագրերը, որոնք պայմանավորում են նրա գործունեության բոլոր կողմերը: Հետևաբար՝ սոցիալ-իրավական պետություն ունենալն ազգային գերնպատակ է: Սակայն այդ պետությունն ունի նաև կոնկրետ նպատակներ քաղաքական, ռազմական, տնտեսական, սոցիալական և այլ ոլորտներում, որոնք պետք է որոշվեն պետության զարգացման հայեցակարգով: Այդ հայեցակարգը ռազմավարական և մարտավարական նպատակների, ինչպես նաև պետության կազմակերպման և գործունեության միջոցների աստիճանակարգություն է: Այդ ամենը, ի վերջո, պետք է հանգեցնի ուժեղ սոցիալ-իրավական պետության կայացմանը, որը պետք է լինի ակտիվ գործող և խնայողական: Իսկ դա նշանակում է, որ իրավական բարեփոխումները պետք է ուժեղացնեն հանրային իշխանությունը, անձնավորեն այն և դարձնեն պատասխանատու: Ուժեղ է այն պետականությունը, որն ընդունակ է լուծելու իր առջև դրված խնդիրները՝ օպերատիվ, արագ, արդյունավետ, խնայողական, առանց բռնության դիմելու: Պետության ուժեղությունը թվարկված հատկանիշների որակական կացությունն է, որը թույլ է տալիս պետությանը դառնալու բարիք, երաշխիք հասարակության (ազգի) համար, դիմակայել սպառնալից պայմաններում գործընթացներին, արտաքին քայքայիչ ազդեցությանը, կլանային, բյուրոկրատական և օլիգարխիկ հականերգործությանը: Իշխանությունը մեր հասարակության մեջ ունի ինտելեկտուալ, կազմակերպական և նյութական զարգացման կարիք, հետևաբար ազգային անվտանգության ռազմավարությունը պետք է առաջին հերթին ամրագրի նման կողմնորոշում ունեցող բարեփոխումների ծրագիր:

Պետությունը պետք է անցկացնի ներ-

քին «առողիս», հետո նոր գնահատի իր հնարավորությունները պետական կառավարման ոլորտում, ազգային շահերի սպառնալիքները, ձևակերպի հստակ քաղաքական նպատակներ: Ինստիտուցիոնալ-իրավական բարեփոխումներն առաջին հերթին պետք է ուղղված լինեն պետականությանը և հետո նոր մնացած ոլորտներին:

Ոչ միայն ազգային անվտանգության ապահովման գործառույթը, դրա բովանդակությունը (և՛նչ անել խնդիրը լուծելու համար), այլև դրանք իրականացման ձևերն ու մեթոդները որոշվում են խնդրով: Ամեն մի ձևին համապատասխանում են իրեն բնորոշ մեթոդները: Պետության գործառույթների իրականացման ձևերը լինում են **իրավական և կազմակերպական**: Իրավական հիմնական ձևերն են իրավաստեղծ, իրավակիրառ, իրավապահպան, հսկիչ-վերահսկողական և

այլն: Անվտանգության ապահովման գործունեությունն իրավաբանորեն հիմնվում է պետության կողմից մշակված և ընդունված ազգային անվտանգության ռազմավարության վրա: Մովորաբար նման բնույթի փաստաթղթերն ունենում են իրավական բնույթ, այսինքն՝ դրանք ընդունվում են պետության համապատասխան իրավասու մարմնի կողմից՝ սահմանված ընթացակարգով, և ենթակա են պարտադիր կատարման: Այսպիսով, անվտանգության հայեցակարգերը, բացի կազմակերպական, տեղեկատվական և այլ գործառույթներից՝ կատարում են նաև կարգավորիչ-նորմատիվային գործառույթ, այսինքն՝ դրա դրույթներն ունեն նորմատիվ-իրավական բնույթ, պարտադիր պետք է կատարվեն պետական այն բոլոր մարմինների կողմից, որոնք այս կամ այն կերպ մասնակցում են ազգային անվտանգության ապահովման գործին:

¹ Տե՛ս «Общая теория права и государства» / подред. В.В. Лазарева, - М., Юрист, 1994, էջ 239-240:
² Տե՛ս КомаровС. А., Общая теория государства и права., М., 1997, էջ 81:
³ Տե՛ս Վաղարշյան Ա., Պետության և իրավունքի տեսություն-1, Դասախոսություններ, ԵՊՀ, -Եր., Հեղինակային հրատարակություն, 2016, էջ 115:
⁴ Պետության գործառույթները դասակարգվում են նաև ըստ սոցիալական նշանակության՝ հիմնական և ոչ հիմնական (տե՛ս Протосов В.М., Теория права и государства, Проблемы теории права и государства, 2-е изд. перероб. и доп., М., юрайт-М, 2007, с. 87): Բացի այս հիմքով դասակարգումից՝ տեսական գրականության մեջ կան պետության գործառույթների դասակարգման այլ չափանիշներ՝ ըստ շարունակականության (մշտական կամ ժամանակավոր), ըստ պետության տարածքի ընդգրկման (համապետական և տարածքային), ըստ պետության էության հետ կապի (տե՛ս Վաղարշյան Ա., Պետության և իրավունքի տեսություն-1, Դասախոսություններ, ԵՊՀ, -Եր.: Հեղինակային հրատարակություն, 2016, էջ 116): Պետության գործառույթները դասակարգվում են նաև ըստ սոցիալական նշանակության՝

հիմնական և ոչհիմնական (տե՛ս Протосов В.М., Теория права и государства, Проблемы теории права и государства, 2-е изд. перероб. и доп., М., юрайт-М, 2007, с. 87):
⁵ Արտաքին գործառույթների հարցում գրականության մեջ չկա միասնական տեսակետ: Տեսաբաններից ոմանք կողմնակից են արտաքին երկու գործառույթի առանձնացմանը, այն է՝ երկրի պաշտպանություն և համագործակցությունն այլ պետությունների հետ տնտեսական, քաղաքական, գիտամշակութային և այլ ոլորտներում: Հեղինակների մյուս մասը համագործակցության արտաքին գործառույթը տրոհում է առանձին, ավելի մանր տեսակների՝ ըստ գործառույթի ներգործության արտաքին օբյեկտի, օրինակ՝ ա) երկրի պաշտպանության, բ) դիվանագիտական, գ) միջազգային անվտանգության և խաղաղության ապահովման, դ) միջպետական տնտեսական և առևտրաֆինանսական համագործակցության, ե) միջպետական մշակութային, գիտատեխնիկական և տեղեկատվական համագործակցության, զ) միջպետական էկոլոգիական համագործակցության, է) համաշխարհային իրավակարգի պաշտպանության:
⁶ Անվտանգաբանությունը օգտագործում է «ազգային շահեր», «ազգային անվտան-

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

գություն», «վտանգ», «սպառնալիք», «անվտանգության սպառնալիք», «ռազմական անվտանգություն», պաշտպանական և բազմաթիվ այլ տեսակների անվտանգություններ հասկացությունները: Այդ մասին մանրամասն տե՛ս Халипов В. Ф., Энциклопедия власти. М., 2005, էջ 309-321:

⁷ Տե՛ս Վաղարշյան Ա., «Հայաստանի երրորդ հանրապետության անվտանգության հայեցակարգի իրավական կարգավորման ու կառավարման հիմնահարցերը 1990-1995 թթ.», Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն, Երևան, 2018, թիվ 1 (25), էջ 12:

⁸ Տե՛ս Վաղարշյան Ա., Հայաստանի երրորդ հանրապետության անվտանգության հայեցակարգի իրավական կարգավորման ու կառավարման հիմնահարցերը 1990-1995 թթ., Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն, Երևան, 2018, թիվ 1, (25), էջ 3-7:

⁹ Ըստ Վ. Ն. Խրոպանյուկի՝ պետության պաշտպանական գործունեությունը հիմնվում է նրա ռազմական դոկտրինի (ուսմունքի) վրա և բաղկացած է մի քանի հիմնական ուղղություններից: Այդուղղություններն են՝ 1) երկրի պաշտպանական հզորության ամ-

րապնդումը, որի երաշխիքը զարգացած, արդյունավետ, գիտահենք տնտեսությունն է, 2) զինված ուժերի կատարելագործումը, նրանց մարտունակության և մարտական պատրաստականության բարձրացումը, 3) պետական սահմանների պաշտպանությունը, 4) քաղաքացիական պաշտպանության կազմակերպումը, 5) զինված ուժերի պահեստայինների ռազմական ուսուցումը (տե՛ս Խրոպանյուկ Վ. Ն., Պետության և իրավունքի տեսություն, Եր., 1997, էջ 199-200):

- ¹⁰ Տե՛ս Աղայան Ա., Ազգային անվտանգություն. հասկացությունը, էությունը, ձևավորումը, առաջնահերթությունները, Երևան, 2002, «Նորավանք» գիտակրթական հիմնադրամ, էջ 54-55:
- ¹¹ Տե՛ս Анохин Ю.В., Гадельшин Р.И., Национальная безопасность: Теоретические и терминологические аспекты. <https://cyberleninka.ru/article/n/natsionalnaya-bezopasnost-teoreticheskie-i-terminologicheskie-aspekty>, Фомин С.А., Обеспечение национальной безопасности: курс лекций, М., 2014, 9-109 և այլ էջերը:

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE ISSUE OF ENSURING NATIONAL SECURITY IN STATE FUNCTIONS SYSTEM

Andranik Gevorgyan

Ph.D. Student at the Institute of Philosophy, Sociology and Law of NAS RA

Through the theoretical analysis carried out in the article, the author shows that the maintenance of national security is a pivotal issue for each and every society and state, which serves as the paramount reason for the implementation of national security by modern states. The issue has a significant position in the functions system of states, with its own object and content. State is an important object for national security maintenance function. The political-legal ground for the implementation of that function is national security strategy.

Key words: *function, issue, threat, security, security policy, effective state, powerful state.*

ПРОБЛЕМА ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СИСТЕМЕ ФУНКЦИЙ ГОСУДАРСТВА

Андраник Геворгян

Аспирант Института философии, социологии и права НАН РА

На основе теоретического анализа в статье обосновывается тот факт, что одной из ключевых задач современного общества является обеспечение национальной безопасности страны, которая решается при осуществлении соответствующей функции современного государства. Эта функция в системе других функций государства имеет самостоятельное значение, объект и содержание. Важнейшим объектом национальной безопасности является государство. Политико-правовой основой осуществления функции обеспечения национальной безопасности является доктрина национальной безопасности.

Ключевые слова: *функция, задача, угроза, безопасность, доктрина национальной безопасности, эффективное государство, сильное государство.*

Բանալի բառեր - *գործառույթ, խնդիր, անվտանգություն, անվտանգության քաղաքականություն, արդյունավետ պետություն, ուժեղ պետություն:*

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

Արմինե ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ

Հայաստանում ֆրանսիական համալսարան հիմնադրամի իրավագիտության ֆակուլտետի բակալավրի 3-րդ կուրսի ուսանողուհի

ՓԱՏԱԲԱՆԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՄԱՏՈՒՑՈՒՄԸ ԵՎ ՓԱՏԱԲԱՆՆԵՐԻ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մույն գիտական հոդվածի քննարկման շրջանակում, որպես փաստաբանական ծառայության մատուցման իրավական հիմք, կդիտարկվի ծառայությունների մատուցման պայմանագիրը: Ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագրով կատարողը պարտավորվում է պատվիրատուի առաջադրանքով ծառայություններ մատուցել (կատարել որոշակի գործողություններ կամ իրականացնել որոշակի գործունեություն), իսկ պատվիրատուն պարտավորվում է վճարել այդ ծառայությունների համար: Այսինքն՝ տվյալ դեպքում երրորդ անձը, ով, օրինակ, ունի մասնագիտական խորհրդատվության, իրավաբանական ներկայացուցչության կարիք, դիմում է փաստաբանին նման պահանջով, որի դեպքում էլ վերջինս պարտավորվում է դրանք կատարել, իսկ երրորդ անձն իր հերթին պարտավորվում է վճարել պայմանագրով նախատեսված գումարը: Ինչպես կարող ենք եզրակացնել վերոնշյալից՝ կնքելով ծառայությունների մատուցման պայմանագիր, փաստաբանը պարտավորվում է կատարել պայմանագրով ստանձնած գործառույթները՝ երաշխավորելով միայն միջոցի պարտականություն: Հաճախ վստահորդի հետ հարաբերություններում անկախ ամեն ինչից, փաստաբանը երաշխավորում է գործի ելքը՝ խոստանալով պարտադիր հաղթանակ, ինչի իրավունքը չունի: Ինչպես արդարացիորեն Մ. Բ. Մովսեսյանն է ասում. «Միակ բանը, որ կարելի է երաշխավորել, գործի նկատմամբ բարեխիղճ վերաբերմունքն է»¹: Պետք է հաշվի առնել, որ փաստաբանի կողմից գործի հաղթանա-

կի երաշխավորումը ինքնին համարվում է ակնհայտ կոպիտ կարգապահական խախտում, ինչը նախատեսված է փաստաբանի վարքագծի կանոնագրքի 3-րդ գլխի 3.3.10 կետով: Ցավոք, այսօր պրակտիկայում հաճախ են հանդիպում փաստաբանի կողմից տրված ազատագրկումից հանելու, գործը լիակատար շահելու, գույքը կալանքից հանելու և այլ խոստումներ, որի մասին են վկայում փաստաբանների պալատի վարած վիճակագրական տվյալները: Իսկ եթե հաշվի առնենք, որ նման դեպքերի մեծ մասն այդպես էլ դուրս չեն գալիս փաստաբան-վստահորդ փոխհարաբերությունների շրջանակից, ապա հանդիպում ենք ոչ ցանկալի իրավիճակի: Նման խոստումների մեծ մասը տրվում է հաճախորդ ձեռք բերելու, գումար վաստակելու համար: Քիչ չեն նաև գումարը վերցնելու և գործը չկատարելու, հասանելի գումարը վստահորդին չվերադարձնելու և նրա շահերի դեմ գործելու դեպքերը²:

Հենց վերոշարադրյալ հարցերի քննարկման նպատակով էլ անդրադարձ է կատարվում փաստաբանների մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագրությանը, որը կիրառվում է բազում երկրներում, ինչպիսիք են Ռուսաստանի Դաշնությունը, Գերմանիան, Ֆրանսիան, Նիդերլանդները, Ճապոնիան, Բրազիլիան և այլ երկրներ: Եվրոպական երկրների պետական համակարգում մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագրությունը համարվում է նույնքան ընդունելի և տարածված մոդել, ինչպես ավտոտրանսպորտային միջոցների պատասխանատվությունից բխող

ՀՈՒԼԻՐՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

պարտադիր ապահովագրությունը: Որպես օրինակ՝ դիտարկենք Գերմանիայի օրենսդրությունը, որտեղ նախատեսված է այն մասնագետների ապահովագրությունը, ում գործունեությունը կարող է լուրջ գույքային վնաս պատճառել հաճախորդին, համապատասխանաբար և նախատեսված է փաստաբանների պատասխանատվության պարտադիր ապահովագրությունը:³ Այս բոլոր երկրների շարքում պետք է իր ուրույն քննարկման տեղը զբաղեցնի Հայաստանյան մոդելը: Տվյալ ապահովագրական մոդելի անհրաժեշտությունն առավել հստակ պատկերացնելու համար՝ անհրաժեշտ է դիտարկել, թե արդյոք ծառայությունների մատուցման վճարովի պայմանագիրը բավարար երաշխիք է փաստաբանի կողմից ստանձնած պարտականությունները պատշաճ և լավագույնս իրականացնելու համար և եթե ոչ՝ փաստաբանական սխալի առկայության դեպքում, արդյոք առկա են, գործում են վստահորդին հատուցման տրամադրման արդյունավետ եղանակներ:

Փաստաբանական ծառայության մատուցման դեպքում կողմերը գրավոր պայմանագիր են կնքում գործողությունների բնույթի, տեսակի, կազմակերպչական շրջանակների և վարձատրության վերաբերյալ: Փաստաբանական ծառայության մատուցման շրջանակում, որպես գործողությունների կատարման ակտ, դիտարկենք ծառայությունների մատուցման պայմանագիրը, որի սահմաններում պատվեր կատարողը պարտավորվում է պատվիրատուի առաջադրանքով կատարել որոշակի գործողություններ⁴:

Կատարողը՝ փաստաբանը, պարտավոր է ծառայությունները մատուցել անձամբ, եթե այլ բան նախատեսված չէ ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագրով: Սրանք այն իրավահարաբերություններն են, որի պարտավորությունների երկկողմանի կատարմամբ մատուցվում է փաստաբանական ծառայությունը: Ընդհանուր առմամբ պետք

է նկատի ունենալ, որ տվյալ պայմանագրի շրջանակում երրորդ անձը փորձում է փաստաբանական ծառայության միջոցով իրացնել իր պաշտպանության իրավունքը, որն էլ իր հերթին ամրագրված է ինչպես ՀՀ Սահմանադրության 64-րդ հոդվածով, որի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունք, այնպես էլ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով: Անձն իր իրավունքների պաշտպանությունը վստահում է փաստաբանին, ով պետք է պատշաճ իրականացնի իրեն պատվիրակված գործողությունները՝ պահպանելով ինչպես «Փաստաբանության մասին» օրենքը, այնպես էլ Փաստաբանի վարքագծի կանոնները և այլ իրավական ակտեր, որոնք անմիջականորեն կարգավորում են փաստաբանական գործունեությունը:

Ծառայությունների մատուցման պայմանագրով փաստաբանական գործունեությունն իրականացվում է որոշակի գումարի դիմաց, որպես օրինակ դիտարկենք փաստաբանական ներկայացուցչությունը: Դատական ներկայացուցչության դեպքում փաստաբանը, ելնելով իր պարտականությունների բնույթից, հիմք ընդունելով փաստաբանի արտոնագիրը և կնքված պայմանագրի հիման վրա վստահորդի կողմից տրված լիազորագիրը, վստահորդի անուցից և ի շահ նրա իրականացում է վերջինիս իրավունքների պաշտպանություն դատական ատյաններում: Փաստաբանը պետք է առաջնորդվի բացարձակապես վստահորդի շահերով, հետևաբար փաստաբանի կողմից գործի շրջանակներում թույլ տրված ցանկացած խախտում իր բացասական հետևանքն է ունենում վստահորդի համար: Դա իմպերատիվ պահանջ է, որը ներկայացված է Փաստաբանի վարքագծի կանոնագրքի 2.6 հոդվածով, որի համաձայն. «Օրենքի և մասնագիտական վարվելակերպի պահանջներին համա-

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

պատասխան՝ փաստաբանը միշտ պետք է գործի՝ ելնելով վստահորդի նպատավոր շահերից, և այդ շահերը պետք է բխեն իր շահերից վեր»։ Դատական ատյաններում հաճախ ներկայացուցչության ղեկավարում վստահորդը չի էլ ներկայանում դատարան, գործը ամբողջությամբ վստահելով փաստաբանին, ինչը շատ ղեկավարում կամայականությունների դրսևորման միջոց է դառնում։ Ինչպես հուշում է դատական պրակտիկան, փաստաբանների մեծամասնությունն առանց հարգելի պատճառների չեն ներկայանում միտի՝ խոչընդոտելով գործի քննությանը։ Այդ պատճառով ակնհաս է ենք լինում գործի անհարկի ձգձգումների, ինչն առաջնային է խոչընդոտում արդարադատության արդյունավետ իրականացմանը։

Վստահորդը համապատասխանաբար պատշաճ ներկայացուցչության դիմաց պարտավորվում է վճարել գումար։ Դատական ծախսերում իր առանձնակի նշանակությունն ունի փաստաբանի խելամիտ վարձատրությունը, որն իրենից ներկայացնում է դատավարությունում շահերի ներկայացման նպատակով դատավարության կողմի՝ փաստաբանին վճարած կամ ապագայում վճարվող հոնորարը։ Սրանք այն ծախսերն են, որոնք հավաստող ապացույցները կարող են ներկայացնել թե՛ հայցվորը և թե՛ պատասխանողը։ Այն ղեկավարում, երբ ծառայությունների մատուցման (հանձնարարության) պայմանագրով փաստաբանի ծառայություններից օգտվողը համապատասխան վարձատրությունը ծառայություններ մատուցողին պետք է վճարի դատական ակտն օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ որոշակի ժամանակ անց, ապա *պայմանագրում նման պայմանի առկայությունը համարվում է կարար-վելիք վճարումը հասարարող բավարար ապացույց՝*

Այստեղ ակնհաս է ենք լինում մի երևույթի, երբ փաստաբանն իր վարձատրությունը բաժանում է երկու մասի՝

1. Անկախ գործի հաղթանակից ծա-

ռայության գումար (միջոցի պարտավորություն)

2. Հաղթանակի ղեկավարում հավելյալ վճար՝ նույն ինքը հաղթանակի վճարը (արդյունքի պարտավորություն)։

Այսինքն՝ արդեն իսկ անկախ հաղթանակի նպատակի՝ վստահորդը, կախված գործի բնույթից, վճարում է առեղի գումար փաստաբանին՝ հույս ունենալով վերջինիս պարտականությունների կատարման պատշաճության վրա՝ առանց որևէ երաշխիքի առկայության։ Իրականում իրենից դժվարություն է ներկայացնում փաստաբանական սխալի կամ բացթողման ապացուցումը, եթե առաջնորդվում ենք փաստաբանի կողմից լավագույն ջանքերի գործադրման սկզբունքից, սակայն ապացուցման ղեկավարում էլ վստահորդը գրկված է լինում իր վճարած գումարը փաստաբանի կողմից ետ ստանալուց խելամիտ ժամկետում։ Փաստաբանական սխալների առկայության ղեկավարում գործը ենթակա է քննության փաստաբանների պալատի կողմից, որն իրականացնում է կարգապահական վարույթ և խախտումն արձանագրելու ղեկավարում կիրառում կարգապահական բնույթի միջոցներ։ Վնաս կրած վստահորդն իր հատուցումը կարող է ստանալ դատական վարույթի շրջանակում հատուցումը վճարելու մասին դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած որոշմամբ, բայց որպես կանոն դատարանում վարույթի քննությունը տևում է երկար ժամանակ, ինչը միանշանակ չի գործում վստահորդի շահերից։ Վստահորդին պատճառված վնասի արագ և արդյունավետ հատուցման հարցը մնում է բաց։ Այս խնդրի լուծմանն է ուղղված Հայաստանում դեռ կիրառություն չունեցող փաստաբանների մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագրությունը։

Վստահորդի իրավունքներն ու շահերը լավագույնս ապահովելու և վերականգնելու, արդարադատության իրականացմանը նպաստելու, փաստաբան-

ների մասնագիտական գիտելիքների ու հմտությունների նկատմամբ հսկողության խստացման և փաստաբանի ինստիտուտի նկատմամբ վստահության բարձրացման նպատակով անդրադարձ է կատարվում եվրոպական երկրներում լայն ճանաչում և կիրառում ստացած փաստաբանների մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագրությանը: Սա այն եզակի ապահովագրական մոդելներից է, որտեղ լավագույնս է ապահովված կողմերի իրավունքներն ու շահերը: Փաստաբանին ուղղակի գործողություններ պատվիրակելով՝ չենք կարող վստահ լինել, որ հենց ինքը չի վնասի մեր իրավունքներն ու շահերը՝ դատական նիստից ուշանալով, վճարել, վերաբնդիչ բողոքները ներկայացնելը ուշացնելով, օրենսդրությանը ոչ հստակ տիրապետելով: Իհարկե, այս ամենը չեն դիտարկվում որպես դիտավորյալ կատարված գործողություններ, քանի որ այդ դեպքում գործ կունենանք կանխամտածված հանցագործության մասին: Խոսքը փաստաբանի գործունեության ընթացքում թույլ տված թերությունների կամ բացթողումների մասին է, ինչը խախտելով վստահորդի իրավունքները, ուղղակիորեն սահմանափակում է տվյալ գործի շրջանակում վստահորդի դատական պաշտպանության իրավունքը:

Արդյո՞ք փաստաբանի և վստահորդի միջև կնքված ծառայությունների մատուցման պայմանագիրը բավարար երաշխիք է փաստաբանի կողմից իր պարտականությունների պատշաճ և լավագույնս կատարման համար: Պետք է հստակ գիտակցել, որ ռիսկը միայն կրած նյութական վնասում չէ, ռիսկն ավելի բարձր արժեքի՝ մարդու սահմանադրական և բարձրագույն արժեք հանդիսացող պաշտպանության իրավունքի մեջ է, ինչն ուղղակի կախված է փաստաբանի բարեխղճությունից: Փաստաբանի վրա բազում պարտականություններ դնելով՝ ակամայիս մեծանում է նաև սխալվելու ռիսկը և առաջացած անբարենպաստ թե՛

իրավական, թե՛ ֆինանսական հետևանքները: Հստակ գիտակցելով դրա կարևորությունն ու նշանակությունը՝ պետք է համոզվել դրա անշեղ կատարման մեջ, ինչն ավելի իրական է դարձնում լավագույն երաշխիք համարվող փաստաբանի մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագրությունը: Բացի փաստաբանի կողմից հանուն արդարության իրականացվող գործառնությունների նկատմամբ պատասխանատվության զգացումից՝ փաստաբանը տվյալ դեպքում նաև գումար է վճարելու, ինչն էլ հավելյալ ապահովում և դարձնում է նրան ավելի զգոն սեփական պարտականությունները կատարելու հարցում: Առկա է նրա սեփական շահագրգռվածությունը լավագույնս իր գործառնությունների կատարման հարցում:

Փաստաբանի պատասխանատվության ապահովագրության մոդելը ունի մեծ և կարևոր նշանակություն, քանի որ այն երաշխավորում է փաստաբանի պարտավորության պատշաճ կատարումը՝ իր մեջ պարունակելով իրավական միջոցներ, որոնք կարգավորիչ նշանակություն ունեն իրավահարաբերության մասնակիցների համար: Ապահովագրական այս մոդելի կիրառումը կայանում է հետևյալն է՝ անձը, ով ունի փաստաբանական ծառայության կարիք, դիմում է անհատ փաստաբանին կամ փաստաբանական գրասենյակին, ում հետ էլ համապատասխանաբար կնքում է ծառայությունների մատուցման պայմանագիր՝ պատվիրակելով որոշակի գործողություններ և կատարելով համապատասխան վճար: Որպես իրավական հիմք ընդունելով կնքված պայմանագիրը՝ ապահովագրական ընկերությունը որոշակի վճարի դիմաց (ապահովագրավճար) իր վրա է վերցնում ապահովադրի պատասխանատվության ռիսկը (նյութական հետևանքները) և ապահովագրական պատահար տեղի ունենալու դեպքում շահառուին հատուցում է վնասը սահմանված կարգով ապահովագրական

հատուցում վճարելու միջոցով: Մասնավորապես, հիմնվելով ծառայությունների մատուցման պայմանագրի վրա, փաստաբանը ապահովագրում է իր մասնագիտական պատասխանատվությունը, կոնկրետ այդ պայմանագրի շրջանակում ցանկացած ապահովագրական ընկերությունում, որն էլ պարտավորվում է ապահովագրական պայմանագրում նշված պատահարի առաջացման դեպքում, ապահովագրական հատուցումը տրամադրել վստահորդին (պայմանագրում նշված շահառուին): Այս իրավիճակում ծառայությունների մատուցման պայմանագիրը և դրա հիման վրա կնքված ապահովագրական պայմանագիրը փոխկապակցված են, այսինքն՝ տվյալ մոդելի շրջանակներում չեն կարող գործել իրարից անկախ: Ապահովագրական հատուցում ստանալու իրավունք ունի այն անձը (շահառուն), ում օգտին պայմանագիրը կնքվել է:

Համաշխարհային փորձը ցույց է տալիս, որ գործում է մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագրության բազում տեսակներ, որոնք կարելի է առանձնացնել հետևյալ խմբերում՝

- Կոնկրետ փաստաբանի անհատական ապահովագրությունը մասնավոր ապահովագրական ընկերությունում, որը գործում է Գերմանիայում, Նիդերլանդներում, Ճապոնիայում, Բրազիլիայում:
- Ինքնաապահովագրություն, փաստաբանների՝ փոխադարձ ապահովագրական ընկերությունների մեջ միավորման միջոցով ապահովագրություն (Կանադա, Ավստրալիա):
- Կոլեկտիվ ապահովագրություն, երբ ապահովագրական ընկերության հետ միասին իրավափորձությունների մեջ է մտնում փաստաբանների միությունը, ով ներկայացնում է բոլոր իր անդամների շահերը ապահովագրական պայմանագրի կնքման ժամանակ:
- Խառը համակարգ, որն իր մեջ նե-

րառում է վերը թվարկված մի քանի տեսակները:

Հայաստանի Հանրապետությունում սկզբնական ժամանակահատվածում նախընտրելի է դիտարկել և հետևաբար նաև կիրառել անհատ փաստաբանների պատասխանատվության պարտադիր ապահովագրությունը, որի մասշտաբային կիրառությամբ կնպաստի հատուկ մեխանիզմների ստեղծմանը և փաստաբանների մոտ ապահովագրության նկատմամբ դրական վերաբերմունքի ձևավորմանը: Դրա հաջող կիրառությանը կհաջողի մյուս տեսակների աստիճանաբար ներդրումն ու կիրառումը:

Պարտադիր կարգի կիրառումը կնպաստի շուկայում դրա ադապտացմանը և հասարակության ընկալման մեջ դրա հստակ ձևավորմանը: Պարտադիր ապահովագրության շրջանակում ավելի պարզ կերևա դրա նպատակը, այն է՝ առաջին հերթին փաստաբանի գործողություններից վնաս կրած վստահորդի իրավունքների ու շահերի պաշտպանությունը: Այն արտացոլում է հասարակական պահանջը ապահովագրության նկատմամբ, ինչի պատճառով էլ պետությունները հավակնում են դրա պարտադիր կիրառմանը⁶:

Կարելի է հետաքրքիր փորձի ակամատես լինել՝ դիտարկելով Ֆրանսիայի օրինակը, որտեղ 1910 թվականից դեռ գործում էր պարտադիր ապահովագրության տեսակ հանդիսացող կենսաթոշակային ապահովագրությունն աշխատողների և քրիստոնյաների համար: Այնուհետև պարտադիր ապահովագրության տեսակներն ավելացան՝ ընդհուպ մինչև 120, իսկ ներկայումս գործում է հարյուրից ավելի տեսակ: 1991 թվականի «Փաստաբանի մասնագիտության մասին» Ֆրանսիական օրենքը նախատեսում էր նաև մասնագիտական քաղաքացիական պատասխանատվության պարտադիր ապահովագրությունը: Ապահովագրական պայմանագիրը կարող էր կնքվել, ինչպես անհատական, այնպես էլ փաստաբանների խմբի կամ փաստաբանական ընկերության հետ: Մաս-

նավորապես վերոնշյալ հոդվածի 55-րդ կետով ամրագրված է, որ յուրաքանչյուր անձ, ով իրավասու է խորհրդատվություն տրամադրել կամ ներկայացնել այլ անձանց (փաստաբան), որը վարձատրվում է, ըստ երևույթին, պետք է ենթարկվի ապահովագրության, անհատական կամ կողեկտիվ կարգով, ապահովելով մասնագիտական պատասխանատվության ֆինանսական հետևանքները, որը նա կարող է կրել այդ գործունեության համար: Այսինքն՝ Ֆրանսիայի օրինակով կարող ենք ակնհայտաբար լինել նման համակարգի կարևորությանն ու անհրաժեշտությանը, նույնիսկ այն ժամանակ, երբ իրավական ու ապահովագրական համակարգը չունի այն զարգացվածության աստիճանն ինչ հիմա⁷:

Կարևոր է դիտարկել նաև Գերմանիայի Դաշնության օրինակը, որտեղ իր առանձնահատուկ կիրառությունն է ստանում հենց անհատ փաստաբանների պատասխանատվության ապահովագրությունը: Այստեղ նույնպես փաստաբանը, որպես կանոն, պատասխանատվության է ենթարկվում այն վնասի համար, որն անզուգույնամբ պատճառել է երրորդ անձանց, առաջնահերթ իրենց վստահորդներին, իրենց մասնագիտական պարտականությունները կատարելիս: Այս երկրում փաստաբանի մասնագիտական պատասխանատվությունը երկար տարիներ է, ինչ կիրառվում է և համաձայն վիճակագրության՝ փաստաբանները բավական հաճախ ուշ են ներկայացնում վերաբնիչ, վճարելի բողոքները կամ թույլ են տալիս տեխնիկական սխալներ, որոնք վստահորդները, որպես կանոն, չեն ներում և հատուցում պահանջելու դիմում են ներկայացնում ապահովագրական ընկերություն⁸: Համաձայն Գերմանիայի Դաշնության Փաստաբանության մասին օրենքի 51-րդ հոդվածի՝ փաստաբանը պարտավոր է կնքել մասնագիտական պատասխանատվության մասին համաձայնագիր, որպեսզի կարողանա հատուցել իր մասնագիտական

գործունեության ընթացքում երրորդ անձանց պատճառած վնասը: Ապահովագրական ընկերությունը պարտավորվում է կնքված պայմանագրի սկզբի և ավարտի կամ պայմանագրի դադարման կամ ցանկացած այլ նշանակալից փոփոխության մասին անհապաղ տեղեկացնել Փաստաբանական պալատին: Փաստաբանական պալատը երրորդ անձանց կողմից վնասի հատուցման մասին դիմումի ընդունմամբ նրանց է տրամադրում փաստաբանի պարտադիր պատասխանատվությունը ապահովագրած ընկերության անունը, տվյալները, ինչպես նաև ապահովագրական պոլիսի համարը: Այս օրինակով կարելի է համոզվել փաստաբանի ինդիվիդուալ մասնագիտական պատասխանատվության մոդելի հաջողության և դաշտի կարգավորվածության վրա:

Այս մոդելի մեխանիզմը լավագույնս պատկերացնելու համար, որպես պրակտիկ օրինակ ներկայացնենք ռուսաստանյան ապահովագրական շուկայի առաջատար ընկերություններից մի քանիսի ներկայացված պրոդուկտների համակցությունը:

Ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ ապահովագրված անձիք կարող են հանդիսանալ իրավաբանական և ֆիզիկական անձիք:

Իրավաբանական անձանց թվին են դասվում իրավաբանական ընկերությունները, իրավաբանական գրասենյակները, իրավաբանական խորհրդատվություն տրամադրող ընկերությունները և այլք: Տվյալ ապահովագրական մոդելի շրջանակում ապահովագրողը պարտավորվում է երրորդ անձին հատուցել ընկերությունում աշխատող փաստաբանի կողմից հասցված վնասը, որը նախատեսված էր ապահովագրական պայմանագրով: Վերոգրյալ իրավիճակում երրորդ անձը (իրավաբանական անձի հաճախորդը) ապահովագրված է լինում իր իրավունքների՝ փաստաբանի կողմից իրականացվող հնարավոր խախտումներից,

որը բացասական հետևանքներ կարող է առաջացնել հենց իր համար: Ապահովագրական պայմանագրի առկայությամբ է պայմանավորված մաս փաստաբանի նկատմամբ հաճախորդի վստահությունը, քանի որ հենց փաստաբանի միջոցով է իրացվում անձի պաշտպանության իրավունքը:

Ինչպես նշեցինք, ապահովագրված անձինք կարող են հանդիսանալ մասնաճիճի պահանջարկի անձինք, ովքեր ունենալով փաստաբանի արտոնագիր, կարող են հանդես գալ նշված ապահովագրական պայմանագրում որպես մասնագիտական պատասխանատվությունն ապահովագրվող կողմ՝ ապահովագրված անձ:

Որպես ապահովագրող կարող է հանդես գալ ցանկացած ապահովագրական ընկերություն, ով իր գործունեության իրականացման շրջանակում մատուցում է փաստաբանների մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագրություն:

Ապահովագրական պատահարն ապահովագրական պայմանագրով նախատեսված դեպքն է կամ իրադարձությունը, որի տեղի ունենալու ուժով ապահովագրողը պարտավորվում է երրորդ անձին վճարելու ապահովագրական հատուցումը փաստաբանի կատարած գործողության կամ անգործության հիմքով⁹: Տվյալ հիմքերի շարքին կարելի է դասել՝

1. Ոչ կանխամտածված մասնագիտական սխալ, բացթողում, անփութություն, որը առաջ է եկել փաստաբանի կողմից,
2. Փաստաթղթերի հետ ոչ խնամքով աշխատանք,
3. Ժամկետների պահպանման նկատմամբ անբարեխիղճ վերաբերմունք,
4. Վստահորդին իրավաբանական գործողությունների հետևանքների մասին տեղյակ չպահելը, ինչը վնաս է պատճառել վստահորդին,
5. Փաստաբանական ծառայության մատուցման ընթացքում վստա-

հորդի կողմից իրեն վստահված փաստաթղթերի կորուստը,

6. Փաստաբանի գործողության կամ անգործության ընթացքում թույլ տրված այլ խախտումներ, որոնք կապված են օրենսդրության տիրապետման, իրավական նշանակություն ունեցող փաստաթղթեր կազմելու հետ կամ դատական վեճերի ընթացքում իրավաբանական օգնության մատուցման հետ¹⁰:

Կարևորագույն հարցերից մեկը դա ապահովագրողի կողմից ապահովագրական հատուցում վճարելու պարտավորության առաջացման պահն է: Այդ պարտավորությունը առաջ է գալիս երբ՝

- Շահառուի գույքային շահերին հասցված վնասը ուղիղ պատճառահետևանքային կապ ունի փաստաբանի՝ որպես մասնագիտական ծառայություն կամ աշխատանքներ մատուցող անձի գործունեության իրականացման հետ,
- Շահառուի գույքային շահերին հասցված վնասը պատճառված է պայմանագրում նշված ապահովագրության տարածքում և պայմանագրում նշված ժամանակահատվածում,
- Վնասի պատճառման իրադարձությունը տեղի է ունեցել այն գործունեության ընթացքում, որի համար փաստաբանն ունի համապատասխան արտոնագիր¹¹:

Իրականում հատուցում վճարելու պարտավորությունն առաջանալու համար միայն վերոնշյալ դրույթների առկայությունը բավարար չէ, անհրաժեշտ է համապատասխան մարմնի հիմնավոր և պատճառաբանված որոշում: Բազում երկրներում, որպես որոշում կայացնելու իրավասու մարմին, դիտարկվում է առաջին ատյանի դատարանը կամ արբիտրաժային դատարանը: Կարծում ենք՝ ավելի արդյունավետ կլինի որպես բնող և որոշում կայացնող մարմին դիտարկել Փաստաբանական պալատը ի դեմս

Փաստաբանների պալատի խորհրդի, որը ներկայումս էլ քննում է փաստաբանի վարքագծի կանոնների հետ կապված խախտումները՝ կայացնելով համապատասխան որոշում: Տվյալ մոդելի կիրառմամբ նախ դատաբանները չեն ծանրաբեռնվի մման քննության կատարմամբ, այն ինչ միշտ չէ, որ կարիք է լինում կատարելու լայնածավալ գործի քննություն՝ հաստատելու պայմանագրում նշված խախտումը, սակայն դատավարական ընթացակարգերն ու փուլերի պահանջներն ապահովելու նպատակով գործի լուծումն անհարկի ձգձգվում է: Ավելին՝ Փաստաբանների պալատը մասնագիտացված կառույց է մման ոլորտում և վերոնշյալ խախտումների բացահայտումն ու վերհանումը կազմում է իր գործունեության մի մասը, հետևաբար նաև նշված գործերի քննությունն ու վերհանումը արագ և լավագույնս կապահովի կողմերի իրավունքներն ու շահերը: Այս միջոցով պալատը նաև անմիջական վերահսկողություն կիրականացնի փաստաբանի վարքագծի նկատմամբ՝ բարձրացնելով այդ ինստիտուտի դերն ու նշանակությունը հասարակության և իրավական համակարգի մեջ:

Առաջարկի իրավական հիմքի ամրապնդման համար հարկ ենք համարում նշել, որ ապահովագրական դեպքի պայմանները մեծամասամբ համընկնում են փաստաբանի վարքագծի կանոններին, հետևաբար՝ կարելի է եզրակացնել, որ իրավական և փաստական առումով պալատը չի խախտում իր գործառնությունները, հակառակը՝ ամրապնդում է դրանք՝ մեծացնելով վերահսկողական մեխանիզմը: Փաստաբանի գործողության կամ անգործության ընթացքում թույլ տրված խախտումներ, որոնք կապված են օրենսդրության տիրապետման, իրավական նշանակություն ունեցող փաստաթղթեր կազմելու հետ կամ դատական վեճերի ընթացքում իրավաբանական օգնության մատուցման հետ համընկնում են փաստաբանի վարքագծի կանոնագրքի 2.7

հոդվածի հետ՝ ձեռնհասություն. «Փաստաբանը պարտավոր է վստահորդին բարեխիղճ իրավական օգնություն ցույց տալ իր մասնագիտական կարողությունների սահմաններում, ինչը ենթադրում է իրավունքի համապատասխան ճյուղի իմացություն, վստահորդի հանձնարարությանը վերաբերող բոլոր հանգամանքների ուսումնասիրություն, հանձնարարության պատշաճ կատարման համար անհրաժեշտ գործողությունների կատարում»: Մեկ այլ հիմք՝ վստահորդին իրավաբանական գործողությունների հետևանքների մասին տեղյակ չպահելը, ինչը վնաս է պատճառել վստահորդին, համապատասխանում է 3.6 կետին՝ հանձնարարության կատարման ընթացքի մասին տեղեկացումը «Փաստաբանը պարտավոր է կանոնավորապես տեղեկացնել վստահորդին հանձնարարության կատարման ընթացքի մասին և պատասխանել նրան հետաքրքրող հարցերին»: Անհրաժեշտ է քննարկել դեպքերից մի քանիսը, երբ, օրինակ, ապահովագրական ընկերությունը հրաժարվում է հատուցում կատարել՝

- դիտավորությամբ կատարված հանցանքը կամ երկկողմանի համաձայնությամբ հանցանքը, որը եղել է ապահովագրված անձի և վստահորդի նախնական փոխհամաձայնությամբ,
- այն անձի գործողությունները, այդ թվում՝ պրակտիկանտի, որը զբաղեցնում է ժամանակավորապես բացակայող փաստաբանի պաշտոնը և կատարում նրա փոխարեն գործողություններ՝ պայմանավորված փաստաբանի հիվանդության, արձակուրդում գտնվելու և այլ պատճառներով¹²

Պարզ է դառնում, որ այս դեպքերը չեն կարող հատուցվել ապահովագրական ընկերության կողմից, քանի որ կատարվել են միտումնավոր կամ տվյալ իրավիճակում ապահովագրված անձի մեղքով չէ տեղի ունեցել ապահովագրական դեպ-

քը, հետևաբար՝ ապահովագրական ընկերությունը չի կատարում իր վրա դրված պարտականությունը՝ ապահովագրական հատուցում վճարելը: Դիտավորությամբ կատարված հանցանքի դեպքում խոսք անգամ չի գնում իրական ապահովագրական դեպքի առաջացման մասին, քանի որ առկա է հանցավոր համաձայնություն՝ թվացյալ ապահովագրական դեպքի առաջացմամբ գումար կորզել ապահովագրական ընկերությունից: Հաշվի առնելով Հայաստանյան շուկայում ավտոտրանսպորտային միջոցների ապահովագրության դեպքում մնալիս հանցակազմով տարածված նախադեպերը՝ պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնել այս հանցավոր գործողությանը և ավելի լայն կարգավորում տալ:

Փաստաբանի փոխարեն մեկ ուրիշի գործողությունների արդյունքում ապահովագրական դեպքի առաջ գալու ժամանակ ևս ապահովագրական ընկերությունն ազատվում է ապահովագրական հատուցում վճարելուց, ապահովագրված անձի բացակայության պատճառով: Այս դեպքում ապահովագրական պատահարը տեղի է ունեցել ոչ ապահովագրված անձի կողմից, ում հետ ապահովագրական ընկերությունը կնքել է պայմանագիր, հետևաբար վերջինս էլ ազատվում է իր պարտականությունները կատարելուց:

Հարկ է նկատել, որ ներկայացված պայմանները տվյալ ապահովագրական պրոդուկտի հիմնական դրույթներն են, սակայն ապահովագրական պայմանագրով նախատեսված են մնացած այլ ավելի նեղ դրույթներ:

Քննարկելով նշված ապահովագրական մոդելը՝ հարկ ենք համարում նշել, որ Հայաստանի Հանրապետության մի քանի ապահովագրական ընկերություններ մատուցում են մանաբնույթ ծառայություն, սակայն, որի հիմքում ոչ թե փաստաբանների մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագրության մոդելն է, այլ ընդհանուր մասնագիտա-

կան պատասխանատվության ապահովագրությունն է, որի շրջանակներում էլ ապահովագրական ընկերությունները, փորձելով ավելի նեղացնել այդ մոդելը, սահմանում են առանձին փաստաբանի ապահովագրությունը: Ինչպես կարող ենք եզրակացնել, այդ մոդելը չունի իր հատուկ կարգավորվածությունը, մասնավորապես փաստաբանի գծով, բայց դե ֆակտո գործում է փաստաբանների մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագրության մոդելի պայմաններով, ինչը վստահություն չի ներշնչում մատուցվող ծառայության նկատմամբ այնքանով, որքանով այն չունի առանձին կարգավորվածություն և հանդիսանում է դե յուրե ընդհանուր մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագրության նեղ մոդելը: Այսինքն՝ իրականում կարելի է եզրակացնել, որ ՀՀ-ում կա փաստաբանների մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագրության կարիքը, քանի որ ամեն կերպ փորձեր են կատարվում որոշակի չափով կիրառել այն՝ ելնելով դրա անհրաժեշտությունից և պահանջարկից:

Եզրափակելով կարելի է համոզվել՝ ՀՀ-ում փաստաբանների մասնագիտական պատասխանատվության ապահովագրության մոդելի անհրաժեշտության մեջ, որի կիրառմամբ ամրապնդվում է արդարադատության երաշխիք հանդիսացող անձի պաշտպանության իրավունքը: Տվյալ ինստիտուտի կիրառումն առաջնային կապահովի ծառայությունների մատուցման պայմանագրում փաստաբանին պատվիրակված գործողությունների անշեղ կատարումը՝ դրանով իսկ նպաստելով փաստաբանի ինստիտուտի նկատմամբ վստահության բարձրացմանը: Այն առավել թափանցիկ կդարձնի փաստաբանի գործունեությունը՝ վստահորդին ընձեռնելով վերահսկողական լայն լծակներ: Կարծում ենք՝ յուրաքանչյուրի՝ իրավաբանական օգնություն ստանալու սահմանադրական իրավունքը կարող է պատշաճ իրացվել այն դեպ-

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

քում, երբ նույնիսկ առանց որևէ հաստիկ իրավաբանական գիտելիքների, ինստիտուցիոնալ անձը կարողանա վերահսկել փաստաբանի գործողությունները: Սահմանադրական իրավունքի կիրառման մե-

խանդակները պետք է լավագույնս ապահովեն անձի իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանությունը՝ ստեղծելով բավարար երաշխիքներ դրանց բացարձակ իրացման համար:

1. Смоленский М.Б., Адвокатская деятельность и адвокатура РФ, 3-е издание, исправленное и дополненное, Ростов-на-Дону, 2004, էջ՝ 74:

2. Տե՛ս Գոհար Գևորգյան, փաստաբանական էթիկայի որոշ հիմնահարցեր փաստաբան-վստահորդ փոխհարաբերություններում, 24.03.2014: <https://am.am/arm/news/151/pastabanakanetikayioroshhimmaharcer-pastabanvstahord-pokkharaberutyunnerum.html>.

3. <file:///C:/Users/USER/Downloads/mehanizm-strahovaniya-professionalnoy-otvetstvennosti-advokatov-za-rubezhom.pdf>.

4. http://www.migrant.info.pl/%D5%94%D5%A1%D5%B2%D5%A1%D6%84%D5%A1%D6%81%D5%AB%D5%A1%D5%AB%D6%80%D5%A1%D5%BE%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6_%D5%BA%D5%A1%D5%B5%D5%B4%D5%A1%D5%B6%D5%A1%D5%A3%D5%AB%D6%80.html

5. [7%D5%BF%D5%BA%D5%A1%D5%B6%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%B5%D5%B8%D6%82%D5%B6%D5%A8.html: Տե՛ս նաև Անհատ ձեռնարկատեր Նարինե Ռոստոմյանի ընդդեմ «ԱրմենՏել» ՓԲԸ-ի՝ գումարի բռնագանձման պահանջի մասին թիվ ԵԱԸԳ/1401/02/11 գործով Վճարելի դատարանի 29.06.2012 թվականի որոշումը:

6. Д.В. Наумов, понятие и сущность обязательного страхования профессиональной имущественной ответственности адвокатов, Юриспруд., 2010 No 2/13: <https://cyberleninka.ru/article/v/ponyatie-i-suschnost-obyazatelno-go-strahovaniya-professionalnoy-imuschestvennoy-otvetstvennosti-advokatov>

7. <file:///C:/Users/USER/Downloads/mehanizm-strahovaniya-professionalnoy-otvetstvennosti-advokatov-za-rubezhom.pdf>.

8. «Изучение международного опыта по внедрению института обязательного страхования ответственности адвокатов и внесение соответствующих предложений» <http://www.adilet.gov.kz/ru/node/97544>.

9. «Изучение международного опыта по внедрению института обязательного страхования ответственности адвокатов и внесение соответствующих предложений» <http://www.adilet.gov.kz/ru/node/97544>

10. <http://www.mak-broker.ru/strahovanie-professionalnoy-otvetstvennosti/strahovanie-advokatov>

11. Правила страхования ответственности юристов и адвокатов, \[http://www.reso.ru/export/sites_reso/Corporate/Liability/pravila_advokaty.pdf\]\(http://www.reso.ru/export/sites_reso/Corporate/Liability/pravila_advokaty.pdf\)

12. Правила страхования ответственности юристов, <https://www.renins.com/Media/Default/doc/rules/45.pdf>](https://www.illex.am/am/%D6%83%D5%A1%D5%BD%D5%BF%D5%A1%D5%A2%D5%A1%D5%B6%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6-%D5%B0%D6%80%D5%A1%D5%BA%D5%A1%D6%80%D5%A1%D5%AF%D5%B8%D6%82%D5%B4%D5%B6%D5%A5%D6%80%D5%AB-%D5%A1%D6%80%D5%AD%D5%AB%D5%BE/299-%D5%AB%D5%9E%D5%B6%D5%B9-%D5%AE%D5%A1%D5%AD%D5%BD%D5%A5%D6%80-%D5%AF%D5%A1%D6%80%D5%B8%D5%B2-%D5%A7-%D5%A5%D5%B6%D5%A9%D5%A1%D5%A4%D6%80%D5%A5%D5%AC-%D5%AB%D6%80%D5%A1%D5%BE%D5%B8%D6%82%D5%B6%D6%84%D5%B6%D5%A5%D6%80%D5%AB-%D5%A4%D5%A1%D5%BF%D5%A1%D5%AF%D5%A1%D5%B6-%D5%BA%D5%A1%D5%B-</p>
</div>
<div data-bbox=)

ՀՈՒՆԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

RESUME - РЕЗЮМЕ

ADVOCACY AND LIABILITY INSURANCE FOR LAWYERS

Armine Avanesyan

French University of Armenia

3rd year Baccalaureate student at the Faculty of Law

Within the framework of this scientific work, a special feature of the order and forms of the provision of advocacy services is provided and an excursion is made regarding the insurance of the liability of lawyers, carried out with the aim of protecting the interests of clients within the framework of the services rendered. This insurance model, while only developing, however is one of the most important insurance models that have a key influence on the legal plane, which is not yet implemented in the legal and insurance systems of the Republic of Armenia. The use of such a model is the best way to ensure the interests of a client using advocacy services, the principal from arbitrary and unjust behavior of lawyers, while stressing the importance of proper behavior of the lawyer and the diligent performance of obligations. The use of such a model is one of the necessary prerequisites to ensure the human right to protection. In any case, the lawyer should realize that he/she must be responsible for both positive and negative consequences of the services rendered by him/her. To make this responsibility more realistic and to increase the vigilance of lawyers M. Barshchevski, in turn, as a specific insurance model, suggests introducing an institution of compulsory insurance by creating an insurance fund in the Chamber of Advocates, from which in the case of an advocacy error, insurance payments will be paid. However, this is only one of the proposed models. Such an approach, in our opinion, will lead to some positive consequences, will contribute to toughening of control over the professional knowledge and skills of lawyers (from the Chamber of Advocates), increase of confidence in the advocacy of the society, prompt and effective compensation of damage caused to the principal. Of course, the introduction of such an institution requires serious research, studying foreign experience, but its effectiveness and application will contribute to enhancing the protection of human rights in the Republic of Armenia. The right of a person to have a lawyer is not absolute, but when a person seeks to ensure his/her rights to him/her, he/she wants to be sure that the latter will fulfill his/her duties. Lawyers are responsible for the funds or the result in relation to the trustee, however, they do not always see the desired result, due to the actions or inaction of lawyers and in such cases the best mechanism for containing risks is liability insurance.

Key words: *lawyer service, liability insurance, rights of the principal, insurance compensation, misconduct.*

ОКАЗАНИЕ АДВОКАТСКИХ УСЛУГ И СТРАХОВАНИЕ ОТВЕТСТВЕННОСТИ АДВОКАТОВ

Армине Аванесян

Французский университет Армении

3-й курс бакалавриата юридического факультета

В рамках настоящей научной работы представлена особенность порядка и форм оказания адвокатских услуг и рассматриваются вопросы страхования ответственности адвокатов, осуществляемого с целью защиты интересов клиентов в рамках оказанных услуг. Данная страховая модель пока только развивается, однако она является одной из важнейших страховых моделей, оказывающих ключевое влияние на юридическую плоскость, которая пока не внедрена в правовые

и страховые системы РА. Применение подобной модели наилучшим образом может обеспечить интересы клиента, пользующегося адвокатскими услугами, защитить доверителя от произвольного и неправомерного поведения адвокатов, в то же время подчеркивая важность надлежащего поведения адвоката и добросовестного исполнения им своих обязанностей. Применение подобной модели является одной из необходимых предпосылок, обеспечивающих право человека на защиту. В любом случае, адвокат должен осознавать, что должен нести ответственность и за положительные, и за отрицательные последствия оказанных им услуг. Чтобы сделать подобную ответственность более реальной и повысить бдительность адвокатов, М. Барщевский, в свою очередь, в качестве конкретной страховой модели предлагает внедрить институт обязательного страхования, создав в Палате адвокатов страховую фонд, из которого в случае адвокатской ошибки будут выплачиваться страховые выплаты. Однако это только одна из предлагаемых моделей. Подобный подход, по нашему мнению, может привести к некоторым позитивным последствиям, будет способствовать ужесточению контроля над профессиональными знаниями и навыками адвокатов (со стороны Палаты адвокатов), повышению доверия общества к адвокатуре, быстрому и эффективному возмещению нанесенного доверителю ущерба. Конечно, внедрение подобного института требует серьезных исследований, изучения иностранного опыта, однако предполагается, что его эффективность и применение будет способствовать повышению защищенности прав человека в Республике Армения. Право лица на услуги адвоката не является абсолютным, однако, когда лицо с целью обеспечения своих прав обращается к адвокату, оно хочет быть уверенным, что последний должным образом исполнит свои обязанности. Адвокаты несут перед доверителем ответственность за средства или результат, однако доверители не всегда получают желаемый результат из-за неверных действий или бездействия адвокатов. В подобных случаях лучшим механизмом сдерживания рисков является страхование обязательства.

Ключевые слова: адвокатская служба, страхование ответственности, права доверителя, страховая компенсация, неправомерное поведение.

Բանալի բառեր՝ փաստաբանական ծառայություն, պարտավանձնարվորյան անպատասխանություն, վարտարդի իրավունքներ, անպատասխանական հարսցում, ոչ իրավաչափ վարքագիծ:

Թագուհի ԱՖԱԶԱՆՅԱՆ

Հայաստանում ֆրանսիական համալսարան հիմնադրամի իրավագիտության ֆակուլտետի բակալավրի 3-րդ կուրսի ուսանողուհի

ԳՐԱՎԻ՝ ՈՐՊԵՍ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱՄԱՆ ՄԻՋՈՑԻ ԵՐԿԱԿԻ ԲՆՈՒՅԹԸ

Պարտավորությունների ապահովման միջոցների շարքում առանձնահատուկ տեղ է գրավում գույքի գրավը: Այն քաղաքացիական իրավունքի դասական ինստիտուտներից մեկն է: Գրավի վերաբերյալ պայմանագրերն առաջացել են Հին Հռոմում՝ որպես լրացուցիչ համաձայնություններ: Հին Հռոմում պարտատերերը պարտավորությունների բավարարում ստանալու նպատակով պարտապաններին տալիս էին ժամանակ: Պարտավորությունների ոչ պատշաճ կատարումից կամ չկատարումից խուսափելու նպատակով պարտատերերը պահանջում էին պարտապանների կողմից ստանձնած պարտավորությունների ապահովում գրավի միջոցով: Ապահովման շնորհիվ նրանք կարողանում էին բավարարում ստանալ գրավի առարկայից պարտավորության չկատարման կամ ոչ պատշաճ կատարման դեպքում: Գրավի իրավունքի պատմությունը ձևավորվել է չորս էտապների շրջանակում: Հին Հռոմում, որպես գրավի պայմանագիր, ծառայել է «nexum»-ը, այնուհետև «fiducia»-ն, դրանից հետո «pignus»-ը և ի վերջո «hypotheca»-ն: «Nexum»-ի էությունն այն է, որ պարտապանը, որպես վաճառքի միջոց օգտագործում էր իրեն, ընտանիքին և իր ամբողջ կարողությունը: Տարիների ընթացքում, «nexum»-ը վերացվեց՝ համարվելով որպես անմարդկային վերաբերմունք պարտապանի նկատմամբ: Ինչ վերաբերվում է «fiducia»-ին, ապա շատ հեղինակների կարծիքով այն կրել է միայն բարոյական նշանակություն և հիմնված է եղել հավատարմության վրա, ինչի շնորհիվ էլ հենց ստացել է իր անվանումը: «Fiducia»-ն շարունակել է գոյություն

ունենալ, սակայն տարբեր անվանումներով՝ «pignus» և «hypotheca»: «Pignus»-ը համարվել է որպես գրավի իրավունքի վերաբերյալ պայմանագիր, որի առարկա կարող էին հանդիսանալ կամ անշարժ, կամ էլ շարժական գույքը: Ինչ վերաբերում է «hypotheca»-ին, ապա վերջինս հանդիսանում էր անշարժ գույքի գրավը, ինչը մաս արտահայտված է ժամանակակից իրավական համակարգերում: Գերմանական, ֆրանսիական, ինչպես մասնաճյուղային իրավական համակարգերում անշարժ գույքի գրավը նույնպես ստացել է հիփոթեք անվանումը^{1,2}:

Գրավի իրավունքն իր երկակիության պատճառով բազմաթիվ վեճերի տեղիք է տվել տեսության մեջ, այնուամենայնիվ, մինչ օրս միասնական մոտեցում չի ձևավորվել: Գրավի իրավունքի բնույթի վերաբերյալ առկա են բազմաթիվ տեսակետներ: **Հայաստանի Հանրապետությունում** գրավի իրավունքը նախատեսված է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի չորրորդ բաժնում՝ «Սեփականության իրավունք և այլ գույքային իրավունքներ», 15-րդ գլխում՝ «Ընդհանուր դրույթներ գրավի մասին»: Հետևյալ կառուցվածքային բաժանումից հասկանալի է դառնում, որ հայկական իրավական համակարգը գրավի իրավունքը դիտում է որպես իրային: Քաղաքացիական օրենսգրքի 226-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գրավի իրավունքը գրավատուի գույքի նկատմամբ գրավառուի **գույքային իրավունքն է**, որը միաժամանակ միջոց է գրավառուի հանդեպ պարտապանի ունեցած դրամական կամ այլ պարտավորության կատարման ապահովման համար: Առհասարակ գրավի իրավունքի բնույթն ընկալելու համար

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

անհրաժեշտ է տարանջատել ու պարզաբանել իրային և պարտավորական իրավահարաբերությունների հասկացությունը և դրանց առանձնահատկությունները:

Իրային իրավունքն իրենից ներկայացնում է քաղաքացիաիրավական նորմերի ամբողջություն: Քաղաքացիական իրավունքն իրային է համարում սուբյեկտիվ քաղաքացիական իրավունքը, որն իրավագոր առձին հնարավորություն է տալիս իրականացնելու իր բնույթով բացարձակ ներգործություն անհատապես որոշված իրի նկատմամբ: Ընդհանուր առմամբ իրային իրավունքի յուրահատկությունը կայանում է հետևյալում՝

- Որպես իրային իրավունքի առարկա հանդես են գալիս իրերը,
- Իրային իրավունքը կրում է բացարձակ բնույթ,
- Կապված լինելով իրերի հետ հետևում է դրանց,
- Իրենից ենթադրում է սեփականատիրոջ ներգործությունը սեփական գույքի նկատմամբ և անորոշ շրջանակի անձանց պարտականությունը՝ հարգել սեփականատիրոջ գույքի նկատմամբ ունեցած սեփականության իրավունքը:

Ինչ վերաբերվում է **պարտավորական իրավահարաբերություններին**, ապա դրանց և իրային իրավահարաբերությունների միջև առկա են բազմաթիվ տարբերություններ: Նախևառաջ պարտավորական իրավահարաբերությունների շրջանակում պարտադիր պայման է կոնկրետ սուբյեկտների առկայությունը (օրինակ՝ պարտատեր-պարտապան): Այս իրավահարաբերությունների շրջանակում իրավագոր առձին իրավունքը կիրառործվի պարտավոր առձին ակտիվ գործողությունների միջոցով: Օրինակ՝ առուվաճառքի պայմանագրի շրջանակներում պարտատիրոջ իրավունքը կիրառործվի այն դեպքում, երբ պարտապանը կատարի իր ստանձնած պարտավորությունը (օրինակ՝ վճարի հանձնված գույքի դիմաց գումարը): Համապատասխան

նաբար պարտապանի իրավունքն էլ կիրացվի պարտատիրոջ կողմից կոնկրետ գործողությունների միջոցով (օրինակ՝ հանձնի խոստացված գույքը):

Պարտավորական իրավահարաբերությունների առանձնահատկություններն են

- Իրենից ենթադրում է պարտապանի ակտիվ գործողություններ,
- Կրում են հարաբերական բնույթ:

Գրավի իրային կամ պարտավորական լինելը պարզելու համար անհրաժեշտ է անդրադառնալ Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումներին: Վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներում անդրադարձել է գրավի իրավունքին: «Սեյվր» ՍՊԸ-ն ընդդեմ Նշան Ալեքսանյանի թիվ ԵԿԴ/0169/02/15 քաղաքացիական գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2016 թվականի դեկտեմբերի 26-ի որոշման համաձայն՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ գրավի իրավունքն առանձնահատուկ տեղ է զբաղեցնում իրային իրավունքների շարքում: Ի տարբերություն այլ իրային իրավունքների՝ գրավն առաջանում և իրավական արժևորում է ստանում այնքանով, որքանով այն անհրաժեշտ է օգտագործել հիմնական պարտավորության կատարումն ապահովելու համար: Այդ իսկ պատճառով գրավը, որպես այդպիսին, ունի երկակի բնույթ. այն բնութագրվում է որպես պարտավորաիրավական բնույթի իրային-իրավական ապահովման միջոց: Գրավի իրավունքին բնորոշ են իրային իրավունքներից ներհատուկ հետևյալ առանձնահատկությունները. «բացարձակ իրավունքը». գրավի իրավունքին համապատասխանում է բուրդի և յուրաքանչյուրի պարտականությունը՝ ձեռնպահ մնալու այդ իրավունքի իրականացումը խախտող կամ խոչընդոտող արարքներից (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 241-րդ հոդված), «հետևելու իրավունքը». գրավի իրավունքի կրողը պահպանում է իր իրավունքն անգամ այն դեպքում, երբ գրավի առարկան անցնում է այլ անձի սեփական

նության ներքո:

«Անելիք Բանկ» ՓԲԸ-ն ընդդեմ Կենտրոն նոտարական տարածքի, Սամսոն Ղարիբյանի և մյուսների թիվ ԵՔԴ/0126/02/08 քաղաքացիական գործով Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է՝

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 226-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ կետերի համաձայն՝ գրավի իրավունքը (այսուհետ գրավը) գրավատուի գույքի նկատմամբ գրավառուի գույքային իրավունքն է, որը միաժամանակ միջոց է գրավառուի հանդեպ պարտապանի ունեցած դրամական կամ այլ պարտավորության կատարման ապահովման համար: Գրավը լրացուցիչ (ակցետոբ) պարտավորություն է գրավառուի (պարտատիրոջ) հանդեպ գրավատուի (պարտապանի) հիմնական պարտավորության կատարման ապահովման համար:

Բացի վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումներից հարկ է նաև անդրադառնալ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի արտահայտած դիրքորոշումներին: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արտահայտել է իրավական դիրքորոշում այն մասին, որ Կոմվենցիայի թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածում կիրառվող «գույք» եզրույթը սահմանափակված չէ միայն ֆիզիկական իրերի նկատմամբ սեփականության իրավունքով, այն իր մեջ ընդգրկում է նաև ակտիվներ հանդիսացող որոշ այլ իրավունքներ ու շահեր, որոնցից է, օրինակ, պարտավորության գույքային ապահովման իրավունքը (**տե՛ս Gasus Dossier - Und Fördertechnik GmbH v. The Netherlands գործով ՄԵԵԳ-23.02.1995 թվականի վճիռը, 53-րդ կետ**):

Այսպիսով՝ Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումներից եզրահանգում ենք, որ այն ճանաչում է գրավի երկակի բնույթը՝ շեշտադրում կատարելով դրա ապահովող գործառնային, որից դուրս այն իրավական արժեք չունի: Բացի այդ՝ ճանաչում է նաև գրավի ակցետո-

բային լինելը: Իսկ մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն էլ ճանաչում է գրավի բազմատարրությունը՝ չսահմանափակվելով միայն իրերի նկատմամբ սեփականության իրավունքով:

Տարբեր իրավական համակարգեր գրավի իրավունքի երկակիության վերաբերյալ ցուցաբերել են տարբերվող մոտեցումներ: Ժամանակակից **ռուսական** քաղաքացիական օրենսդրության համաձայն՝ գրավի իրավունքը հանդիսանում է որպես պարտավորական իրավունք: Դրա մասին վկայում է Ռուսաստանի Քաղաքացիական օրենսգրքում գրավի իրավունքի կառուցվածքային տեղը: Այն ներառված է «Ընդհանուր հասկացություններ պարտավորությունների վերաբերյալ» բաժնում, «պարտավորությունների ապահովման միջոցներ» գլխում: Գրավի պարտավորական բնույթը հաստատվում է օրենսգրքի որոշակի նորմերում, որոնք կարգավորում են գրավին վերաբերող հարաբերությունները: Նորմերի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ ռուսական քաղաքացիական օրենսդրությունը գրավը համարում է պարտավորական իրավունք հետևյալ հանգամանքների շնորհիվ: Այսպիսով՝ Ռուսաստանի քաղաքացիական օրենսգրքի 336-րդ հոդվածի 1-ին մասից եզրահանգում ենք, որ գրավի առարկա կարող են լինել ոչ միայն իրերը, այլ նաև գույքային իրավունքները: Ինչպես հայտնի է, գույքային իրավունքները՝ որպես ինքնուրույն օբյեկտ, ոչ մի պարագայում չեն կարող ծառայել իրային իրավունքների համար առարկա: Երկրորդ, 336-րդ հոդվածի 2-րդ մասից բխում է, որ գրավի իրավունքը կարող է նախատեսվել այնպիսի իրերի նկատմամբ, որոնք գրավատուն ձեռք է բերելու ապագայում: Այս հարաբերությունների նկատմամբ ոչ սեփականության իրավահարաբերությունները, ոչ էլ այլ իրային իրավունքները չեն կարող կիրառվել: Ի վերջո սեփականության իրավունքը ծագում է դրա հանձնման պահից, իսկ եթե խոսքը գնում է նոր ստեղծվող անշարժ

գույքի մասին, որը հազվադեպ է օգտագործվում որպես գրավի առարկա, դրա նկատմամբ սեփականության իրավունքը ծագում է պետական գրանցման պահից³:

Ֆրանսիական օրենսդրությունը գրավը դիտում է որպես իրային իրավունք ինչը արտահայտված է նաև հայկական օրենսդրությունում: Գրավի իրավունքի իրային լինելը հավաստվում է Ֆրանսիայի քաղաքացիական օրենսգրքում ամրագրված հետևյալ դրույթից՝ հիփոթեքը իրային իրավունք է անշարժ գույքի նկատմամբ կապված պարտավորության չկատարման հետ (*L'hypothèque est un droit réel sur les immeubles affectés à l'acquittement d'une obligation*)⁴:

Ղազախստանը գրավի իրավունքը դիտում է որպես պարտավորական իրավահարաբերություն: Այս պարզ է դառնում Ղազախստանի քաղաքացիական օրենսգրքում գրավի իրավունքի կառուցվածքային տեղից: Ղազախստանի քաղաքացիական օրենսգրքում գրավի իրավունքն ամրագրված է պարտավորական իրավունք բաժնում՝ պարտավորությունների ապահովման միջոցներ գլխում:

Գրավի իրավունքի բնույթի վերաբերյալ առկա են բազմաթիվ տեսակետներ: Այս հարցի շուրջ իրենց դիրքորոշումներն են արտահայտել բազմաթիվ տեսաբաններ և պրակտիկ իրավաբաններ: Ոմանք գրավի իրավունքը դիտում են որպես պարտավորական, մյուսները որպես իրային: Կան հեղինակներ, ովքեր ընդունում են գրավի իրավունքի երկակի բնույթը: Ռուս տեսաբանները տարիներ շարունակ իրենց դիրքորոշումներն են արտահայտել գրավի իրավունքի բնույթի վերաբերյալ: Հեղինակների մոտեցումները բաժանվում են մի քանի խմբի: Նրանցից Գ. Ֆ. Շերշենեվիչը և Լ. Ա. Կասսոն գրավը դիտում են որպես իրային իրավունք, իսկ Լ. Ա. Խվոստովը, Մ. Ի. Բրազինսկին, Կ. Ա. Աննեկովան և այլոք այն դիտում են որպես պարտավորական: Եվ վերջապես հատկանշական է այն փաստը, որ հեղինակներից ոմանք էլ ընդունում են գրավի

երկակի բնույթը՝ ընդունելով այն փաստը, որ գրավն իր մեջ պարունակում է թե պարտավորական և թե իրային տարրեր:

Լ. Ա. Կասսոն գրավը դիտում է որպես իրային իրավունք: Իր «Հասկացություն ժամանակակից գրավի իրավունքի մասին» աշխատությունում նա գրավը նկարագրել է այնպիսի իրավունքը, որն առաջանում է հոգուտ գրավառուի ուրիշի գույքի նկատմամբ ունեցած իրավունքով: Ի տարբերություն պարտավորության ապահովման այլ միջոցների, գրավը ոչ օգտագործման, ոչ էլ տիրապետման նպատակ չի հետապնդում, այստեղ կարևորը գրավի առարկայի արժեքն է⁵:

Այս հարցի շուրջ իր տարբերվող տեսակետն է արտահայտել **Ա.Ա. Վիշնևսկին**, ում համոզմամբ պարտավորության ապահովման միջոցներից միայն գրավի իրավունքն է կրում իրային-իրավական բնույթ: Այս դեպքում գրավի իրավունքը անմիջականորեն վերաբերվում է գրավադրված առարկային, այլ ոչ թե գրավատուի անհատապես, և իրենից չի ենթադրում վստահության վրա հիմնված հարաբերություններ պարտատիրոջ և պարտապանի միջև⁶:

Վ. Վ. Վիտրյանսկին գրավի իրավունքը դիտում է որպես պարտավորական իրավահարաբերություն՝ հիմք ընդունելով մի շարք դրույթներ: Նախևառաջ նա գրավը դիտում է որպես պարտավորական իրավահարաբերություն, քանի որ գրավի առարկա կարող են հանդես գալ ոչ միայն իրերը, այլ նաև գույքային իրավունքները, որոնք ինքնուրույն օբյեկտ չունեն և օժտված չեն իրային իրավահարաբերության առանձնահատկություններով: Վ. Վ. Վիտրյանսին նշում է նաև, որ գրավի իրավունքը կարող է ծագել ապագայում, այն դեպքում, երբ սեփականության իրավունքը գույքի նկատմամբ դեռ չի ծագել: Գրավի պարտավորական լինելն ապացուցվում է նաև այն հանգամանքով, որ գրավատուն կարող է փոխարինել գրավի առարկան դրան հավասարարժեք գույքով⁷:

Գիտնական **Ի. Ի. Պուստամալուովի** համոզմամբ գրավի բնույթի երկակիություն վերաբերյալ վեճը իրենից տեսական նշանակություն չի ներկայացնում: Այն ինչ այստեղ կարևոր է, դա գրավի իրավունքի ապահովող գործառույթն է: Գրավի իրավունքն իր մեջ պարունակում է թե պարտավորական և թե իրային բնույթի տարրեր, որոնք ունեն մեկ ընդհանուր նպատակ՝ պարտատիրոջ կարգավիճակի բարելավում պարտավորության չկատարման կամ ոչ պատշաճ կատարման դեպքում: Իր տեսակետի հիմնավորվածությունն ապացուցելու համար գիտնական մատնացույց է անում Ռուսաստանի քաղաքացիական օրենսգրքի բովանդակությունը, որի համաձայն՝ պարտատերը գրավի միջոցով իրավունք ունի ստանալ բավարարում գրավի առարկայի արժեքից՝

Գրավի բնույթի վերաբերյալ շարունակական վեճն ունի ոչ միայն տեսական նշանակություն, այլ նաև գործնական: Առավել կարևոր է հասկանալ դրա գործնական նշանակությունը: Ճանաչելով գրավի իրավունքի իրային լինելը՝ դրավրա տարածում ենք իրային իրավահարբերությունների բնորոշ առանձնահատկությունները և համապատասխանաբար նույնը կարելի է պնդել գրավի պարտավորական լինելը ճանաչելու դեպքում: Այսպիսով՝ գրավի իրավունքը դիտելով որպես իրային, հնարավորություն է ստեղծվում գրավատուի համար օգտագործել գրավի առարկան դրա նշանակությանը համապատասխան, չէ որ իրային իրավահարաբերությունները օժտված են բացարձակության հատկանիշով և սեփականատերն ազատ է իրականացնելու իր սեփականության իրավունքը: Սակայն այստեղ անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ գրավատուն չի օգտվում սեփականության ատրիբուտ հանդիսացող տիրապետման իրավունքից, քանի որ եթե գրավատուն ոչնչացնի գրավի առարկան կամ այն վաճառի մի այլ երրորդ անձի, ապա գրավի պայմանագիրը կդադարի գոյություն ունենալ: Գրավի առարկայի

ոչնչացմամբ կվերանա նաև գրավի վերաբերյալ կնքված լրացուցիչ համաձայնությունը:

Այսպիսով գրավի՝ որպես պարտավորության ապահովման միջոցի բնույթի վերաբերյալ չկա միասնական մոտեցում: Հեղինակներից յուրաքանչյուրը հանդես է գալիս իր անհատական մոտեցմամբ և անհատական հիմնավորումներով: Արդյունքում վերոնշյալ վերլուծություններից եզրահանգում ենք, որ գրավի իրավունքն իր մեջ պարունակում է թե պարտավորական և թե իրային իրավահարաբերությունների տարրեր: Այսինքն՝ պետք է ճանաչել գրավի երկակի բնույթը: Սակայն այստեղ էականը ոչ թե գրավի իրային կամ պարտավորական իրավունքի տարանջատումն է, այլ շեշտադրումը դրա ապահովող գործառույթին: Չէ որ գրավի իրավունքը արժևորվում է այնքանով, որքանով որ այն ապահովում է հիմնական պարտավորությունը: Կարծում ենք, որ այս ամենը պետք է մտածելու տեղիք տա մեր օրենսդիրն գրավի իրավունքն ամրագրել նաև «Ընդհանուր դրույթներ պարտավորությունների մասին» բաժնում, ինչպես արված է մի շարք արտասահմանյան օրենսդրական համակարգերում՝ չիեռացնելով այն «Սեփականության իրավունք և այլ գույքային իրավունքներ» բաժնից: «Ընդհանուր դրույթներ պարտավորությունների մասին» բաժնում ամրագրված են նաև այնպիսի պարտավորության ապահովման միջոցներ, ինչպիսիք են տուժանքը, պահումը, երաշխավորությունը, երաշխիքը, նախավճարը: Ավելի տրամաբանական կլինի գրավը ամրագրել նաև հենց այս պարտավորությունների ապահովման միջոցների կողքին, քանի որ թե՛ գրավի և թե՛ վերոնշյալ միջոցների գործառույթը հիմնական պարտավորության ապահովումն է: Արդյունքում այս քայլի միջոցով կկարողանանք ճանաչել գրավի երկակի բնույթը և շեշտադրել գրավի կարևորագույն գործառույթը՝ այն է պարտավորության ապահովումը:

ՀՈՒՆԻՐՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

- ¹ Տե՛ս Դ.И. Мейер, Русское Гражданское право, Статут, Москва, 2000, с. 544-548.
- ² Տե՛ս В.Н. Кастальский, Залог Исключительных прав, Статут, с. 9-11.
- ³ Տե՛ս Ռուսաստանի Քաղաքացիական օրենսգիրք, հոդված 336 մաս 1-ին, 2-րդ (Гражданский кодекс Российской Федерации):
- ⁴ Տե՛ս www.legifrance.gouv.fr, Code Civile Article 2393 (Քաղաքացիական օրենսգիրք, հոդված 2393):
- ⁵ Տե՛ս Л.А. Кассо, Понятие о залоге в современном праве, Статут, 1999, с. 22-23:
- ⁶ Տե՛ս Вишневский А. А., Залоговое право / А. А. Вишневский, – М., БЕК, 1995, с. 17.
- ⁷ Տե՛ս Договорное право, Книга первая: Общие положения / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский, -М., Статут, 2011, с. 847.
- ⁸ Տե՛ս Пустомолотов И.И., Правовая природа залога как средства обеспечения обязательств / И.И. Пустомолотов // Известия Тульского государственного университета. Серия «Экономические и юридические науки», 2013, № 1-2, с. 86-90.

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE DUAL NATURE OF THE PLEDGE AS A MEANS OF SECURING DEBT

Taguhi Afajanyan

French University of Armenia Foundation, Law, Bachelor

In the context of this scientific article, the classical means of debt security, pledge right will be studied. Within the framework of the next scientific work, the dual nature of the pledge right as a means of debt security will be discussed; this will be more accentuated in the work. A historical sketch will be made in the etymology and historical sources of the pledge right. In addition, the approaches of those authors who expressed their views on the problematic nature of the pledge right, found their place in numerous works, will be presented in detail. Within the framework of this scientific work, an analysis will be made of the approaches demonstrated by different countries, formed with respect to the duality of the pledge right. International experience and formed practice will be explored. In the process of the above mentioned studies, the positions expressed by the Court of Cassation and the European Court of Human Rights, which are key in connection with the following problem will also be raised. The purpose of this scientific work is to find out the nature of the right of pledge, which will enable us to determine its correct place in the legislative system, and will also provide an opportunity to determine the norms and legal relations applied to it. The main problem of the latter is to identify points of view that have found a place in the theory, which can be key in its nature.

Key words: pledge right, dual nature of pledge, debt security, legislative system

ДВОЙСТВЕННЫЙ ХАРАКТЕР ЗАЛОГА КАК СРЕДСТВО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПОГАШЕНИЯ ЗАДОЛЖЕННОСТИ

Тагуи Афаджанян

*Фонд «Французский университет в Армении»,
юридический факультет, бакалавр*

В настоящей научной статье затронута тема классического средства обеспечения погашения задолженностей – право залога. В рамках настоящей научной работы проведен анализ подходов, продемонстрированных судебными системами различных стран относительно двойственности права залога. Нами исследован международный опыт и сформированная практика. В процессе выше указанных исследований рассмотрены позиции Кассационного суда и Европейского суда по правам человека, имеющие ключевое значение в связи с изучаемой проблемой. Цель данной научной работы – выяснить характер права залога, что предоставит нам возможность определить его место в законодательной системе, а также применяемые к нему нормы и правоотношения. При изучении характера права залога основная проблема состоит в том, чтобы выявить точки зрения, нашедшие место в теории, имеющие ключевое значение для его определения.

Ключевые слова: право залога, двойственный характер залога, средства обеспечения погашения задолженности, законодательная система.

Բանալի բառեր - գրավի իրավունք, գրավի երկակի բնույթը ,սպիրավորության աստիճանի միջոցներ, օրենսդրական համակարգ:

ԱՆՉԱՓԱՏԱՆԵՐԻ ՆԿԱՏԱՄԲ ԿԱՏԱՐՎՈՂ ԲՈՆԻՒ ՄԵՌԱԿԱՆ ՏԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՕԲՅԵԿՏԻՎ ԿՈՂՄԻՆ ԱՌՆՉՎՈՂ ՈՐՈՇ ՏԻՄՆԱՏԱՐՑԵՐ

Քրեական իրավունքի տեսության մեջ արմատավորված մոտեցման համաձայն՝ յուրաքանչյուր հանցագործություն բաղկացած է օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ տարրերի և հատկանիշների ամբողջությունից¹: Հանցագործության օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հատկանիշները վերաբերելի են միևնույն երևույթին՝ հանցագործությանը, սակայն առաջինները նկարագրում են գործընթացներ, որոնք տեղի են ունենում օբյեկտիվ, առկա իրականության մեջ, այսպես ասած՝ «նյութական աշխարհում», իսկ երկրորդները՝ գործընթացներ են, որոնք կապված են անձի, նրա ներաշխարհի, գիտակցության և կամքի հետ:

Հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը, ավելի քան հանցակազմի մյուս տարրերը, արտացոլում է ցանկացած հանցագործության էությունը՝ բացահայտելով դրան ներհատուկ առանձնահատկությունները²:

Վ. Ն. Կուրյավցևը նշում է, որ հանցագործության օբյեկտիվ կողմը հանցագործության օբյեկտի դեմ ուղղված հանրավտանգ վարքագծի արտաքին դրսևորում է, այսինքն՝ կամային վարքագծի ակտ է, որն իրագործվում է օբյեկտիվ իրականության մեջ և արտահայտվում է օրենքով՝ պաշտպանվող հասարակական հարաբերություններին վնաս պատճառելով կամ այդպիսի վնասի առաջացման սպառնալիքով³: Այս բնորոշումը, կարծում եմ, հաջողված է և առավել ամբողջական և հստակ ամրագրում է հանցագործության օբյեկտիվ կողմի էությունը:

Մինչ անչափահասների նկատմամբ

կատարվող բռնի սեռական հանցագործությունների օբյեկտիվ կողմի առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը՝ անդրադառնանք բռնի սեռական հանցագործությունների օբյեկտիվ կողմի ընդհանուր բնութագրին:

ՀՀ քր. օր. հոդված 138-ը պատասխանատվություն է նախատեսում բռնաբարության համար: Սույն հոդվածի առաջին մասով բռնաբարությունը բնորոշվում է որպես՝ տղամարդու սեռական հարաբերություն կնոջ նկատմամբ՝ նրա կամքին հակառակ, վերջինիս կամ այլ անձի նկատմամբ բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կամ կնոջ անօգնական վիճակն օգտագործելով:

Բննարկվող հոդվածով նախատեսված հանրորեն վտանգավոր արարքի բովանդակությունը բավականաչափ հստակ է և քրեական իրավունքի տեսության մեջ վեճերի առարկա չի հանդիսանում: Սեռական հարաբերություն ասելով ընդունված է հասկանալ տղամարդու և կնոջ միջև հետերոսեքսուալ հարաբերությունը, այսպես կոչված՝ բնական եղանակով⁴: Նման սեռական հարաբերությունը կարող է հղիություն առաջացնել, իսկ սեռական կրքերի բավարարման այլ եղանակները համարվում են ածանցյալ, սուտոգատ եղանակներ⁵: Սեռական հարաբերությունը՝ որպես նորմալ ֆիզիոլոգիական ակտ կարող է տեղի ունենալ բացառապես տղամարդու և կնոջ միջև, իսկ մնացած բոլոր սեռական բնույթի գործողությունները, որոնք ուղղված են սեռական կրքերի բավարարմանը չեն կարող համարվել սեռական հարաբերու-

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

թյուններ⁶:

ՀՀ քր. օր. հոդված 139-ը պատասխանատվություն է նախատեսում սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություններ կատարելու համար: Սույն հոդվածի առաջին մասն ունի հետևյալ դիսպոզիցիան՝ սեքսուալ բնույթի, այդ թվում՝ համասեռական գործողությունները տուժողի կամքին հակառակ, վերջինիս կամ այլ անձի նկատմամբ բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կամ տուժողի անօգնական վիճակն օգտագործելով:

Ինչպես տեսնում ենք, օրենսդիրը չի սահմանել որևէ կոնկրետ չափանիշ, որով հնարավոր կլիներ հստակ կողմնորոշվել, թե ի՞նչ արարքների մասին է խոսքը, ինչո՞վ են այդ արարքները միմյանցից տարբերվում և ինչպե՞ս պետք է տարբերակել սեռական բնույթի բռնի գործողությունները բռնությամբ զուգորդված անառակաբարո գործողություններից, հատկապես այն դեպքերում, երբ սեռական բնույթի բռնի գործողությունները կատարվում են անչափահասների կամ մանկահասակների նկատմամբ: Այս իրավական անորոշությունն առաջացնում է տեսական բազմաթիվ վեճեր և քննարկումներ՝ խոչընդոտելով նաև հանցագործությունների որակման գործընթացին և իրավակիրառ գործունեության արդյունավետ իրականացմանը:

Համասեռական գործողությունների, ինչպես նաև սեքսուալ բնույթի գործողությունների հասկացություններին անդրադառնում են սեքսուոլոգիայի և սեքսոպատոլոգիայի գիտությունները⁷:

Համասեռամոլությունը սեռական շեղում է, որի էությունը միևնույն սեռի ներկայացուցչի նկատմամբ սեռական հակումներ ունենալն է: Սրա դրսևորման ձևերից են արվամոլությունն ու լեսբոսությունը: Արվամոլությունը չի ընդգրկում տղամարդկային համասեռամոլության բոլոր դրսևորումները: Տղամարդկանց միջև այլ եղանակներով իրականացվող սեռական հարաբերությունները (ձեռնա-

շարժությունը, սեռական ակտի ձևացումը և այլն) արվամոլություն չեն համարվում: Դրանք սեքսուալ բնույթի այլ գործողություններ են: Լեսբոսություն ասելով՝ սույն հանցակազմի իմաստով, պետք է հասկանալ սեռական հարաբերությունների ոլորտում կնոջ բռնի շփումը կնոջ հետ՝ սեռական օրգանների, ձեռքերի և մարմնի այլ մասերի օգտագործմամբ: Քննարկվող հոդվածի իմաստով սեքսուալ բնույթի այլ գործողություններ են համարվում տղամարդու կողմից կնոջ կամ մեկ այլ տղամարդու (բացի արվամոլությունից), ինչպես նաև կնոջ կողմից տղամարդու նկատմամբ կատարվող սեքսուալ բնույթի ցանկացած բռնի գործողություն, որի միջոցով հանցավորն իր սեռական կրթերին հագուրդ է տալիս խաթարված ձևով: Ենթադրվում է, որ կնոջ կողմից կնոջ նկատմամբ կատարվող սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունները միշտ համարվում են բռնի լեսբոսություն: Սեքսուալ բնույթի այլ գործողություն է համարվում նաև կնոջ կողմից բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով, կամ անօգնական վիճակը օգտագործելով՝ տղամարդու հետ բնական եղանակով իրականացված սեռական հարաբերությունը: Ասվածից հետևում է, որ նշված հոդվածով նախատեսված հանցագործությունից տուժող կարող է դառնալ ցանկացած սեռի ներկայացուցիչ⁸:

Տեսության մեջ տրվել են սեքսուալ բնույթի գործողությունների այլ դասակարգումներ ևս: Այսպես՝ Ա. Ն. Կրասիկովը սեքսուալ բնույթի գործողությունների շարքում բացի վերը թվարկվածներից, նշում է նաև «նարվասադատան», «վիկհարիտան», սեռական հարաբերության ձևացումը և այլն⁹: Սակայն, ինչպես տեսնում ենք, հեղինակը ևս հստակ տարբերիչ առանձնահատկություններ չի նշում և ընդհանրական ներկայացնում է այդ գործողություններից որոշները: Այս դասակարգման հիման վրա գրեթե անհնարին է սեքսուալ բնույթի գործողությունները

տարբերակել միմյանցից կամ անառա-
կաբարո գործողություններից:

Տեսության մեջ առկա են համանման
դասակարգումներ, որոնք աչքի են ընկ-
նում նշված գործողությունների առավել
հանգամանալից թվարկմամբ: Այսպես՝
որոշ տեսաբաններ առանձնացնում են
սեքսուալ բնույթի գործողությունների
հետևյալ ձևերը՝

- 1) օրալ (coitus per os),
- 2) կունիլինգուս (լատ. gunnug – կա-
նացի սեռական օրգաններ, linguo
- լիզել),
- 3) անալ (coitus per anum),
- 4) լեսբոսական սեր,
- 5) սեքսուալ սադիզմ (ինտենսիվ,
բազմակի գործողություններ,
որոնք ցավ, տառապանք են պատ-
ճառում սեռական զուգընկերոջը
կամ նսեմացնում, ստորացնում են
նրան, դրանով իսկ բավարարելով
սեռական կրքերը),
- 6) սեքսուալ գործողությունների այլ
տեսակներ¹⁰:

Նմանատիպ դասակարգումներ տա-
լիս են նաև Լ. Գ. Գաուլսմանը¹¹, Վ. Վ.
Մերկուրևը¹² և այլոք, սեքսուալ բնույթի
գործողությունների շարքում նշելով նաև
տղամարդկանց միջև տեղի ունեցող միջ-
կոնքային կոիտուսը¹³:

Ն. Ն. Իգոտովը քննարկվող խնդրի
կապակցությամբ նշում է, որ քրեաիրա-
վական նշանակություն ունեն սեքսուալ
բնույթի, այդ թվում՝ համասեռական այն
գործողությունները, որոնք զուգորդվում
են ներթափանցմամբ: Ընդ որում՝ ներ-
թափանցումը պետք է կապված լինի սե-
ռական կրքերի բավարարման հետ, այ-
լապես ցանկացած իր տուժողի մարմնի
որևէ խոռոչ մտցնելը չպետք է դիտարկվի
որպես սեքսուալ բնույթի գործողություն-
ներ: Հեղինակը դեմ է, որպեսզի բռնի էքս-
հիբիցիոնիզմը, անանիզմը և այլ սեքսուալ
գործողությունները, որոնք կապված չեն
ներթափանցման հետ, որակվեն որպես
սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություն-

ներ¹⁴:

Այս կապակցությամբ քննարկենք
հետևյալ իրավիճակը:

ԵՄԳ/063/01/14 քրեական գործով¹⁵
Ն. Ո.-ին մեղադրանք է առաջադրվել
այն բանի համար, որ նա 23.04.2014 թ.
ժամը 23.30-ի սահմաններում Օգանովի
77 շենքի մոտ՝ բռնություն գործադրելով
անչափահաս Լ. Ս.-ի նկատմամբ և տա-
լով բռնության գործադրման սպառնա-
լիք, Լ. Ս.-ի կամքին հակառակ սեքսուալ
բնույթի գործողություններ է կատարել
նրա նկատմամբ: 2014 թվականի ապրի-
լի 25-ին ՀՀ ոստիկանության Մալաթի-
այի քննչական բաժնի ավագ քննիչ, ոս-
տիկանության կապիտան Գ. Մադոյանը
(այսուհետև՝ քննիչ) որոշում է կայացրել
ՀՀ քրեական օրենսգրքի 139-րդ հոդվա-
ծի 2-րդ մասի 3-րդ կետով թիվ 16121214
քրեական գործը հարուցելու, վարույթ ըն-
դունելու մասին՝ Ն. Ո.-ի կողմից անչա-
փահաս Լ. Ս.-ի նկատմամբ նրա կամքին
հակառակ սեքսուալ բնույթի բռնի գործո-
ղություններ կատարելու դեպքի առթիվ:
Այսպես, 2014 թվականի ապրիլի 23-ին՝
ժամը 2330-ի սահմաններում, Երևան քա-
ղաքի Մալաթիայի տոմսավաճառի հետ-
նամասում նկատելով անչափահաս՝ 1997
թ.-ի ծնված Լ. Ս.-ի, Ն. Ո.-ն հետապնդել
է նրան: Օհանովի 77 շենքի մոտ գտնվող
երկու ավտոտնակների արանքում Ն.
Ո.-ն հասել է Լ. Ս.-ին, բռնել նրա ձեռքից
ու բերանից, զցել գետնին և Լ. Ս.-ի կամ-
քին հակառակ նրա նկատմամբ կատա-
րել սեքսուալ բնույթի գործողություններ,
այն է՝ ձեռքը հագուստի տակ անցկաց-
նելով շոշափել է Լ. Ս.-ի կուրծքը: Լ. Ս.-ն
օգնություն է կանչել ու դիմադրել, իսկ Ն.
Ո.-ն սպառնացել է, որ չլռելու դեպքում
դանակով կհարվածի, ապա, նրա դի-
մադրությունը հաղթահարելով, մի ձեռքով
փակել է նրա բերանը, իսկ մյուս ձեռքով
շոշափել է վերջինիս հեշտոցի շրջանը, իր
գործողություններով Լ. Ս.-ին պատճա-
ռելով առողջությանը թեթև վնասի հատ-
կանիշներ չպարունակող մարմնական

վնասվածքներ՝ ստորկզակային շրջանի ճանկավածք և պարանոցի շրջանի արյունազեղում, որից հետո, լսելով օգնության եկող Լ. Ս.-ի մայրիկի՝ Ա. Թ.-ի ձայնը՝ դիմել է փախուստի: Դատարանը Ն. Ո.-ին մեղավոր է ճանաչել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 139-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով նախատեսված հանցագործության կատարման մեջ և նրա նկատմամբ նշանակել պատիժ՝ ազատազրկման ձևով...:

Ինչպես նկատում ենք, անձի արարքը որակվել է որպես ավարտված սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների կատարում անչափահասի նկատմամբ, մինչդեռ այս որակումը, կարծում են, այնքան էլ ճիշտ և հիմնավորված չէ: Այստեղ մենք գործ ունենք բռնի անառակաբարո գործողությունների կատարման հետ, իսկ այլ ապացույցների առկայության պարագայում արարքը կարող էր որակվել որպես անչափահասի դեմ ուղղված սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների կատարման փորձ, բայց ոչ ավարտված սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների հանցակազմով:

Այս հիմնախնդրի կապակցությամբ որոշ տեսաբաններ նշում են, որ սեքսուալ բնույթի գործողությունների հստակ տեսակների և դրանց տարբերիչ առանձնահատկությունների բացակայությունը կարող է հանգեցնել այս գործողությունների շրջանակի չափազանց լայն ընկալման, որն էլ քրեական օրենքի մեկնաբանությունը կվերածի Կամասուտարայի վերաիրատարակության կամ սեքսուոլոգիայի դասագրքի¹⁶:

Շատ ավելի որոշակի և որակման առումով դյուրին մոտեցում է, երբ սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություններ են որակվում միայն այն արարքները, որոնք կապված են տուժողի մարմնի մեջ սեռական ներթափանցման հետ: Իհարկե, սեքսուալ բնույթի, այդ թվում՝ համասեռական գործողությունների շրջանակի նման ներդրումը կարող է քննադատվել այլ տե-

սաբանների կողմից, քանզի էականորեն նվազեցնում է քրեական ռեպրեսիայի շրջանակը, սակայն նման ձևակերպումը, որն, ընդ որում, հատուկ է նաև արտասահմանյան քրեական օրենսդրությանը (Նիդերլանդների քր. օր., Ֆրանսիայի քր. օր., Շվեդիայի քր. օր. և այլն), կարող է հստակեցնել քննարկվող իրավական նորմը, ապահովել իրավական որոշակիության սկզբունքի կենսագործումը և նպաստել այս հանցատեսակի և անառակաբարո գործողությունների տարբերակմանը:

Հաշվի առնելով վերոշարադրյալը, առաջարկում են ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 139-ը վերախմբագրել հետևյալ կերպ՝ «Սեքսուալ բնույթի, այդ թվում՝ համասեռական գործողությունները, որոնք զուգորդվել են տուժողի մարմնի մեջ սեռական ներթափանցմամբ և կատարվել են տուժողի կամքին հակառակ կամ առանց նրա կամքը հաշվի առնելու՝ վերջինիս կամ այլ անձի նկատմամբ բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կամ տուժողի անօգնական վիճակն օգտագործելով...»:
Միևնույն ժամանակ, առաջարկում են նախատեսել բռնի անառակաբարո գործողությունների առանձին հանցակազմ, որի տուժողների շրջանակը չպետք է սահմանափակվի բացառապես անչափահասներով, ինչպես նախատեսված է առկա իրավակարգավորմամբ (ՀՀ քր. օր. հոդված 142):

Օրյեկտիվ կողմից բռնաբարությունը կամ սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունները կարող են դրսևորվել բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կամ տուժողի անօգնական վիճակն օգտագործելով: Որպես անառակաբարո գործողությունների ծանրացնող հանգամանք՝ նախատեսված է բռնության գործադրումը կամ դրա գործադրման սպառնալիքը (հոդված 142-ի երկրորդ մասի առաջին կետ): Այս ծանրացնող հանգամանքի նախատեսումը

թույլ է տալիս անառակաբար գործողությունների նշված որակյալ հանցակազմը դիտարկել անչափահասների դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործությունների համատեքստում: Ընդ որում, բռնության կամ դրա գործադրման սպառնալիքի պարագայում արարքը կատարվում է տուժողի կամքին հակառակ, այլապես գործ կունենանք սադոմազոֆիստական վարքագծի դրսևորումների հետ:

Բռնաբարության օբյեկտիվ կողմի դրսևորման առաջին երկու եղանակները ենթադրում են տուժողի կամ այլ անձանց նկատմամբ բռնի ներգործություն: Բառի ծագումնաբանական իմաստով «բռնություն» ասելով հասկացվում է ուժի ապօրինի կիրառում, անձի նկատմամբ որոշակի ներգործություն, որը կատարվում է նրա կամքին հակառակ¹⁷: Ինչպես նշում են Ա. Ի. Մարցևը և Ա. Վ. Իվաշչենկոն՝ իրավական իմաստով բռնություն ասելով պետք է հասկանալ ակտիվ գիտակցված գործունեություն, որն ուղղված է ընդդեմ անձի ազատ կամարտահայտության: Ի տարբերություն մարդկային վարքագծի այլ տեսակների, բռնություն դրսևորելու պարագայում անձի գործունեությունն ուղղված է այլ անձի ազատության ճնշմանը¹⁸: Գ. Նյուտոնը նշում է, որ բռնության գլխավոր էությունն այն է, դրա գործադրմամբ մարդուն ստիպում են իրեն պահել այնպես, ինչպես ինքը չէր ցանկանա¹⁹: Ս. Վ. Առաքելյանն առաջարկում է քրեական օրենքում սահմանել հանցավոր բռնության հասկացությունը, որպես այլ անձի նկատմամբ դիտավորյալ, հանրորեն վտանգավոր, հակաիրավական ֆիզիկական կամ հոգեկան ներգործություն, որը կատարվում է տուժողի կամքին հակառակ կամ նրա կամքն անտեսելով և պատճառում է կամ կարող է պատճառել վնաս մարդու իրավունքներին, օրինական շահերին, հասարակությանը կամ պետությանը²⁰:

Սույն գիտական հոդվածի շրջանակում մեր առջև խնդիր չենք դրել ու-

սումնասիրելու բռնության քրեաիրավական հասկացությունը, որը, կարծում են, առանձին հետազոտության առարկա է, և, այս առումով, գերծ կմնանք տրված բնորոշումներին գնահատականներ տալուց և դրանք վերլուծելուց: Ավելին՝ տրված բնորոշումները սկզբունքային հակասություններ չեն պարունակում և կարող են օգտագործվել որպես քննարկվող հանցատեսակների վերլուծության անհրաժեշտ և բավարար ելակետեր:

Այս համատեքստում բռնությունը կնոջ ցուցաբերած դիմադրությունը ճնշելու, հաղթահարելու, ինչպես նաև նրան օգնության կանչելու հնարավորությունից զրկելու նպատակով տուժողի կամ այլ անձանց (օրինակ՝ նրա մերձավորների) նկատմամբ ֆիզիկական ուժ գործադրելն է՝ տուժողի ձեռքերը կամ ոտքերը կապելը, նրան ցավ պատճառելը, ծեծելը, տարբեր աստիճանի մարմնական վնասվածքներ պատճառելը և այլն²¹:

Բռնություն գործադրելու սպառնալիքն արտահայտվում է նրանում, որ հանցավորը, կնոջ կամքին հակառակ, նրա հետ սեռական հարաբերության մեջ է մտնում՝ նրա կամ այլ անձի նկատմամբ ֆիզիկական բռնություն գործադրելու սպառնալիքի միջոցով տուժողի դիմադրությունը հաղթահարելով: Իր նպատակաուղղվածությամբ և ինտենսիվությամբ սպառնալիքը պետք է հավասարագոր լինի անհաղթահարելի ֆիզիկական ուժի գործադրմանը: Այսինքն՝ սպառնալիքի գործադրման հետևանքով տուժողը պետք է հայտնվի անելանելի վիճակում, ստիպված լինի անձնատուր լինել հանցավորին, կատարել սեռական հարաբերության մեջ մտնելու նրա պահանջը²²:

Լ. Ա. Անդրեևան նշում է, որ սպառնալիքը պետք է լինի անմիջական և գոհի մոտ ստեղծի անելանելիության վիճակ, քանզի եթե վերջինս հրաժարվի սեռական կապի մեջ մտնել հանցավորի հետ, նշված սպառնալիքը կարող է անմիջապես ի կատար ածվել: Սպառնալիքը պետք է ունե-

նա ինտենսիվ բնույթ, որպեսզի տուժողը գիտակցի, որ հրաժարման դեպքում ֆիզիկական բռնության գործադրումն անխուսափելի է: Միայն անմիջական և անխուսափելի բռնության սպառնալիքն է, որ իր ազդեցությամբ կարող է հավասարվել իրական բռնության գործադրմանը և հիմք հանդիսանալ արարքը բռնաբարություն կամ սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների կատարում որակելու համար²³:

Եթե բռնությունը կամ դրա գործադրման սպառնալիքը կիրառվել են սեռական ակտից կամ սեքսուալ բնույթի գործողություններից հետո, ապա դա չի առաջացնում բռնաբարության կամ սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների հանցակազմ և ենթակա է առանձին քրեալիքով պատժելու գնահատման:

Անօգնական վիճակի օգտագործումը համարվում է քննարկվող հանցատեսակների օբյեկտիվ կողմի դրսևորման երրորդ եղանակը: ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 138-ի չորրորդ մասում նշվում է. «Սույն օրենսգրքի 138-րդ և 139-րդ հոդվածների իմաստով անօգնական վիճակում գտնվող է համարվում այն անձը, որը որոշակի հանգամանքների ուժով մշտապես կամ ժամանակավորապես զրկված է եղել հանցավորին դիմադրություն ցույց տալու կամ իր նկատմամբ կատարվող արարքի բնույթը գիտակցելու կամ հասկանալու հնարավորությունից, ինչպես նաև 12 տարին չլրացած անձը»:

Լ. Ա. Անդրեանն նշում է, որ բռնաբարությունը կամ սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունները պետք է համարել անօգնական վիճակն օգտագործելով կատարված նաև այն դեպքերում, երբ տուժողը տվյալ իրադրությունում զրկված է դիմադրելու հնարավորությունից: Որպես օրինակ՝ հեղինակը նշում է այն իրավիճակները, երբ խմբակային բռնաբարությունը կատարվում է մեկուսի վայրում և տուժողը, պայմանավորված վախի կամ սթրեսի ազդեցությամբ, գտնվում է ըն-

դարմացած վիճակում կամ գիտակցում է դիմադրելու անիմաստ լինելը²⁴:

Այս տեսակետի հետ կարելի է համաձայնել, քանզի դիմադրության բացակայությունը միշտ չէ, որ վկայում է բռնաբարության կամ սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների հանցակազմերի բացակայության մասին: Հնարավոր են իրավիճակներ, երբ այդ դիմադրությունն ուղղակի անիմաստ լինի և վտանգի տուժողի կամ այլ անձանց կյանքը կամ առողջությունը: Ավելին՝ իրավիճակի առանձնահատկություններից ելնելով, կարող են չինչել նաև իրական սպառնալիքներ, սակայն տուժողը բավարար հիմքեր կունենա կարծելու, որ սեքսուալ ագրեսիային չենթարկվելը կարող է իրական վնաս հասցնել վերջինիս կամ այլ անձանց կյանքին կամ առողջությանը: Նման իրավիճակը կարելի է բնութագրել որպես իրադրության ին անօգնական վիճակ, որը հաճախ կարող է հանդիպել հատկապես անչափահասների մոտ, ում հոգեկան և ֆիզիկական զարգացման մակարդակն էլ ավելի է սահմանափակում դիմադրելու ունակությունը:

Բռնաբարությունը տուժողի անօգնական վիճակի օգտագործմամբ կատարված որակելու համար նշանակություն չունի՝ կնոջը նման վիճակի է հասցրել ինքը՝ հանցավորը, թե նա արդեն իսկ անօգնական վիճակում է գտնվել²⁵:

Նշենք նաև, որ անօգնական վիճակի օգտագործմամբ կատարված բռնաբարությունը կամ սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունն առկա է համարվում միայն այն դեպքերում, երբ հանցավորը գիտակցել է տուժողի՝ նման վիճակում գտնվելու հանգամանքն ու օգտվել դրանից:

ՀՀ քրեական օրենսդրության համաձայն՝ քննարկվող հանցատեսակների առումով անօգնական վիճակում գտնվող է համարվում նաև 12 տարին չլրացած անձը: Տարիքը՝ որպես սեռական բռնության ենթարկված անձի մոտ անօգնական վիճակի հատկանիշ, բազմիցս քննարկվել

է քրեական իրավունքի տեսության մեջ: Այս առումով հիմնական հարցադրումը հետևյալն է՝ ո՞ր տարիքն է, որ պետք է համարել մանկահասակության տարիք: Այս հարցը սկզբունքային է, քանզի նշված տարիքից ցածր անձանց հետ սեռական հարաբերությունը կամ սեքսուալ բնույթի գործողությունների կատարումը, անգամ վերջիններիս համաձայնությամբ՝ որակվում է որպես բռնաբարություն կամ սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների կատարում: Այս հանգամանքը պայմանավորված է նրանով, որ նման համաձայնությունն իրավական ուժ չունի, քանզի տրվում է այն անձի կողմից, ով անկարող է ամբողջությամբ գիտակցել և հասկանալ իր նկատմամբ կատարվող գործողությունների բնույթն ու նշանակությունը: Եթե համաձայնությունը տրվում է այն անչափահասի կողմից, ով չի համարվում մանկահասակ, ապա քննարկվող հանցակազմերը բացակայում են:

Այսպիսով՝ հարկ է փաստել որ միանշանակ դրական պետք է գնահատել օրենսդրորեն այն տարիքի ֆիքսումը, որից ցածր տարիք ունեցողները համարվում են մանկահասակ:

Մեր օրենսդիրը կարծես՝ լուծել է այս հարցը՝ որպես տարիք սահմանելով՝ տասներկու տարեկանը, սակայն տեսության մեջ այս առումով միակարծությունը բացակայում է: Որոշ աղբյուրներում այդ տարիքը նշվում է տասնչորս տարեկանը²⁶:

Պետք է դրական գնահատել ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 138-ի 4-րդ մասում կատարված լրամշակումը (138-րդ հոդվածը փոփ. 23.05.11 ՀՕ-143-Ն, լրաց., խմբ. 12.11.13 ՀՕ-112-Ն): Սակայն, կարծում են, որ 12 տարեկանը նշելն այնքան էլ ճիշտ և հիմնավորված չէ: Առաջարկում են քննարկվող քրեաիրավական նորմում կատարել փոփոխություն և որպես «անօգնական վիճակի տարիք» սահմանել 14 տարեկանը: Պրակտիկայում բավական հաճախ անչափահասների

դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործությունները կատարվում են 14 տարին չլրացած տուժողների նկատմամբ (տե՛ս քրեական գործեր N ՏԳ/0014/01/13, ՇԳ/0031/01/12 և այլն):

Իմ կարծիքով, տասնչորս տարին չլրացած անձանց ներքաշումը սեռական հարաբերությունների ոլորտ, անգամ վերջիններիս համաձայնությամբ, կարող է բացասական և անդառնալի հետևանքներ ունենալ նրանց ֆիզիկական, բարոյական և հոգեկան զարգացման վրա: Այս համատեքստում 14 տարին չլրացած անձը կարող է համարվել անօգնական վիճակում գտնվող: Սա բխում է նաև մեր ազգային առանձնահատկություններից, խառնվածքից և հայկական դաստիարակության յուրահատկություններից: Կարծում են տասներկու տարեկանը սահմանելով՝ մեր օրենսդրի կողմից հաշվի են առնվել արտասահմանյան սեքսուոլական գրականությունում արտահայտված մտեցումները, որոնք, մեր պարագայում, անընդունելի են:

Անչափահասի բռնաբարությունը՝ որպես ծանրացնող հանգամանք, նախատեսված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդվածներ 138-ի և 139-ի երկրորդ մասի երրորդ կետով:

Անչափահաս ասելով՝ տվյալ դեպքում պետք է հասկանալ 14-ից 18 տարեկան անձանց: Արարքն անչափահասի բռնաբարություն որակելու համար անհրաժեշտ է, որ հանցավորը հաստատապես իմանա տուժողի 18 տարին լրացած չլինելու մասին, կամ էլ գիտակցի այդ հանգամանքը:

ՀՀ քր. օր.ի հոդվածներ 138-ի և 139-ի երրորդ մասերով նախատեսված են այս հանցատեսակների առավել վտանգավոր տեսակները, դրանք են՝ 1. տասնութ տարին չլրացած անձի նկատմամբ ծնողի կամ մանկավարժի կամ ուսումնական կամ բուժական կամ դաստիարակչական հաստատության աշխատակցի կամ այլ անձի կողմից, որի վրա դրված է նրա

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

դաստիարակության կամ խնամքի պարտականություն, 2. տասնչորս տարին չըրացած անձի նկատմամբ կատարելը:

Առաջին տեսակի հետ կապված հարկ է նկատել, որ այն նորամուծություն է մեր քրեական օրենսգրքում և օրենսգրքի նախնական տարբերակում բացակայում էր: Պետք է նշել, որ ողջունելի են համարում այս նորամուծությունը, քանզի նշված անձանց կողմից անչափահասի բռնաբարությունն օժտված է առավել մեծ հանրային վտանգավորությամբ: Սակայն, կարծում են, որ այս նորմը ենթակա է լրամշակման և այս նորմում հանցագործության սուբյեկտների շրջանակը պետք է ընդլայնվի: Մասնավորապես՝ բացի տուժողի ծնողներից պետք է ավելացվի նաև այլ ազգականների մասին դրույթը: Բացի այդ՝ պետք է նշել նաև այն անձանց, որոնցից անչափահաս տուժողը գտնվում է ծառայողական կամ աշխատանքային կախվածության մեջ: Պրակտիկայում քիչ չեն օրինակները, երբ բռնաբարությունը կամ սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունները կատարվում են ազգականների կողմից (տե՛ս օրինակ՝ քր. գործ ՇԳ/0001/01/12) և այս հանգամանքին պետք է տալ առանձին՝ ավելի խիստ քրեաիրավական գնահատական:

Այս դրույթի նախատեսումը համահունչ կլինի նաև միջազգային-իրավական կարգավորումներին: Մասնավորապես՝ Եվրոպայի Խորհրդի «Մեռական շահագործումից և սեռական բռնությունից երեխաներին պաշտպանելու մասին» Լանցարտտեի կոնվենցիայի Հոդված 28-ը սահմանում է. «Յուրաքանչյուր Կողմ պետք է ձեռնարկի անհրաժեշտ օրենսդրական կամ այլ միջոցառումներ ապահովելու համար, որպեսզի ստորև նշված հանգամանքները, եթե դրանք արդեն իսկ հանցագործության բաղկացուցիչ տարրեր չեն, համաձայն ներքին օրենսդրության համապատասխան դրույթների, դիտարկվեն որպես ծանրացուցիչ հանգամանքներ՝ սույն Կոնվեն-

ցիայով սահմանված իրավախախտումների համար պատիժը որոշելու ժամանակ.

ա) հանցագործությունը լուրջ վնաս է հասցրել տուժածի ֆիզիկական կամ մտավոր առողջությանը,

բ) հանցագործությանը նախորդել են կամ այն ուղեկցվել է խոշտանգումներով կամ կոպիտ բռնության դրսևորումներով,

գ) հանցագործությունը կատարվել է առանձնապես անպաշտպան զոհի նկատմամբ,

դ) հանցագործությունը կատարվել է ընտանիքի անդամի, երեխայի հետ ապրող անձի կամ իր պաշտոնը չարաշահած անձի կողմից,

ե) հանցագործությունը կատարվել է մի քանի անձանց կողմից, ովքեր գործել են համատեղ,

զ) հանցագործությունը կատարվել է կազմակերպված հանցագործ խմբի կողմից,

է) հանցագործությունը կատարած անձը նախկինում դատված է եղել համանման հանցագործություններ կատարելու համար»:

Ինչպես տեսնում ենք՝ «դ)» կետով նշում կա նաև իր պաշտոնը չարաշահած անձանց մասին և ծանրացնող հանգամանքը լրամշակելու իմ առաջարկած տարբերակը, կարծում են, համահունչ է այս կարգավորմանը և անգամ ընդլայնում է այն անձանց շրջանակը, ովքեր անչափահասների դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործության պարագայում պետք է ավելի խիստ պատժվեն:

Հաջորդ ծանրացնող հանգամանքի պարագայում անհրաժեշտ է բացահայտել, որ հանցավորը գիտակցել է տուժողի մանկահասակության (14 տարին լրացած չլինելու) հանգամանքը:

Ինչ վերաբերում է անառակաբարո գործողությունների հանցատեսակին, ապա քրեական իրավունքի տեսության մեջ այս հանցատեսակն ընդունված չէ քննարկել անչափահասների դեմ

ուղղված բռնի սեռական հանցագործությունների համատեքստում: Սակայն հայրենական քրեական օրենսդրության առանձնահատկություններից պետք է համարել այն, որ բռնություն գործադրելով կամ բռնություն գործադրելու սպառնալիքով զուգորդված անառակաբարո գործողությունների կատարումը նախատեսված է որպես քննարկվող հանցագործության ծանրացնող հանգամանք: Հետևաբար՝ անառակաբարո գործողությունները, զոնե այս որակյալ տեսակի շրջանակում, պետք է քննարկել որպես անչափահասների դեմ ուղղված բռնի սեռական հանցագործություն: ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 142-ը պատասխանատվություն է սահմանում անառակաբարո գործողություններ կատարելու համար: Հոդվածի առաջին մասն ունի հետևյալ բովանդակությունը՝ «Տասնութ տարին լրացած անձի կողմից ակնհայտ տասնվեց տարին չլրացած անձի նկատմամբ կամ տասնվեց տարին լրացած անձի կողմից տասնչորս տարին չլրացած անձի նկատմամբ անառակաբարո գործողություններ կատարելը»: Խիստ բացասաբար ազդելով երեխաների հոգեբանության վրա՝ վտանգավոր այս արարքը կարող է նրանց մղել սեռական այլասերվածության:

Ինչպես տեսնում ենք, գործող քրեական օրենքը չի տալիս անառակաբարո գործողությունների հասկացությունը, դրանց դրսևորման եղանակները ինչն այնքան էլ համահունչ չէ իրավական որոշակիության սկզբունքին: Այս առումով ողջունելի է ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի նախագծի մտտեցումը, որտեղ հոդված 196-ով պատասխանատվություն է սահմանվել անառակաբարո արարք կատարելու համար և տրվել են այդ արարքին բնորոշ հատկանիշները: Նշված հոդվածի առաջին մասն ունի հետևյալ բովանդակությունը՝ «Անձի կողմից պոռնկագրական նյութ կամ առարկա, այդ թվում՝ տպագիր հրատարակություն, կինոյի կամ

տեսաֆիլմերի նյութ, էլեկտրոնային կրիչների վրա պահվող նյութ, պատկեր կամ պոռնկագրական բնույթի այլ առարկա անչափահասների շրջանում տարածելը, անչափահասին ցուցադրելը, անչափահասի ներկայությամբ սեռական հարաբերությունը, մերկանալը կամ սեքսուալ բնույթի այլ գործողություն կատարելը կամ անչափահասի մեջ սեքսուալ բնույթի ցանկություն առաջացնելուն ուղղված այլ արարքները, եթե բացակայում են սույն օրենսգրքի հոդվածներ 193-ով և 194-ով նախատեսված հանցագործությունների հատկանիշները...»:

Տարօրինակ է, որ անօգնական վիճակն օգտագործելով՝ անառակաբարո գործողությունների կատարումը ներառված չէ այս հանցագործության որակյալ տեսակների շրջանակում: Իհարկե, որպես առավել ծանրացնող հանգամանք նախատեսված է տասներկու տարին չլրացած անձի նկատմամբ կատարելը, սակայն անչափահասի մոտ անօգնական վիճակի առկայությունը կարող է պայմանավորված լինել ոչ միայն որոշակի տարիքի հասած չլինելու հանգամանքով, այլ նաև ուրիշ գործոններով (օրինակ՝ երեխայի հաշմանդամություն, կոմատոզ վիճակներ և այլն): Կարծում եմ, անօգնական վիճակի օգտագործումը ևս պետք է նախատեսել որպես անառակաբարո գործողությունների ծանրացնող հանգամանք, և հոդված 142-ի 2-րդ մասի 1-ին կետը շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ՝ «Սույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված արարքը, որը կատարվել է բռնություն գործադրելով կամ բռնություն գործադրելու սպառնալիքով կամ տուժողի անօգնական վիճակն օգտագործելով...»:

Բացի այդ, կարծում եմ, անհրաժեշտ է ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսել բռնի անառակաբարո արարք կատարելու հանցակազմը: Կարծում եմ, բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով, ինչպես նաև տուժողի

անօգնական վիճակն օգտագործելով՝ անառակաբար գործողություններ կարող են կատարվել մաս չափահասների նկատմամբ, մինչդեռ առկա իրավակարգավորման պարագայում այդ արարքներից չի տրվում քրեաիրավական գնահատական: Առաջարկում են հետևյալ խմբագրությամբ նոր հանցակազմ նախատեսել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 18-րդ գլխում (Մեռական անձեռնմխելիության և սեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործություններ)՝ «Անառակաբար արարքի կատարումը, որը չի գուցորդվել տուժողի մարմնի մեջ սեռական ներթափանցմամբ և կատարվել է տուժ-

ղի կամ այլ անձի նկատմամբ բռնություն գործադրելով, բռնություն գործադրելու սպառնալիքով կամ տուժողի անօգնական վիճակն օգտագործելով...»: Ընդ որում՝ այս հանցատեսակի համար պետք է սահմանել նույն որակյալ տեսակները, որոնք առկա են բռնաբարության և սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների հանցակազմերում:

Կարծում են, որ այս հանցատեսակի համար նախատեսված պատժատեսակները և պատժաչափերը պետք է գրեթե նույնական լինեն սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություններ կատարելու համար նախատեսված պատժամիջոցներով:

ՀՈՒՆԻՐՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

- 1 Սմ.: Уголовное право Российской Федерации (Общая часть), Учебник, Под ред. А.И. Марцева, Омск, 1998, с. 97.
- 2 Սմ.: Таганцев Н.С., Русское уголовное право, Часть Общая, Т. 1. Тула, 2001, с. 494.
- 3 Российское уголовное право, Общая часть, Учебник, М., 1997, с. 98.
- 4 Սմ.: Красиков А.Н., Преступления против личности, Учебное пособие, Саратов, 1999.
- 5 Общая сексопатология, М., 1997, с. 165.
- 6 Авдеев М.И., Судебно-медицинская экспертиза живых лиц, М., 1968, с. 287.
- 7 Տե՛ս օր.՝ Авдеев М.И., Судебная медицина, М., 1960; Кон И.С., Введение в сексологию, М., 1989; Нохуров А., Нарушение сексуального поведения, М., 1988; Общая сексопатология, М., 1977.
- 8 Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Հատուկ մաս (վեցերորդ իրատարակություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով) /Երևանի պետ. համալս. -Եր.: ԵՊՀ իրատ., 2012, էջ 238:
- 9 Սմ.: Красиков А.Н., Преступления против личности, Учебное пособие, Саратов, 1999, с. 143.
- 10 Սմ.: Затона Р.Е., Уголовно-правовой и криминологический аспекты ответственности за половое сношение и иные действия сексуального характера с лицом, не достигшим четырнадцатилетнего возраста, Дисс... канд. юрид. наук, Саратов, 2000, с. 45-46.
- 11 Սմ.: Кон И.С., Введение в сексологию, М., 1988; Крафт-Эбипг Р. Половая психопатия, с обращением особого внимания на извращение полового чувства, М., 1996; Общая сексопатология, М., 1997; Старович З, Судебная сексология, М., 1991.
- 12 Меркурьев В.В., Некоторые вопросы квалификации сексуальных преступлений // Следователь, 2001, №5, с. 7-8.
- 13 Уголовное право, Особенная часть, Под ред. В.Н. Петрашева, М., 1999, с. 93-94.
- 14 Изотов Н.Н., Уголовная ответственность за насильственные действия сексуального характера, Автореф. дисс.... канд. юрид. наук, Ставрополь, 2000.
- 15 datalex.am Դատական Գործ N: ԵՄԴ՝0063/01/14
- 16 Սմ.: Кибальник А., Соломошенко И., Насильственные действия сексуального характера // Российская юстиция, 2001, №8, с. 64.
- 17 Словарь по уголовному праву, Под ред. А.В. Наумова, М., 1997, с. 245.
- 18 Иващенко А.В., Марцев А.И., Методология правового исследования насилия // Социально-правовые проблемы борьбы с пасилием, Омск, 1996, с. 4.
- 19 Newton.G. What is violence// The Nation. N.Y., 1988. P. 821.
- 20 Տե՛ս Ս.В. Аракелян, Преступное насилие, Ер. 2013, էջ 262:
- 21 Սմ.: Наумов А.В., Практика применения Уголовного кодекса Российской Федерации: комментарий судебной практики и доктринальное толкование, - Волтерс Клувер, 2005, с. 262.

- ²² Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Հատուկ մաս (վեցերորդ իրատարակություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով) / Երևանի պետ. համալս. - Եր.: ԵՊՀ իրատ., 2012, էջ 228:
- ²³ Андреева Л.А., Состав преступления изнасилования в советском уголовном праве: Авто- реф. дисс... канд. юрид. наук, Л., 1962, с. 7; Она же. О характере принуждения при изнасиловании // Правоведение, 1960, №2, с. 153-158.
- ²⁴ Андреева Л.А., Состав преступления изнасилования в советском уголовном праве: Авто- реф. дисс... канд. юрид. наук, с. 7-8.
- ²⁵ См.: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. Ю.И. Скуратова, В.М. Лебедева, М., 2001, с. 302.
- ²⁶ См.: Красшок Г.П. Ненасильственные сексуальные посягательства на лиц, не достигших четырнадцатилетнего возраста: Дисс... канд. юрид. наук, Краснодар, 2000, с. 53.

RESUME - РЕЗЮМЕ

SOME PROBLEM ASPECTS OF THE OBJECTIVE SIDE OF VIOLENT SEXUAL CRIMES AGAINST MINORS

Edgar Karpetyan

PhD Student at the Chair of Criminal Law, YSU

The objective side of violent sexual crimes against minors in the theory of criminal law is one of the most complex and controversial. The range of doctrinal opinions on this issue is diverse and contradictory. The article analyzes various doctrinal interpretations of the objective side of violent sexual crimes against minors, studied some problematic aspects of rape, violent sexual acts against minors, and violent depraved acts. On the basis of the study, it is proposed to make some changes in the Criminal Code of Republic of Armenia.

Key words: *Violent sexual crimes against minors, the objective side of the crime, rape of minors, violent sexual acts against minors, violent depraved acts, sexual penetration, helpless state.*

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ ОБЪЕКТИВНОЙ СТОРОНЫ НАСИЛЬСТВЕННЫХ ПОЛОВЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Эдгар Карапетян

Соискатель кафедры уголовного права ЕГУ

Объективная сторона насильственных половых преступлений против несовершеннолетних в теории уголовного права является одной из наиболее сложных и дискуссионных тем. Спектр доктринальных мнений по этому вопросу многообразен и противоречив. В данной статье проанализированы различные доктринальные толкования объективной стороны насильственных половых преступлений против несовершеннолетних, изучены некоторые проблемные аспекты изнасилования, насильственных действий сексуального характера против несовершеннолетних, а также насильственных развратных действий. На основе исследования нами предлагается внести изменения в УК РА.

Ключевые слова: *насильственные половые преступления против несовершеннолетних, объективная сторона преступления, изнасилования несовершеннолетних, насильственные действия сексуального характера против несовершеннолетних, насильственные развратные действия, сексуальное проникновение, беспомощное состояние.*

Բանալի բառեր - *Անչափահասների նկատմամբ կատարվող բռնի սեռական հանցագործություններ, հանցագործության օբյեկտիվ կողմ, անչափահասի բռնաբարություն, սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություններ անչափահասի դեմ, բռնի անսեռապարտ գործողություններ, սեռական ներթափանցում, անօգնական վիճակ:*

ՀՆԻԼԻՐԱ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

Արփի ԼԱԶԱՐՅԱՆ

ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի շրջանավարտ,
ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի
դատավորի օգնական

ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱԶՄԻ ԱՆՓՈՓՈՒՄԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԴԱՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԱՆԲԳՏԱՏՈՒԹՅԱՆ ՄԿՉԲՈՒՆՔԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՈԱԶԻՆ ԱՏՅԱՆԻ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ

Վերջին տարիներին Հայաստանի Հանրապետությունը թևակոխեց դատաիրավական բարեփոխումների մի նոր փուլ, երբ սկսվեցին առավել գնահատվել մարդու և քաղաքացու սահմանադրական իրավունքները, միջազգային իրավունքի հիմնարար սկզբունքները և երաշխիքներ ստեղծվեցին այդ իրավունքների պաշտպանության ու միջազգային պարտավորությունների պատշաճ կատարման համար: Մասնավորապես՝ 2002 թվականին Հայաստանի Հանրապետությունը վավերացրեց Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950 թվականի Կոնվենցիան, ինչի հետևանքով երկրի ստանձնած միջազգային պարտավորություններին համահունչ փոփոխություններ պետք է կատարվեին ներպետական համապատասխան ոլորտներում: Այս ամենն անհրաժեշտություն առաջացրեց կատարելագործելու նաև քրեադատավարական օրենսդրությունը:

ՀՀ Սահմանադրության (2015 թվականի փոփոխություններով) 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք», 66-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Հանցագործության համար մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղքն ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով», իսկ 69-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Հանցանք կատարելու համար դատապարտ-

ված յուրաքանչյուր ոք ունի իր նկատմամբ կայացված դատավճռի՝ օրենքով սահմանված հիմքերով և կարգով վերահաս դատական ատյանի կողմից վերանայման իրավունք»:

Այս նորմերի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ դատական քննությունը է քրեական դատավարության կենտրոնական և որոշիչ փուլ է, քանի որ նախ՝ այս փուլում են քննարկվում և լուծվում դատավարության հիմնական խնդիրները՝ դատարանը լուծում է գործն ըստ էության և տալիս է ցանկացած դատավարության հիմնական հարցի պատասխանը՝ արդյո՞ք մեղավոր է անձը, թե՞ ոչ, և կիրառելի է նրա նկատմամբ պատիժ, թե՞ ոչ: Երկրորդ՝ քրեական դատավարության մնացած փուլերը, կարծես թե, կատարում են օժանդակող, ապահովող դեր¹, իսկ բոլոր հիմնական գործառնություններն իրականացվում են հենց դատաքննության ընթացքում: Օրինակ՝ վերոգրյալի հաշվառմամբ՝ մենք հիմնականում կանդրահառնանք և կներկայացնենք դատաքննության այն պարտադիր պայմանները կամ սկզբունքները (պայմանականորեն է օգտագործվում այս եզրույթը), որոնք ունեն գործնական կարևոր նշանակություն և դատական պրակտիկայում հաճախ են հանդիպում այդ սկզբունքներից շեղումներ, դրա յուրովի մեկնաբանություններ, խոսքը, մասնավորապես դատաքննության անմիջականության և անընդհատության մասին է, որոնք թեպետ նախատեսված չեն որպես քրեական դատավորության սկզբունքներ, սակայն մեր գնահատմամբ հանդիսանում են հենց

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

այդպիսիք:

Դատաքննության բնավորության և անմիջականության սկզբունքների ապահովման նպատակով օրենսդիրը սահմանել է, որ գործը քննելիս դատարանի կազմն անփոփոխելի է, իսկ դատական քննությունը պետք է իրականացվի անընդհատ: Թեև օրենսդիրը դատական կազմի անփոփոխելիությունը և դատաքննության անընդհատությունը ներկայացնում է որպես դատական քննության ընդհանուր պայման, սակայն, մեր կարծիքով, այն դատաքննությունը կարգավորող սկզբունք է:

Դատարանի կազմի անփոփոխելիության էությունը այն է, որ (1) գործով ամբողջ ապացուցողական նյութը պետք է հետազոտվեն և ընկալվեն այն դատավորի կողմից, որը պետք է տվյալ քրեական գործով կայացնի դատավճիռ, (2) իրեղեն ապացույցները պետք է հետազոտվեն դատավորի ներկայությամբ և անմիջական մասնակցությամբ, դրանք չեն կարող ծառայել ապացույց այլ անձի պատմածի կամ նկարագրածի հիման վրա, (3) գործով անցնող անձինք պետք է հարցաքննվեն դատավորի ներկայությամբ, նա անձամբ պետք է լսի և շփվի նրանց հետ, իսկ անհրաժեշտության դեպքում հարցաքննի նրանց², (4) ի տարբերություն հետաքննիչի կամ քննիչի, դատավորն իրավունք չունի որոշ դատավարական կամ քննչական գործողությունների կատարումը հանձնարարել այլ դատավորի (բացառությամբ դատական հանձնարարությունների, որն այլ խնդիր է), (5) դատաքննության փուլում վկայի կամ տուժողի ցուցմունքների հրապարակումը հնարավոր է միայն օրենսգրքով նախատեսված բացառիկ դեպքերում (Օրենսգրքի 342 հոդված) և այլն:

Դրանով պայմանավորված օրենսդիրը սահմանել է, որ դատավորի մասնակցությունը դատական քննությանն անհնար լինելու դեպքում նա փոխարինվում է այլ դատավորով, իսկ գործի քննությունը վերսկսվում է (Օրենսգրքի հոդված

301-ի 2-րդ մաս), որպեսզի երաշխավորվեն հենց բանավորությունն ու անմիջականությունը:

ՀՀ օրենսդրության կիրառման պարագայում դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ այս սկզբունքը հաճախ դատարանները շրջանցում են կամ չեն պահպանում՝ ելնելով զուտ պրակտիկ նպատակահարմարությունից կամ այլ սկզբունքների ապահովման անհրաժեշտությունից:

Օրինակ, Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին արյանի դատարանը քիվ ԵԿԴ/0011/01/13 գործով «քրեական գործը դատական քննությանն նշանակելու և գործի քննությունը վերսկսելու մասին» 2014 թվականի մարտի 21-ի որոշմամբ անդրադառնալով այս սկզբունքին նշել է. «ՀՀ քրեական դատավարական օրենսգրքի 301-րդ հոդվածով սահմանված է գործը քննելիս դատարանի կազմի անփոփոխելիության և դատական քննության անընդհատության սկզբունքը: Համաձայն այդ հոդվածի 1-ին մասի՝ յուրաքանչյուր գործ քննվում է դատարանի նույն կազմով: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ դատավորի մասնակցությունը դատական քննությանն անհնար լինելու դեպքում, նա փոխարինվում է այլ դատավորով, իսկ գործի քննությունը վերսկսվում է: Քրեադատավարական օրենսգրքի այդ և այլ հոդվածները վերսկսման հասկացության էությունը չեն բացահայտում, մասնավորապես՝ վերսկսման պահի տեսանկյունով: Գործի քննությունը սկզբից սկսելու դեպքում դատարանը պարտավոր է կրկնել արդեն իսկ կատարված դատական բոլոր գործողությունները, վերստին կայացնել համապատասխան որոշումներ, ինչը միտված է գործը վարույթ ընդունած նոր դատավորի կողմից քրեական գործի բոլոր հանգամանքներն անմիջականորեն պարզելուն, ազդում է վերջնական դատական ակտ կայացնելուն նախորդող գործընթացի՝ դատարան

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

վորի ներքին համոզմունքի շեղումները վրաս, հանդիսանում է հիմնավորված, պարզապահանջված և օրինական վերջնական դատական ակտ կայացնելու իրավական երաշխիքներից մեկը: Գործի քննության վերսկսելու և ընդհատման պահից շարունակելու դեպքում դատաքննության արդյունքներն իրենց իրավաբանական ուժն ու նշանակությունը չեն կորցնում, միաժամանակ դրանով իսկ, անշուշտ իրավական համարժեք երաշխիքների ապահովման պայմաններում, ընկերվում է ողջամիտ ժամկետում գործի քննությունը շարունակելու և ավարտելու օբյեկտիվ հնարավորություն, ինչը հարկապես էական է մեծածավալ և բարդ քրեական գործերի քննության պայմաններում, քանի որ գլխավորապես այդպիսի գործերի քննության ողջամիտ ժամկետի չպահպանման հետևանքով է ի հայտ գալիս անհանգստացող և այդ թվում՝ անազատության մեջ գրվողների արդար դատաքննության իրավունքի խախտման վրանգ: Հանրային և մասնավոր շահերի ողջամիտ հավասարակշռման տեսանկյունով գործի քննությունը վերսկսելու պահին վերաբերող վերոնշյալ հակադիր մեկնաբանությունները սույն քրեական գործի հետազոտմամբ պարզած փաստական հանգամանքների վրա փարածելով՝ Դատարանը գրեցում է, որ մեծածավալ այս գործի քննությունը սկզբից սկսելն ու արդեն իսկ հարցաքննված բազմաթիվ վկաներին վերադառնալու հարցաքննելը չի բխի արդարադատության շահերից, կհանգեցնի սույն գործով ամբաստանվող, այդ թվում՝ րևական ժամանակ անազատության մեջ գրվող անհանգ չ՛ Սահմանադրությամբ և միջազգային իրավական ակտերով երաշխավորված արդար դատաքննության իրավունքի խախտման...: Անչի արդար դատաքննության իրավունքն ամբողջով է չ՛-ի կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրի՝ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին»

եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածով, համաձայն որի՝ յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք, ի թիվս այլ նվազագույն իրավունքների, ունի նաև հետևյալ իրավունքները(...):

գ. պաշտպանելու իրեն անհամբ կամ իր ընտրած դատապաշտպանների միջոցով կամ, եթե նա բավարար միջոցներ չունի դատապաշտպանի ծառայության դիմաց վճարելու համար, ունենալու անվճար նշանակված դատապաշտպան, երբ դա պահանջում են արդարադատության շահերը,

դ. հարցաքննելու իր դեմ ցուցմունք տվող վկաներին կամ իրավունք ունենալու, որ այդ վկաները ենթարկվեն հարցաքննության (...):

Նույն իրավունքներն ամրագրված է նաև չ՛ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածով, համաձայն որի՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի (...) իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք»: Սահմանադրության և Կոնվենցիայի վերոնշյալ դրույքների համաձայն՝ պետությունը պարտավոր է երաշխավորել քրեական մեղադրանքի առնչությամբ օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության՝ անչի իրավունքը: Վերոնշյալ

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

մեջբերումներից ակնհայտ է, որ արդար դատաքննության իրավունքի բաղադրիչներից է նաև ողջամիտ ժամկետում իր վերաբերյալ գործի դատաքննության իրավունքը: Օրենքի և դատարանի առջև հավասարության սկզբունքն ամրագրած ՀՀ քրեական դատավարական օրենսգրքի 8-րդ հոդվածի համաձայն՝ որոշակի փաստական հանգամանքներ ունեցող գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կամ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական ակտի հիմնավորումները, այդ թվում՝ օրենքի մեկնաբանությունները, պարտադիր են դատարանի համար նույնաման փաստական հանգամանքներով գործի քննության ժամանակ: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) իր մի շարք վճիռներում հարույկ անդրադարձ է կատարել դատաքննության ժամկետի ողջամտության խնդրին և այն որոշելու չափանիշներին՝ փաստելով, որ այդ պահանջը վերաբերելի է ոչ միայն դատաքննությանը, այլ դատավորության բոլոր փուլերին, նույնիսկ՝ դատավճիռի կայացմանը հետևած փուլին (*Robins v. the Unaited Kingdom*, զանգար թիվ 22410/93 1997թ. սեպտեմբերի 23 վճիռ, պարբ. 28): Եվրոպական դատարանը մեկ այլ վճռում փաստել է, որ քրեական գործով ողջամիտ ժամկետի հոսքը սկսվում է այն պահից, երբ անձին մեղադրանք է առաջադրվում: Ավելին, գործի քննության փուլերի ողջամտությունը յուրաքանչյուր կոնկրետ գործով պետք է գնահատվի այդ գործի հանգամանքների լույսի ներքո՝ դատարանի նախադեպային իրավունքում սահմանված հետևյալ չափանիշներով՝ գործի բարդություն, դիմողի և համապատասխան մարմնի վարքագիծ, վեճի առարկայի՝ դիմողի համար էական լինելը (*Kesyau v. Russia*, զանգար թիվ 36496/02, 2006թ. հոկտեմբերի 19-ի վճիռ, պարբ. 53): Գործի բարդության աստիճանը գնահատելիս՝ Եվրոպական դատարանը, ի թիվս այլ չափանիշների, հիշարար-

կել է՝ հասարարման ենթակա փաստերի քննությը (*Triggiani v. Italy*, զանգար թիվ 13509/88, 1991թ. փետրվարի 19-ի վճիռ, պարբ. 17), մեղադրյալների և վկաների քանակը (*Angelucci v. Italy*, զանգար թիվ 12666/87, 1991 թ. փետրվարի 19-ի վճիռ, պարբ. 15): Եվրոպական դատարանը նաև արշանագրել է, որ այն դեպքում, երբ ամբաստանյալը չգտնում է արագացնել քննության ընթացքը, այն պետք է դիտարկվի որպես նրա օգտին խոսող հանգամանք, սակայն վերջինիս կողմից գործի ընթացքն արագացնել չցանկանալը չունի որոշիչ նշանակություն, այսինքն՝ վարույթն իրականացրած մարմնի կողմից գործի քննության չգձգումն արդարացնելու հիմնավոր և բավարար փաստարկ չէ (*Ceteroni v. Italy*, զանգարներ թիվ 22461/93 և 22465/93, 1996թ. նոյեմբերի 15-ի վճիռ): Մեկ այլ գործով կայացրած վճռում Եվրոպական դատարանը հարույկ ընդգծել է վերոնշյալ խնդրում Ազգային դատարանների դերակատարությունը՝ արշանագրելով, որ դատական իշխանությունների՝ գործի քննությունն առավելագույնս արագացնելուն ուղղված ջանքերը կարևոր դեր են խաղում Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված երաշխիքները (մեղադրվող կամ ամբաստանվող) անձի նկատմամբ ապահովելու հարցում (*Vernillo v. France*, զանգար թիվ 11889/85, 1991թ. փետրվարի 20-ի վճիռ, պարբ. 38): ... «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի համաձայն՝ ՀՀ իրավական ակտերը գործում են ՀՀ Սահմանադրության և սույն օրենքով սահմանված առավել բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտերի գերակայության սկզբունքի հիման վրա: Իրավական ակտերի միջև հակասությունների դեպքում գործում են ՀՀ Սահմանադրության և սույն օրենքով նախատեսված ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերը»³:

Վերոգրյալ վերլուծության հիման վրա դատարանը գործի քննությունը շարունակել է ընդհատված պահից, այլ ոչ թե

վերսկսել է դատաքննությունը: Ինչ վերաբերում է դատարանի բերած պատճառաբանություններին, ապա դրանք ակնհայտ բավարար չեն գործող օրենսդրության կանոնակարգումները շրջանցելու համար: Առավել խնդրահարույց է դատարանի այն մոտեցումը, որը վերաբերում է կալանքի տակ անձանց գտնվելու խնդրին, քանի որ դատարանը կարող էր պարզապես փոխել այն: Դատարանի ներկայացրած մոտեցումներից առավել հիմնավորը և սկզբունքայինը ողջամիտ ժամկետի հետ կապված փաստարկումն է, որի հետ մենք ևս համամիտ ենք, սակայն այդ փաստարկի վրա հիմնվելով հնարավոր չէ ամտեսել Օրենսգրքի 301-րդ հոդվածը, որը փաստացի տեղի է ունեցել վերոնշյալ դեպքում:

Ինչևէ պետք է նկատել, որ մնան մոտեցումները եզակի են դատական պրակտիկայում և հիմնականում մեծածավալ և բազմադրվագ քրեական գործերով են հանդիպում: Մեր կողմից կատարած ուսումնասիրությունների և դատավորների հետ անցկացրած անհատական հարցումների արդյունքում պարզ դարձավ, որ դատարանները, որպես կանոն, վերսկսում են դատաքննությունը և նորից իրականացնում այն բոլոր դատավարական և քննչական գործողությունները, որոնք արդեն իսկ կատարվել են այլ դատավորի նախագահությամբ իրականացված քննության ընթացքում⁴, իսկ հաճախ հանդիպում են դեպքեր, երբ դատարանը թեև վերսկսում է գործի քննությունը, սակայն կողմերի միջնորդությամբ դատարանը սահմանափակվում է նախորդ դատավորի նախագահությամբ հարցաքննված վկաների և այլ անձանց ցուցմունքների արձանագրությունները հրապարակելով, իսկ առանձին դեպքերում, եթե կողմերից որևէ մեկը պահանջում է որևէ գործողություն կրկին կատարել, ապա դատարանը իրականացնում է կոնկրետ գործողությունը:

Կարծում ենք՝ ձևավորված պրակտիկան անհրաժեշտ է օրենսդրական

կանոնակարգման ենթարկել և օրենքով հնարավոր համարել գործի քննությունը շարունակելու ընդհատված պահից: Այս մոտեցումը հիմնավոր է այնքանով, որքանով գործող քրեադատավարական օրենսդրությամբ սահմանված են այնպիսի կառուցակարգեր, որոնց դեպքում դատարանն իրավունք ունի առանց բանվորության և անմիջականության սկզբունքների պահպանմամբ սպացույցներ հետագոտելու, դատավորի կողմից գուտ իր աշխատասենյակում գործի նյութերին ծանոթանալու արդյունքում կայացնելու դատավճիռ, խոսքը մասնավորապես վերաբերում է արագացված դատաքննության կարգին: Հետևաբար, կարծում ենք, որևէ լուրջ իրավական փաստարկ չի կարող բերվել այլ գործերով դատաքննության մի մասն իրականացնել բանվորության և անմիջականության ապահովմամբ, իսկ մյուս մասի դեպքում սահմանափակվել նախորդ դատավորի նախագահությամբ իրականացված քննության արդյունքները հրապարակելով:

Կարևոր է նկատել, որ այս սկզբունքի գործնական իրացումն ապահովելու համար Նախագծով առաջարկվում է առանձին գործերով պահեստային դատավորի ինստիտուտը, որը ևս ողջամիտ և իրավաչափ լուծում է, սակայն, կարծում ենք, որ վերևում նշված մոտեցման նախատեսման դեպքում էլ է հնարավոր բացառել գործնականում առաջացող խնդիրները:

Քրեական գործի քննության անընդհատության էությունը այն է, որ դատավորը մինչև սկսված գործի քննությունը չավարտի կամ չկասեցնի, կամ չհետաձգի այլ քրեական գործը չպետք է քննի (Օրենսգրքի 301-րդ հոդված, մաս 3-րդ), որպեսզի արդարադատությունն իրականացվի արագ, անձանց իրավունքները վերականգնվեն արագ, անձանց կարգավիճակի հարցում մտցվեն հստակություն: Այս սկզբունքի միջոցով երաշխավորվում է նաև դատավորի և դատավարության մասնակիցների կողմից կոնկրետ գործի

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

հանգամանքների վրա առավել կենտրոնացած աշխատելու հնարավորությունը, դատաքննությունն առավել արդյունավետ իրականացնելը, քանի որ դատավորը չի կարող առավել ուշադիր, կենտրոնացած քննել մի քանի քրեական գործ միաժամանակ:

Դատարաններում իրականացրած մեր դիտարկումները ցույց տվեցին, որ երբ դատավորները միաժամանակ մի քանի քրեական գործեր են քննում, մի գործը հետաձգում են, որպեսզի մյուս գործի քննությանն անցնեն, ապա հաճախ շփոթում էին գործի հանգամանքները, չէին հիշում, թե կոնկրետ գործով ապացույցների հետազոտման ինչ կարգ են սահմանել, ինչ գործողություններ են կատարել և ինչ պետք է կատարեին և այլն:

ՌԴ-ում կատարված դատախրավական բարեփոխումների արդյունքում հրաժարվել են անընդհատությունից՝ հաշվի առնելով դատավարական խնայողության խնդիրը: Ըստ որոշ հետազոտությունների՝ այս սկզբունքից հրաժարումը բարձրացրել է դատարաններում գործերի քննության արագությունը⁵, սակայն նաև մոտեցում կա, որ քրեական դատավարությունը միայն արագ քննության սկզբունքի վրա կառուցելը սխալ է, քանի որ, ըստ հեղինակի, դրա փոխարեն կարելի է հանցագործի հետ հաշվեհարդար տեսնել հենց հանցագործության կատարման վայրում և տվյալ պարագայում քրեական դատավարության անհրաժեշտություն չի առաջանա⁶:

Կարևոր է նկատել, որ Նախագծով այս սկզբունքը այլ ձևակերպում է ստացել, մասնավորապես Նախագծի 276-րդ հոդվածն ամրագրում է՝ «...ապացույցների հետազոտման անընդհատությունը», որի էությունն այն է, որ «Նախքան հիմնական դատախոսներում ապացույցների հետազոտումն ավարտելը կամ ապացույցների հետազոտման ընթացքում հիմնական դատախոսները հետաձգելը այլ քրեական վարույթ իրականացնել չի քույլատրվում»:

Այսպիսով, եթե գործող օրենսգրքում ամրագրված է դատական քննության անընդհատությունը, ապա նախագծով ապացույցների հետազոտման անընդհատությունը, ինչից հետևում է, որ նախագիծը, ի տարբերություն գործող օրենսգրքի, նեղացրել է այս սկզբունքի կիրառման սահմանները:

Այդուհանդերձ, անկախ սկզբունքի կիրառման սահմաններից, այն ունի մույն բովանդակությունը և լուծում է մույն խնդիրները, ինչ գործող օրենսդրությամբ, սակայն խնդիրն այն է, որ դատական պրակտիկայում այդ սկզբունքը ևս չի պահպանվելու և շրջանցվելու է, քանի որ գործնականում այն խոչընդոտներ է ստեղծելու քրեական գործերի քննության ողջամիտ ժամկետների, դատական նիստերի կազմակերպման և այլ առումներով:

Այս սկզբունքի խախտումը հիմնականում դրսևորվում է, երբ դատարանները հաճախ առանց օրենքով նախատեսված հիմքերի հետաձգում են դատական նիստերը, որպեսզի կարողանան այլ քրեական գործեր քննեն: Բանն այն է, որ օրենքը նախատեսում է նիստերի հետաձգման հիմքեր, մինչդեռ այդ հիմքերը միշտ չէ, որ առկա են լինում, սակայն, եթե դատարանը չհետաձգի դատաքննությունը, ապա չի կարող այլ քրեական գործ քննել, ուստի առանց օրենքով նախատեսված հիմքերի հետաձգում են նիստերը:

Դատական պրակտիկայում առավել տարածված է դատական նիստերը հետաձգելու այն հիմքը, ինչպիսին պաշտպանների և մեղադրողի կողմից այլ դատարանում նշանակված նիստին մասնակցելու անհրաժեշտությունը, ինչպես նաև դատարանի կողմից այլ գործի քննություն կատարելը, կալանքի կամ բնակարանի խուզարկության միջնորդությունների քննարկումը, երբ դատավորը հերթապահում է և անհրաժեշտ է հրատապ քննել տվյալ միջնորդությունները և այլն:

Մեր հարցադրումներին ի պատաս-

խան դատավորները հայտնում էին, որ ծանրաբեռնված աշխատելու պայմաններում, եթե մի քրեական գործի վրա դատարանը կենտրոնանա և միաժամանակ մի քանի գործերով միստեր շնչանակի, ապա խնդիրներ կառաջանան այլ գործերով ողջամիտ ժամկետների հետ, իսկ եթե քրեական գործով կալանքի տակ առկա են անձինք, ապա կխախտվեն այդ անձանց իրավունքները և այլն:

Թեև դատավորների պատճառաբանությունները չեն բխում օրենքից, սակայն հանուն ճշմարտության պետք է ընդունել, որ դրանք հիմնավոր պատճառներ են:

Բանն այն է, որ Դատական միստերը պարբերաբար հետաձգվում են կողմերի դատարան չներկայանալու և նրանց դատարան ներկայացնելու հետ կապված առաջանում են բազմաթիվ խնդիրներ, իսկ այդ պայմաններում դատավորը չի կարող նախապես տեղյակ լինել, թե կոնկրետ գործով անցնող անձինք նշանակված օրը և ժամին կներկայանան դատարան, թե ոչ, ուստի դատավորները բոլոր գործերով նշանակում են դատական միստեր և ըստ այդմ, եթե որևէ գործով ներկայանում են անձինք, ապա իրականացնում են դատաքննություն՝ դրանով թեթևացնելով նաև ծանրաբեռնվածությունը: Մեր կողմի իրականացված դատավարությունների դիտարկումների ընթացքում, օրինակ, թիվ ԵԱՆԴ/0030/01/16 քրեական գործով տուժողը դատարանին խնդրեց հետաձգել դատական միստն այն պատճառաբանությամբ, որ ցանկանում է փաստաբան հրավիրել և հարցաքննվել նրա ներկայությամբ, իսկ Դատարանը, հաշվի առնելով տուժողի օրինական պահանջը հետաձգեց միստը՝ նշանակելով հաջորդ միստի օրը, սակայն տուժողը չներկայացավ միստին և դրանից հետո դատարանի կողմից ուղարկված ծանուցումները չէին վերցվում: Մեկ այլ՝ ԵԱՆԴ/0004/01/15 քրեական գործի դատաքննության ընթացքում դատարանն իրականացնում էր վկայի հարցաքննություն, սակայն քանի որ աշխատանքային օրը ավարտվեց,

ուստի դատարանը դադարեցրեց վկայի հարցաքննությունը, բայց դատարանը հաջորդ աշխատանքային օրը չկարողացավ միստը շարունակել, քանի որ մեղադրողին և պաշտպաններին համար չէր՝ այդ օրը նրանք այլ գործերով նախապես նշանակված միստի էին մասնակցելու, ուստի դատարանը խախտելով օրենքի պահանջը հետաձգեց միստը՝ նշանակելով մոտ 10 օր անց, սակայն վկան այլևս դատարան չներկայացավ, իսկ դատարանի կողմից նրան ուղարկված ծանուցումները չէին վերցվում:

Այսինքն՝ վերոնշյալ քրեական գործերով դատարանը փաստացի իրականացնում է ապացույցների հետազոտում, իսկ Օրենսգրքի 301 հոդվածի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ դատարանը չի կարող այլ քրեական գործ քննել: Հարց է առաջանում վերոնշյալ դեպքերում, քանի անգամ կարող է հետաձգվել դատական միստը և ինչ միջոցներ ձեռնարկել տվյալ անձանց դատարան բերելու և ապացույցների հետազոտումն ավարտելու համար: Այսպիսի պայմաններում անհնար է խոսել դատաքննության անընդհատության մասին և պրակտիկայում ապահովվել դրա իրականացումը: Այս սկզբունքի պրակտիկ իրագործումը անհնար է առավելապես օբյեկտիվ հանգամանքներով պայմանավորված, քանզի դատական միստերը նշանակվում են կողմերի հետ համաձայնեցնելով, իսկ պաշտպանները և դատախազները բազմիցս նշում են, որ այլ գործի քննության պետք է մասնակցեն կամ չեն կարող ներկայանալ միստերին այլ պատճառաբանություններով:

Հետևաբար վերոնշյալ պայմաններում վերլուծելով առկա դատական պրակտիկան հեղինակի կողմից առաջ է քաշվում այն վարկածը, որ կիրառության և արդարադատության ողջամիտ ժամկետի տեսանկյունից ավելի նպատակահարմար կլինի հրաժարվել անընդհատության սկզբունքից և դատարանի կազմի փոփոխվելուց հետո գործի քննությունը շարունակել ընդհատված մասից:

Քրեական դատավարություն

- ¹ Մ. Ս. Ստրոգովիչը, անդրադառնալով նախաքննության դերին և նշանակությանը քրեական դատավարության փուլային համակարգում, նշում է, որ նրա դերը հիմնականում այն է, որ նախապատրաստվի նյութեր դատարանի համար, որոնք անհրաժեշտ են գործի ըստ էության լուծման համար: Նախանական քննության փուլում հավաքվում և հետազոտվում են ապացույցներ, որոնք հաստատում են քրեական գործի համար էական հանգամանքներ, փաստեր, սակայն նախաքննության փուլում հավաքված ապացույցները կարող են դրվել դատավճռի հիմքում, դատարանի կողմից դատաքննության ընթացքում ստուգվելուց և հետազոտվելուց հետո //Տե՛ս Строгович М. С., Курс Советского уголовного процесса, М., 1970, с. 222-223:
- ² Տե՛ս Лившиц В. Я., Принцип непосредственности в советском уголовном процессе, М., 1949:
- ³ ՀՀ Կենտրոն և Նորք Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի արխիվ:
- ⁴ Տե՛ս օրինակ, թիվ ԵԱՆԳ/0004/01/15 քրեական գործը:
- ⁵ Տե՛ս Головки И. В., Курс уголовного процесса, М., 2016, с. 87:
- ⁶ Տե՛ս նույն տեղում:

RESUME - РЕЗЮМЕ

PRINCIPLES OF THE COURT'S INVIOABILITY AND CONTINUOUS TRIAL IN THE COURT OF FIRST INSTANCE

Arpi Lazaryan
*YSU Faculty of Law Graduate,
Judge Assistant at the RA Criminal Court of Appeal*

A number of institutes were subjected to radical changes in the scope of judicial reforms. In this article we referred to one of those principles. The principle of the continuity of the trial and the inviolability of the court's chamber were analyzed within the framework of the article and, moreover, problematic issues related to the usage of the principle were raised. Finally, we discussed whether these problems are solved in the draft of law.

Key words: *trial, continuity, court's chamber, inviolability, reasonable term, witness, principle.*

НЕИЗМЕННОСТЬ СОСТАВА СУДА И ДЕЙСТВИЕ ПРИНЦИПА НЕПРЕРЫВНОСТИ СУДЕБНОГО РАЗБИРАТЕЛЬСТВА В СУДЕ ПЕРВОЙ ИНСТАНЦИИ

Арпи Лазарян
*Выпускница юридического факультета ЕГУ,
Помощник судьи в Апелляционном уголовном суде РА*

На данном этапе проведения судебно-правовых реформ многие процессуальные институты подверглись радикальным изменениям. В данной работе мы проанализировали один из таких принципов, а именно рассмотрели принцип непрерывности судебного разбирательства на современном этапе: определили проблемные вопросы, связанные с применением изучаемого принципа, какое решение этих проблем предусмотрено в Проекте нового Уголовно-процессуального кодекса.

Ключевые слова: *судебное производство, непрерывность, состав, неизменность, разумный срок, свидетель, принцип.*

Բանալի բառեր - *դատավարություն, անընդհարություն, կազմ, անփոփոխելիություն, ողջամիտ ժամկետ, վկա, սկզբունք:*

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

Էմմա ԱՎԱԳՅԱՆ

*ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի հայցորդ,
ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դատավորի օգնական*

**ՏՈՒԺՈՂԻ ՀԱՐՅԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԽՈՇՏԱՆԳՄԱՆ
ԳՈՐԾԵՐՈՎ**

Յուրաքանչյուր հանցագործության քննության և բացահայտման համար առաջնային նշանակություն ունի քննիչի կողմից տվյալ հանցագործությունը «տաք հետքերով» բացահայտելը, որը կարող է իրականացվել միայն պլանավորված և կազմակերպված քննության ձևով: Հետաքննության օբյեկտիվությունը, ամբողջականությունը, բազմակողմանիությունը, ինչպես նաև օպերատիվությունը մեծ մասամբ կախված են քննիչի նպատակասլաց և կազմակերպված աշխատանքից:

Խոշտանգման քննության և բացահայտման համար ևս էական է համարվում նախապես պլանավորված քննությունը, ինչն էլ ենթադրում է քննության սկզբնական փուլում քննչական գործողությունների և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների հաջորդականության ճիշտ ընտրություն:

Խոշտանգման գործերի բացահայտման համար առանցքային նշանակություն ունի հատկապես տուժողի հարցաքննությունը, որի միջոցով մանրամասն տեղեկատվություն է ստացվում խոշտանգման փաստի, կիրառված եղանակների և մեթոդների, ինչպես նաև գործի այլ մանրամասների մասին: Խոշտանգման գործերով տուժողի հարցաքննությունն արդյունավետ կազմակերպելը բավականին բարդ գործընթաց է, որի իրականացման համար քննիչին անհրաժեշտ է մանրամասն նախապատրաստվել:

Խոշտանգման գործերով տուժողի հարցաքննության դատավարական ըն-

թացակարգն իրականացվում է քրեադատավարական օրենսդրությամբ սահմանված կանոնների պահպանմամբ: Տակտիկական առումով տուժողի հարցաքննությունն որոշակիորեն տարբերվում է այլ գործերով տուժողների հարցաքննությունից: Հիմնական տարբերակումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է ձեռնարկի ամենը խոշտանգման գործերով ենթադրյալ զոհերին կրկնակի խոշտանգման (ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանքի) չենթարկելու համար: Տվյալ անձանց հարցաքննության ժամանակ կարևոր է համարվում հաշվի առնել նրանց ֆիզիկական և հոգեկան առողջական վիճակը, ինչով պայմանավորված վերջիններս դառնում են բավականին խոցելի: Այս ամենը հաշվի առնելով՝ քննիչին մնում է մանրամասն նախապատրաստվել տվյալ գործերով տուժողի հարցաքննությանը:

Հարցաքննությանը նախապատրաստվելիս անհրաժեշտ է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը ձեռք բերի անհրաժեշտ տվյալներ տուժողի անձի վերաբերյալ: Մասնավորապես՝ տվյալներ, որոնք վերաբերում են տուժողի կենսագրությանը, նրա կրթությանը, մասնագիտությանը, աշխատանքին, նրա կյանքի և սոցիալական պայմաններին, զարգացվածության աստիճանին, նրա հետաքրքրություններին, առողջական վիճակին, հակումներին և այլ տեղեկություններ, որոնք կարող են հնարավորինս բնութագրել տուժողին և նրա վարքագիծը: Այս ամենն ուղղված է մեկ նպա-

ՀՈՒՆԻՐՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

տակի, որպեսզի քննիչն ի վիճակի լինի պատկերացում կազմելու տուժողի հետաքրքրությունների շրջանակի մասին ու կարողանա իր և տուժողի միջև ձևավորել վստահության մթնոլորտ: Տուժողի անձի վերաբերյալ տեղեկությունների իմացությունը քննիչին օգնում են հոգեբանական կոնտակտ կամ շփում հաստատել տուժողի հետ և ընտրել հարցաքննության ավելի ճիշտ տակտիկա: Հոգեբանական կոնտակտի հաստատումը հարցաքննության բնութագրական կարևոր տարրերից է համարվում, իսկ խոշտանգման գործերով այն դիտարկվում է որպես օբյեկտիվ անհրաժեշտություն, առանց որի անհնար է իրականացնել տվյալ քննչական գործողությունը:

Տուժողի հարցաքննության նախապատրաստական փուլի կարևոր տարրերից է հարցաքննության պլանը, որում ներառվում են.

- հանգամանքները, որոնք ենթակա են պարզաբանման,
- գործում ունեցած տվյալները (ապացույցներ և օպերատիվ ճանապարհով ստացված տվյալներ),
- հարցերը, որոնք պետք է տրվեն հարցաքննվողին,
- նշումներ հարցաքննության տակտիկայի վերաբերյալ:

Չնայած նրան, որ նախընտրելի է տուժողի հարցաքննությունը նախապես պլանավորել և կազմել հարցաքննության համապատասխան պլան՝ ընդգրկելով վերոնշյալը, այնուամենայնիվ, լինում են դեպքեր, երբ վարույթն իրականացնող մարմինը ժամանակի սղության պատճառով հնարավորություն չունի նախապես կազմել հարցաքննության գրավոր պլան, այդ դեպքում խորհուրդ է տրվում մտովի պլանավորել այն հարցերը, որոնք պետք է տրվեն տուժողին:

Քննիչը պետք է մշակի հարցաքննության համապատասխան մարտավարություն՝ բոլոր հնարավոր իրավիճակները նախապես պլանավորելով, մտովի գտնելով բոլոր հնարավոր խնդիրները և դրանց

լուծման ճանապարհները:

Հարցաքննության մարտավարությունը պետք է ներառի հետևյալը.

1. տուժողի անձի ուսումնասիրություն, հակադրությունների վերհանում,
2. հարցաքննության տեղի և ժամանակի, ինչպես նաև տեխնիկական միջոցների (օրինակ՝ անհրաժեշտ է նկարահանել կամ ձայնագրառել, թե ոչ) որոշում,
3. հարցաքննության ժամանակ տուժողի վարքագծի կանխատեսում,
4. ակնկալվելիք տեղեկատվության ստացման կանխատեսում,
5. հարցաքննության ժամանակ հնարավոր կոնֆլիկտների կանխատեսում և դրանց լուծման ճանապարհների ընտրություն,
6. հարցաքննության ժամանակ կիրառվող տակտիկական հնարքների շրջանակի որոշում և տուժողի վրա դրանց ազդեցության նախատեսում:

Պայմանավորված խոշտանգման գործով հանցագործության սուբյեկտի առանձնահատկությամբ (իրավապահ մարմնի ներկայացուցիչները՝ ոստիկաններ, քննիչներ, ՔԿՀ-ի ներկայացուցիչներ և այլն)՝ խոշտանգման ենթադրյալ զոհերը/տուժողները չեն վստահում իրենց հարցաքննող անձին և չեն ներկայացնում գործով ամբողջ եղելությունը: Դա է պատճառը, որ առաջին հարցաքննության ժամանակ անհնար է ձեռք բերել բազմակողմանի տեղեկատվություն գործի փաստական հանգամանքների մասին և նպատակահարմար է խոշտանգման գործերով տուժողին հարցաքննության կանչել մի քանի անգամ՝ մինչև վարույթն իրականացնող մարմնի ու վերջինիս միջև հաստատվի վստահության մթնոլորտը:

Այդ նպատակով խորհուրդ է տրվում ոչ թե միանգամից անցնել բուն հարցաքննությանը և պարզաբանել անձին իր դատավարական այս կամ այն իրավունքը, այլ տակտիկական առումով սկզբում

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

խոսել տուժողի հետաքրքրություններին, որպեսզի վերջինիս մոտ առաջանա մաս պաշտպանվածության զգացում, վստահություն՝ վարույթն իրականացնող մարմնի նկատմամբ, սակայն դա չպետք է իրականացվի այնպես, որ հակառակ արդյունքի հանգեցնի, որովհետև չափից շատ երկար այլ թեմաներից/տուժողի հետաքրքրություններից/ խոսելու դեպքում էլ հնարավոր է տուժողի մոտ վստահության մթնոլորտի վերացում:

Տակտիկական առանձնահատուկ նշանակություն ունի մաս քննիչի կողմից տուժողին ուշադրությամբ լսելու և անտեղի չընդհատելու կարողությունը: Տուժողին պետք է հնարավորություն ընձեռվի ներկայացնել իր պատմությունը, իսկ անհրաժեշտության դեպքում նրան օգնելու նպատակով կարող են տրվել կոնկրետացնող հարցեր: Քննիչի կողմից կարեկցանքի զգացողության առկայությունը ևս օգնում է տուժողի մոտ ստեղծել այնպիսի տպավորություն, որ վարույթն իրականացնող մարմինը ևս շահագրգռված է բացահայտելու գործով ճշմարտությունը և պատասխանատվության կանչել հանցավոր արարք կատարած անձին:

Վարույթն իրականացնող մարմնի և խոշտանգման գոհի/տուժողի միջև վստահության մթնոլորտ ստեղծելուն ուղղված առաջարկում ենք մաս, որ վերջինիս հարցաքննությունն իրականացվի մույն սեռին պատկանող քննիչի կողմից: Դա բացատրվում է այն կանխավարկածով, որ հաճախ մարդիկ ավելի շատ են վստահում իրենց սեռին պատկանող անձին, և հակառակ սեռի մոտ չեն ցանկանում ցույց տալ իրենց վերապրածը ու ներկայացնել գործով մանրամասները (հատկապես, եթե խոշտանգումն իրականացվել է սեռական բնույթի գործողություններ կատարելու ճանապարհով):

Ավելին՝ առաջարկներ կան, որ վարույթն իրականացնող մարմնին (խոշտանգման գործերով քննություն իրականացնող անձ) ընտրելիս պետք է նախապատվություն տալ խոշտանգման գոհի

նախընտրություններին, մասնավորապես՝ միևնույն մշակույթի կրող կամ նրա մայրենի լեզվով հաղորդակցվելու կարողություն ունեցող անձով պայմանավորված¹: Սակայն կարծում ենք՝ նման ծայրահեղությունները որևէ կերպ չեն կարող հիմնավորված համարվել: Նախ՝ անդրադառնալով միևնույն մշակույթի կրող լինելու հանգամանքին, հարկ ենք համարում վստահորեն նշել, որ, եթե քննիչը տիրապետում է բարոյականության և էթիկայի որոշակի կանոնների, ապա նա կկարողանա հարցաքննությունն անցկացնել այնպես, որ դրանով չվնասի հարցաքննվողի մշակույթային արժեքները նրա վերաբերմունքն այս կամ այն հոգևոր արժեքների նկատմամբ: Իսկ ինչ վերաբերում է նրան, որ վարույթն իրականացնող մարմինը կարողանա հաղորդակցվել այն լեզվով, որին տիրապետում է խոշտանգման գոհը, ապա այս մասով պետք է նշել, որ այն ընդհանուր առմամբ հակասում է մեր ներպետական օրենսդրական դրույթներին, համաձայն որի՝ Հայաստանի Հանրապետությունում քրեական դատավարության լեզուն հայերենն է, և (վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է հանդես գալ դատավարության լեզվով) (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասեր): Այս առումով հատկապես կարևոր է համարվում հարցաքննության ժամանակ տուժողի՝ իր մայրենի լեզվով հանդես գալու իրավունքի իրացումը: Գործող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի բովանդակության վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ քրեական դատավարությանը մասնակցող անձինք կարող են դատարանում հանդես գալ իրենց նախընտրած լեզվով, եթե ապահովվում են հայերեն թարգմանությունը: Դատարանը պետական միջոցների հաշվին ապահովում է թարգմանչի ծառայություններով, եթե համապատասխան անձը չի տիրապետում հայերենին, և անձն ապացուցում է, որ բավարար միջոցներ չունի վճարովի թարգմանություն ապահովել-

լու համար: Կարծում ենք՝ հիշյալ նորմն ուղղակիորեն խաթարում է անձի արդար դատաքննության իրավունքի լիարժեք իրականացումը, քանի որ հանցագործությունից տուժած անձանց դատարանում իրենց նախընտրած լեզվով հանդես գալու հնարավորությունը սահմանափակվում է, և անձի վրա դրվում է անհարկի պարտականություն առ այն, որ նա ինքն իրեն պետք է ապահովի թարգմանիչ կամ ապացուցի, որ չունի համապատասխան միջոցներ վճարումներ իրականացնելու համար: Հատկապես խոշտանգման գործերով տուժողների դեպքում տվյալ նորմի առկայությունը լուրջ վտանգի տակ է առնում տվյալ անձանց իրավունքների լիարժեք իրականացումը:

Խոշտանգման տուժողի հարցաքննությունը պետք է անցկացվի այնպես, որ բացառվի կողմնակի անձանց ներկայությունը, բացառությամբ այն անձանց, ովքեր օրենքի ուժով կարող են ներկա գտնվել հարցաքննությանը (փաստաբան, օրինական ներկայացուցիչ, եթե անչափահաս է և այլն): Ամբողջ հարցաքննությունը պետք է իրականացնել այնպես, որ բացառվի տուժողի համար անցանկալի տեղեկատվության ցանկացած իրապարակայնացումը²:

Խոշտանգման գործերով տուժողի հարցաքննությունը ներկայացնում է մեծ դժվարություն, քանի որ խոշտանգման գոհին ստիպում են վերարտադրել իր հետ տեղի ունեցածը, ինչը լի է այնպիսի վտանգով, որ հնարավոր է անձը վերապրի նույն զգացողությունները և ընկնի հոգեբանական ընկճվածության մեջ: Այդ իսկ պատճառով քննիչը, ով իրականացնելու է հարցաքննությունը, պետք է դրսևորի առավել զգուշություն հարցադրումներն իրականացնելու ժամանակ: Նախ՝ կարևոր նշանակություն ունի քննիչի կողմից գրագետ, ոչ վիրավորական, արժանապատվությունը չնվաստացնող հարցերի ձևակերպումը այնպես, որ անձը չկաշկանդվի դրանց պատասխանները ներկայացնելուց: Կարծում ենք, որ խոշ-

տանգման տուժողի հարցաքննությանը նպատակահարմար է նաև ներգրավել բժիշկ-հոգեբանի, ով կօգնի ընտրել այնպիսի հարցադրումներ, որոնք չեն վնասի տուժողին:

Տուժողի հարցաքննության տեղի և ժամանակի ընտրությունը ևս ունի առանցքային նշանակություն խոշտանգման գործերով: Նախ՝ հարցաքննությունն անհրաժեշտ է անցկացնել այնպիսի վայրում (սենյակում), որն ապահովված է հարմարավետ պայմաններով՝ ունի լուսավորություն, օդափոխության համակարգ, պատուհաններ, հարմարավետ կահավորանք, ինչը տուժողին չի ստիպի վերապրել նույն զգացողությունները, ինչի արդյունքում վերջինս կզգա իրեն առավել անվտանգ տվյալ վայրում: Բացի այդ՝ առավել նպատակահարմար է հարցաքննությունը կազմակերպել տուժողի համար նախընտրելի ժամանակահատվածում, սակայն կարևոր է իրականացնել այն աշխատանքային ժամերին ընկած ժամանակահատվածում, այլ ոչ թե ավելի ուշ, ինչը նույնպես կարող է տուժողի մոտ վախի զգացում առաջացնել: Այս ամենը պետք է իրականացվի այնպես, որ բացառվի տուժողի մոտ վախի և կրկնակի հոգեբանական ճնշվածության զգացումը:

Տուժողի հարցաքննությունը ճիշտ իրականացնելու համար քննիչի կողմից տուժողի անձի ուսումնասիրությունը պետք է շարունակվի նույնիսկ հարցաքննության ընթացքում՝ հետևելով տուժողի վարքագծին և շարժումներին (դիմախաղին և ժեստերին), ինչի արդյունքում քննիչը տեղեկություններ կստանա տուժողի հոգեֆիզիոլոգիական վիճակի մասին (օրինակ՝ տուժողը գտնվում է արդյոք վախի, անհանգստության, շփոթվածության վիճակում, թե ոչ), և դա էլ հնարավորություն կտա նրան պարզելու, թե տուժողը ներկայացնում է իրադրությունն ամբողջությամբ, թե թաքցնում է որոշ հանգամանքներ կամ համապատասխանում է նրա ներկայացրածը իրականությանը, թե ոչ,

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

կամ տուժողը արդյոք շփոթված է կամ ունի վախի զգացողության մեջ և այլն:

Խոշտանգման ենթարկված տուժողի հարցաքննության ժամանակ վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է պարզի հետևյալ հանգամանքները.

1. Երբ, որտեղ և ինչ հանգամանքներում է կատարվել խոշտանգումը,

2. ինչ եղանակով է իրականացվել խոշտանգումը, անձամբ իր, թե այլ անձի նկատմամբ է իրականացվել խոշտանգումը (անհրաժեշտ է հանգամանորեն նկարագրել կիրառված եղանակներից յուրաքանչյուրը),

3. ինչ գործիքներ կամ առարկաներ են գործադրվել իր նկատմամբ, զենք կիրառվել է, թե ոչ,

4. ինչ տևողություն է ունեցել խոշտանգումը, դրա հաճախակիությունը, ընդհատումներով է եղել, թե մեկ դրվագով,

5. հանգամանքները, որոնք նախորդել են խոշտանգմանը (հատկապես՝ ձերբակալություն, կալանավորում, ազատագրկման վայր տեղափոխել, անձին բերման ենթարկել և այլն), ովքեր են իրականացրել իր ձերբակալումը, կարող է ճանաչել նրանց կամ նկարագրել,

6. իր վարքագիծը մինչև խոշտանգումը, դրա ընթացքում և դրանից հետո, արդյոք ցույց է տվել դիմադրություն,

7. ինչ գործով է առնչվել տվյալ պետական մարմնի հետ կամ նրա ներկայացուցչի հետ,

8. մինչև խոշտանգումը ինչ շփում է եղել իր և խոշտանգողի (խոշտանգողների) միջև,

9. դեպքի վայրում տվյալ պահին գտնվել են արդյոք կողմնակի անձինք, ովքեր կարող էին լսել կամ տեսնել խոշտանգման փաստը, ովքեր են նրանք, եթե ճանաչում է նրանց տուժողը, իսկ եթե չի ճանաչում՝ կարող է նկարագրել նրանց արտաքինը կամ ճանաչել նրանց,

10. քանի հոգով են կատարել արարքը, նրանցից յուրաքանչյուրի դերակատարումը, ով է անմիջապես խոշտանգման գործողությունները կատարել, ով է

եղել կազմակերպիչը և այլն,

11. ճանաչում է իրեն խոշտանգողներին, եթե այո, ապա նրանց անունները, պաշտոնները (ինչ հատկանիշներով կարող է ճանաչել նրանց), եթե տիրապետում է նման տեղեկատվության, իսկ եթե ոչ, ապա նրանց արտաքին տեսքը, եթե կարող է նկարագրել, իսկ եթե չի տեսել իրեն խոշտանգողներին (օրինակ, եթե նրանք եղել են դիմակավորված կամ իր աչքերն են եղել փակված), ապա ինչպես են դիմել միմյանց, կարող է արդյոք ձայնով ճանաչել նրանց կամ ինչպիսի տեսք ունեն նրանք և այլն,

12. ինչպիսի առողջական (ֆիզիկական և հոգեկան) վիճակում է գտնվել տուժողը մինչև խոշտանգումը, ունեցել է արդյոք որևէ գանգատ կամ առողջական խնդիրներ,

13. ինչ վնասվածքներ է ստացել տուժողը,

14. հագուստի (խոշտանգման ժամանակ կրած) վրա կան հետքեր (օր.՝ արյան), այլ վնասվածքներ, պատռվածքներ և այլն:

15. մնացել են արդյոք հետքեր նրա մարմնի վրա, որքան ժամանակ են պահպանվել (եթե տուժողը խոշտանգումից բավականին ուշ է դիմել իրավապահներին),

16. ինչ-որ մեկին հայտնել է խոշտանգման մասին, ինչ-որ մեկը տեսել է նրան այդ վիճակում,

17. դիմել է արդյոք բժշկական օգնության, կան համապատասխան բժշկական փաստաթղթերը, որտեղ է դիմել, ինչ օգնություն է ստացել,

18. իրեն հայտնի է խոշտանգման շարժառիթը, նպատակը, ինչը կարող էր պատճառ հանդիսանալ իրեն խոշտանգելու համար,

19. ինչ արտահայտություններ են արվել իր նկատմամբ, արդյոք դրանք իր արժանապատվությունը նվաստացրել են, հնչել է արդյոք սեռական բնույթի հայտնյալներ իր կամ իր հարազատների հասցեին,

20. խոշտանգումը իրականացվել է իր նկատմամբ ֆիզիկական բռնություն գործադրելու միջոցով, թե հնչեցվել են սպառնալիքներ, եթե սպառնալիքներ են տրվել, սպա կոնկրետ իր, թե իր մերձավորներին է դա ուղղված եղել, ինչ կերպով է արտահայտվել սպառնալիքները,

21. ինչու է ուշ դիմել իրավապահներին, որն է եղել դրա հիմնական պատճառը,

22. եղել են սպառնալիքներ խոշտանգումից հետո՝ իրավապահներին չդիմելու պահանջով,

23. ինչ գանգատներ ունի ներկա պահին, գլխացավեր կամ մարմնի այլ հատվածներում ցավեր կան, թե ոչ,

24. գանգատվում է արդյոք հիշողության վատթարացումից և այլն:

Քննիչը չպետք է սահմանափակվի միայն վերը թվարկված հարցերի ձևակերպմամբ, այլ դեպքի առանձնահատկություններով պայմանավորված կարող է ձևակերպել նաև այլ հարցեր, որոնք կօգնեն գործով ճշմարտությունը բացահայտելուն և իրադրության ամբողջական պատկերը վերականգնելուն:

Ստամբուլյան արձանագրությամբ առանձնացվում է հարցերի այն շրջանակը, որը պետք է հնչեցվի արգելանքի վերցվելու արդյունքում իրականացված խոշտանգման դեպքերում: Նախ նշվում է, որ նախքան միջադեպի վերաբերյալ մանրամասն տեղեկություններ ստանալը պետք է ձեռք բերել համառոտ տեղեկություններ՝ ներառյալ արգելանքի տակ պահելու ամսաթվերի, վայրերի, արգելանքի տակ պահելու տևողության, խոշտանգումների հաճախականության և տևողության մասին, ինչն էլ կօգնի արդյունավետորեն օգտագործել ժամանակը: Տվյալ իրավիճակում հարցերը հետևյալն են՝ ժամը քանի՞սն էր, որտե՞ղ էիք դուք, ինչո՞վ էիք զբաղված, ո՞վ կար այդտեղ, նկարագրեք այն անձանց արտաքինը, որոնք արգելանքի տակ են վերցրել Ձեզ, նրանք զինվորական, թե՞ քաղաքացիական անձինք էին, համազ-

գեստով էին, թե՞ առօրյա հագուստով, ի՞նչ տեսակի զենք էին նրանք կրում, ի՞նչ էր ասվել, կային արդյոք ականատեսներ, դա պաշտոնական ձեռքակալություն էր, վարչական ձեռքակալում, թե՞ առևանգում, արդյոք կիրառվել է բռնություն, սպառնալիքներ հնչել են, թե ոչ, արդյո՞ք շփում հաստատվել է ընտանիքի անդամների հետ և այլն: Արգելանքի տակ պահելու վայրի հետ կապված հիմնական հարցերը հանգում են հետևյալին՝ ի՞նչ է պատահել սկզբում, որտե՞ղ են պահել Ձեզ, արդյո՞ք կատարվել է ինքնուրույն հաստատում (գրանցել են անձնական տվյալները, վերցրել են մատնահետքեր, լուսանկարներ), արդյո՞ք Ձեզ խնդրել են որևէ բան ստորագրել, ինչպիսին է եղել խցի կամ սենյակի պայմանները (չափը, այլ անձանց ներկայությունը, լուսավորությունը, օդավոխությունը, ջերմաստիճանը, միջատների, կրծողների առկայությունը, անկողնային պարագաները, սննդի, ջրի և գուգարանի հասանելիությունը), ի՞նչ էր Դուք լսել, տեսել, կամ ի՞նչ հոտ էր զգացել, արդյո՞ք որևէ կապ ունեցել էր արտաքին աշխարհի մարդկանց հետ կամ կարողացել էր օգտվել բուժառաջությունից, ինչպիսի՞ն էր այն վայրի նախագիծը, որտեղ Ձեզ արգելանքի տակ են պահել և այլն³:

Որպես կանոն՝ տուժողի և քննիչի միջև հարաբերությունները կրում են ոչ կոնֆլիկտային բնույթ, քանի որ նրանց հետաքրքրությունները ուղղված հանցագործության բացահայտմանը, համընկնում են, և տուժողը իրականությունը ներկայացնում է առանց խեղաթյուրելու: Սակայն, այն պարագայում, երբ տուժողը փորձում է թաքցնել որոշ կարևոր մանրամասներ կամ չի ներկայացնում իրականությունը, սպա քննիչի և տուժողի միջև առաջանում է կոնֆլիկտային իրավիճակ: Տուժողի հարցաքննության ժամանակ նրա կողմից տրված ցուցմունքներից ելնելով կարելի է առաջ քաշել հետևյալ քննչական իրավիճակները՝

- տուժողը ներկայացնում է իրակա-

նությունը բոլոր մանրամասներով, տալիս է ճշմարիտ ցուցմունքներ և ցանկանում է վերականգնել գործով ճշմարտությունը, նպաստում է հանցագործության բացահայտմանը,

- տուժողը չի ներկայացնում գործով կարևոր մանրամասները, կամ տալիս է խեղաթյուրված ցուցմունքներ՝ որոշ փաստեր ավելացնելով իրենից (ուռճացնելով),
- տուժողը տալիս է սուտ ցուցմունքներ և ներկայացնում է իրականությանը չհամապատասխանող տեղեկատվություն՝ մեղադրելով այս կամ այն կոնկրետ անձին կամ պետական հիմնարկի աշխատակիցներին,
- տուժողը հերքում է խոշտանգման փաստը:

Խոշտանգման ենթարկված տուժողի հարցաքննության ժամանակ, պահպանելով հարցաքննության դատավարական ընթացակարգը, քննիչը պետք է ուշադրություն դարձնի նաև այն հանգամանքի վրա, որ խոշտանգման ենթարկված տուժողը հնարավոր է մոռացած լինի դեպքի որոշ մանրամասներ կամ շփոթմունքից ելնելով չկարողանա ճիշտ ներկայացնել եղելությունը, այդ պատճառով առաջարկվում է, որ դեպքի հանգամանքների ազատ շարադրանքից հետո տուժողին տրվեն որոշ հարցեր, որոնք կունենան դեպքի հանգամանքներն առավել մանրամասնեցնելու նպատակ: Այսպես, մասնագիտական գրականության մեջ տարբերակվում են հարցաքննության ժամանակ տրվող հարցերի որոշ տեսակներ⁴, որոնք կարող են օգտագործվել նաև տուժողի հարցաքննության ժամանակ: Մասնավորապես՝ տուժողի հարցաքննության ժամանակ կարող են օգտագործվել հիշեցնող հարցեր, որոնք բնութագրական են ոչ կոնֆլիկտային իրավիճակին: Նման հարցադրման նպատակը նրանում է, որ տուժողի մոտ արթնացնեն հիշողություններ և նա կա-

րողանա վերհիշել եղելությունը և ճիշտ հաջորդականությամբ նկարագրել այն: Այս առումով անհրաժեշտ է տարբերակել հիշեցնող հարցերն ուղղորդող հարցերից: Ուղղորդող հարցերն էապես շեղում են հարցաքննվողին և ապակողմնորոշում են նրան, դրանք իրենցում պարունակում են հարցադրման պատասխանը և կարելի է արձանագրել, որ ուղղորդող հարցերն էապես վնասում են տակտիկապես գրագետ հարցաքննության անցկացմանը: Չնայած այն հանգամանքին, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսդրությամբ ուղղորդող հարցեր տալու ուղղակի արգելք սահմանված չէ՝ ի տարբերություն ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգրքի (189-րդ հոդվածի 2-րդ մաս), այնուամենայնիվ, տակտիկական տեսանկյունից դրանք արգելվում են: Հարցաքննության ընթացքում դեպքերը և իրադարձություններն առավել լավ հիշվելու նպատակով, քննիչը կարող է ներկայացնել դեպքի վայրի գծագրեր, նկարներ, սխեմաներ, տեսագրություններ, եթե այդպիսիք առկա են գործում, նույնիսկ կարող է տուժողին առաջարկել, որպեսզի վերջինս փորձի նկարագրել դեպքի վայրը, որը կրկնակի օժանդակություն է համարվում տուժողին, քանի որ այն կօգնի վերջինիս վերհիշել կատարվածը: Հեղինակներից շատերն առաջարկում են քննիչի կողմից ասոցիատիվ կապերի սկզբունքի վրա հիմնված տակտիկական հնարքների օգտագործումը⁵: Դրա էությունն այն է, որ, եթե հարցաքննվողի գիտակցության մեջ միաժամանակ կամ հաջորդաբար առաջ են գալիս հոգեբանական երևույթներ, ապա նրանց միջև ձևավորվում է ասոցիատիվ կապ, այդ կապի կրկին հայտնվելը գիտակցության մեջ վերականգնում է մնացած կապերի մասին պատկերացումները: Այսինքն՝ մեկ փաստը հիշելով անձը կհիշի նաև դրա հետ կապված այլ հանգամանքները, այդ իսկ պատճառով ասոցիատիվ կապերի վերականգնման համար քննիչն առաջադրում է այնպիսի հարցեր, որոնք վերաբերում են ոչ թե

պարզման ենթակա հանգամանքներին, այլ դրան հարակից փաստերին: Ինչպես իրավացիորեն նշում է Վ. Գ. Ենգիբարյանը աստղիատիվ կապի հաստատմանն ուղղված կարևոր տակտիկական հնարք է հարցաքննության կազմակերպումը դեպքի տեղում⁶:

Տուժողի հարցաքննության ժամանակ կարող են արվել նաև լրացնող, հստակեցնող, վերահսկող հարցեր: Այսպես՝ լրացնող հարցերի նպատակն է ամբողջականացնել ցուցմունքներ և լրացնել առկա բացերը, հստակեցնող հարցերի նպատակն է մանրամասնեցնել ցուցմունքները, իսկ վերահսկողի դեպքում՝ հարցերը ուղղված են ցուցմունքների ստուգմանը:

Կոնֆլիկտային իրավիճակներում հատկապես կարևորվում և առանձնանում են մերկացնող հարցադրումները, որոնք ուղղված են սուտ ցուցմունքները վեր հանելուն: Այն կարող է իրականացվել տարբեր կերպ, ինչպես գործում առկա տարբեր ապացույցներ ցուցադրելով, այնպես էլ այլ տակտիկական հնարքներ կիրառելով: Տուժողի ցուցմունքում անհամապատասխանությունը պարզելու նպատակով քննիչը կարող է օգտագործել այնպիսի տակտիկական հնարք, ինչպիսին է եղելությունը այլ բառերով կրկնին ներկայացնելու կամ հերքականությունը փոխված վիճակում ներկայացնելու հնարքը:

Քննիչը պետք է ճիշտ ըմբռնի այն փաստը, որ, եթե տուժողը սուտ ցուցմունք (չմոռանա՞նք, որ ցուցմունքը կարող է ինչպես ամբողջությամբ սուտ լինել, այնպես էլ ինչ-որ փաստական տվյալների մատով, այսինքն՝ խեղաթյուրված) է տալիս, ապա վերջինս նաև նախապատրաստվում է դրան, այսինքն՝ ունենալով իր մտքում իրականության «ճշմարիտ մոդելը»՝ նա դրան գուգահեռ մտքում նախապես կառուցում է նաև «կեղծ մոդելը», ինչն էլ արդեն օգտագործում է հարցաքննության ժամանակ:

Ամփոփելով կարելի է եզրակացնել, որ խոշտանգման գործերով տուժողի հար-

ցաքննությունը համարվում է ամենակարևոր և առաջնային քննչական գործողություններից մեկը, որը ուղղված է գործի փաստական հանգամանքների վերաբերյալ առավել մանրամասն տեղեկատվություն ձեռք բերելուն: Այս գործերով տուժողի հարցաքննության ոչ ամբողջական իրականացումը կամ դրա ձևական առումով ապահովումը բացառում է խոշտանգումների լիարժեք բացահայտման հնարավորությունը: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ նաև՝ Եվրոպական դատարան) Նալբանդյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով վճռում արձանագրել է, որ «*ոչ առաջին դիմումատու, ոչ երրորդը երբևէ չեն հարցաքննվել վար վերաբերմունքի մասին իրենց պնդումների առնչությամբ: Պարզվում է նաև, որ որևէ փորձ չի կատարվել բացահայտելու և հարցաքննելու որևէ այլ հնարավոր վկայի, իսկ դիմումատուների և ենթադրյալ վար վերաբերմունք դրսևորած անչանց միջև չի եղել որևէ առերեսում: Ինչ վերաբերում է տեղի ունեցած հարցաքննությանը, ապա Դատարանը գրկում է, որ նման բազմաթիվ դեպքերում հարցաքննվողներին պարզապես խնդրել են փրամադրել իրադարձությունների վերաբերյալ իրենց հայրնի տեղեկությունները և որևէ հարց չի փոփել: Նույնիսկ այն քիչ դեպքերում, երբ քննիչը հարցեր է փոփել, երբեք չի եղել մեկ սպանդարսը և ոչ կոնկրետ հարցից ավելի հարց: Ուրի՛ պարզվում է, որ փոյալ հարցաքննությունները եղել են պարզապես շեղական, և Դատարանը չի կարող դրանք համարել լուրջ փորձ՝ պարզելու այն հանգամանքները, որոնց պարագայում դիմումատուները փրուժել են կամ կարող են փրուժած լինել վար վերաբերմունքից*

(...) Դատարանը եզրակացնում է, որ վար վերաբերմունքի մասին դիմումատուների պնդումների առնչությամբ իշխանությունների կողմից իրականացված քննությունը եղել է անարդյունավետ և ոչ պատշաճ⁷: Սեկ այլ գործով Եվրո-

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

պական դատարանն արձանագրել է, որ «դատախազության մարմինները չեն իրականացրել որևէ քննություն, առավել ևս անհասպաղ քննություն: Գրեթե ոչ ոք, բացառությամբ երկրորդ դիմումարուի, չի հարցաքննվել՝ ոչ առաջին և երկրորդ դիմումարուները, ոչ էլ վկաները և ենթադրյալ կատարողները, և ջանքեր չեն գործադրվել ապացույցներ հավաքելու համար՝ ներառյալ բժշկական զննու-

թյուն նշանակելը և հանցագործության վայրը զննելը: Ինչ վերաբերում է երկրորդ դիմումարուի հարցաքննություններին, ապա նրանց հարցաքննությունն անցկացվել է ենթադրյալ կատարողներ հանդիսացող երկու քննիչների կողմից և, ամեն դեպքում, ենթադրյալ վայր վերաբերմունքի մասին մանրամասնորեն շարադրված հարցեր չեն փոխվել...»⁸:

¹ Տե՛ս Ստամբուլյան արձանագրություն. Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի մասով արդյունավետ քննության իրականացման և փաստաթղթավորման մասին ձեռնարկ, Երևան, 2015, էջ 76:
² Տե՛ս Криминалистика: учебник / под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. М., 1994:
³ Տե՛ս Ստամբուլյան արձանագրություն, նշվ. աշխ., էջեր 107-109:
⁴ Տե՛ս Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Российская Е. Р., Криминалистика. Учебник для вузов, Под ред. Р. С. Белкина, М., 2000, էջեր 616-617:
⁵ Տե՛ս Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов

Ю. Г., Российская Е. Р., Криминалистика, Учебник для вузов, Под ред. Р. С. Белкина, 2-е изд., М., 2006, էջ 609: А.Б. Соловьев, Использование доказательств при допросе на предварительном следствии, М., 1981, էջ 14: Վ. Ենգիբարյան, Առանձին քննչական գործողությունների կատարման տակտիկա/ կրիմինալիստիկական տակտիկա, Եր., 2018, էջ 496 և այլն:
⁶ Տե՛ս Վ. Ենգիբարյան, նույն տեղում:
⁷ Տե՛ս *Nalbandyan v. Armenia*, 2015 թվականի մարտի 31-ի վճիռ, զանգատ թիվ 9935/06 և 23339/06, կետեր 126 և 129:
⁸ *Zalyan and others v. Armenia*, 2016 թվականի հունիսի 17-ի վճիռ, զանգատ թիվ 36894/04 և 3521/07, կետ 272:

RESUME - РЕЗЮМЕ

PECULIARITIES OF THE VICTIM'S INTERROGATION IN TORTURE CASES

Emma Avagyan

*Applicant at the Chair of Criminal Processing and
Criminalistics of YSU Faculty of Law*

Assistant judge of the Court of Cassation of the Republic of Armenia

The work is devoted to the peculiarities of interrogation of a victim of torture. The author tried to present the tactics of interrogating the victim in cases of torture, a set of tactics necessary and sufficient to investigate such cases. She emphasized the importance of establishing an atmosphere of trust between the investigator and the victim, and also highlighted the list of questions for victims of torture.

Key words: *torture, Interrogation of Victim, tactical trick, investigative action, psychological interactions, tactics, interrogation plan.*

ОСОБЕННОСТИ ДОПРОСА ЖЕРТВЫ ПЫТОК

Эмма Авагян

*Соискатель кафедры уголовного процесса и криминалистики
юридического факультета ЕГУ*

Помощник судьи Кассационного суда Республики Армения

Данная статья посвящена изучению особенностей допроса жертвы пыток. Нами предпринята попытка представить тактику допроса жертвы по делам о пытках, набор тактических приемов, которые необходимы и достаточны для расследования таких случаев. Особое внимание было обращено на факт установления атмосферы доверия между следователем и жертвой. Также нами выделен перечень вопросов, задаваемых жертвам пыток.

Ключевые слова: *пытки, допрос жертвы, тактический прием, следственные действия, психологическое взаимодействие, тактика, план допроса.*

Բանալի բառեր - *խոչընդոտ, փրփոցի հարցաքննություն, փակփրփակյալ հնարք, քննչական գործողություն, հոգեբանական շփույթ, մարտավարություն, հարցաքննության պլան:*

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

Քրեական դատավարություն և կրիմինալիստիկա

Արսեն ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ

«Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի փաստաթղթաբանական փորձաքննությունների բաժանմունքի փորձագետ

Մուշեղ ԱՍԼԻԿՅԱՆ

Ֆիզիկալ տեխնիկական հետազոտությունների և քիմիական փորձաքննությունների բաժնի փորձագետ

ԿԵՂԾ ՄԵՏԱՊԱՐԱՄՆԵՐԻ ՏԵՏԱՉՈՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԺԱՍՆԱԿԱԿԻՑ ՍԱՐՔԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ ՄԵԹՈՂՆԵՐԻ ԿԻՐԱՄԱՍԲ

Կանխիկ դրամաշրջանառության կարգավորման և դրամանենգության դեմ պայքարի նպատակով մեր պետությունը մշտապես բարելավում է դրամանիշերի որակը և կատարելագործում դրանց պաշտպանական հատկանիշները:

Դրամանենգության ոչ պակաս տարածված տեսակներից է շրջանառության մեջ գտնվող պետական ստանդարտի մետաղադրամների կեղծումը, չնայած որ մետաղե դրամանիշերը կեղծելը թերևս այդքան էլ ձեռնտու չէ դրամանենգներին, ինչով էլ նաև պատճառաբանվում է վերջին տարիներին շրջանառության մեջ կեղծ մետաղադրամների քանակի համեմատաբար նվազումը: Հաշվի առնելով, որ ներկայիս դրամանենգության ծավալներն, այնուամենայնիվ, մտահոգիչ են, համապատասխան պետական իրավասու մարմինների կարևոր խնդիրների շրջանակում է դեռ մնում դրամանիշների իսկությունը ճանաչելու առումով հասարակության իրազեկումը և ուսուցանումը:

Կեղծ մետաղադրամների հայտնաբերման և տեսակավորման (խմբավորման) նպատակով դեռևս 2008 թվականից սկսած փորձագիտական հետազոտություններ են իրականացվում ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի Փաստաթղթաբանական փորձաքննությունների բաժանմունքի և Ֆիզիկատեխնիկական հետազոտությունների և քիմիական փորձաքննու-

թյունների բաժնի հետ համատեղ կերպով: Տեխնոլոգիական առաջընթացին համահունչ՝ գերճշգրիտ սարքավորումներով ապահովվածության պայմաններում, փորձագետների կողմից հնարավոր է եղել բավականին արագ և ճշգրիտ որոշել մետաղադրամների և՛ ֆիզիկաքիմիական, և՛ արտաքին հատկանիշները:

Կատարված հետազոտությունների վիճակագրությունը ցույց է տալիս, որ կեղծվել են հիմնականում 100, 200 և 500 դրամ անվանական արժեքներով մետաղադրամները, որոնց մեջ գերակշռող քանակություն են կազմում 200 և 500 դրամանոց կեղծ մետաղադրամները: Հարկ է նշել նաև, որ փորձագետների կողմից, արդիական փորձագիտական մեթոդների կիրառմամբ և համատեղ հետազոտության արդյունքում կատարվել են նաև կեղծ մետաղադրամների տեսակավորման աշխատանքներ, ինչով էլ պայմանավորվում է այս պահին Փորձաքննությունների ազգային բյուրոյում արդեն գոյություն ունեցող տասից ավելի 100 դրամանոց, մոտ քառասուն 200 դրամանոց և հարյուր քսանից ավելի 500 դրամանոց կեղծ մետաղադրամների խմբեր, որոնցում տեսակավորված մետաղադրամները միմյանցից տարբերվում են ինչպես իրենց պատրաստման եղանակներով և արտաքին հատկանիշներով, այնպես էլ ֆիզիկաքիմիական հատկանիշներով:

Հարկ է նշել, որ կեղծ մետաղադրամների տարբերակման հատկանիշների մա-

ՀՈՒԼԻՐՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

սին տեղեկատվությունը գրանցվում է ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի փաստաթղթաբանական փորձաքննությունների բաժանմունքի կողմից վարվող համապատասխան բազայում, որը միակն է Հայաստանի Հանրապետությունում: Տեղեկատվական բազան յուրաքանչյուր փորձաքննության ավարտից հետո համալրվում է հետազոտված նոր մետաղադրամների տվյալներով:

Անդրադառնալով կատարված փորձաքննություններին՝ նշենք, որ այս նպատակով կիրառվել են մանրադիտակային հետազոտության, ռենտգեն-ֆլյուորեսցենտային, որակական կաթիլային, համեմատական և վերլուծության մեթոդները, օգտագործվում են էլեկտրոնային անալիտիկ կշեռք և էլեկտրոնային չափակարկին:

Մեթոդաբանության առումով, վերը նշված հետազոտություններն իրականացվում են հիմնականում փուլային երեք ընթացակարգերով.

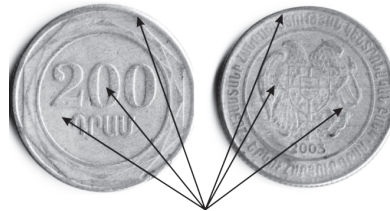
1. Մանրադիտակային հետազոտությունները կատարվում են «Motic SMZ» տիպի մանրադիտակի տեսադաշտում (լույսը՝ արևեստական, անդրադարձվող, խոշորացումը՝ x40)¹: Մանրադիտակային հետազոտությամբ ուսումնասիրվում են մետաղադրամների վրա առկա արտաքին հատկանիշները, դրանց տեղակայումները, կառուցվածքները, մետաղադրամների դրամաշուրթերին առկա ատամնահատիկները, թե ինչ հատկանիշներով են համապատասխանում միմյանց, ինչ եղանակով են կատարված, կատարված են դրոշմման, թե ձուլման եղանակով և իրենց ընդհանուր հատկանիշների համակցությամբ, կատարման եղանակներով և առանձնահատկություններով խնդրվում են արդեն իսկ ձևավորված համապատասխան խմբերում: Իսկ եթե վերը նշված հատկանիշների համակցությունը չի համապատասխանում որևէ խմբի մետաղադրամի հատկանիշներին, ապա ձևավորվում է մի նոր խումբ՝ համա-

պատասխան հերթական համարով²:

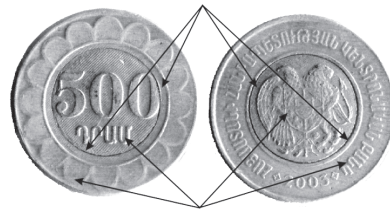
Հետազոտության այս փուլում կիրառվում է «Explorer Pro max 210g d=1mg» տիպի էլեկտրոնային անալիտիկ կշեռք և էլեկտրոնային չափակարկին, ուսումնասիրվում է մետաղադրամի քաշը, չափվում դրա բարձրությունը, տրամագիծը, արտաքին և ներքին օղակները և այլն³: Ստորև ներկայացվող նկարներում սլաքներով ցույց են տրված կեղծ մետաղադրամների արտաքին հատկանիշները:

Նկ. 1. Կեղծ 100 դրամանոց

Նկ. 2. Կեղծ 200 դրամանոց

Նկ. 3. Կեղծ 500 դրամանոց

Նկ. 4. Կեղծ 500 դրամանոց

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Նշված 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ նկարներում կեղծ մետաղադրամների վրա ցույց են տրված դրանց արտաքին հատկանիշները, պատկերների անհամաչափությունները, գրառումների և պատկերների անհստակությունները, 500 դրամ անվանական արժեքով ՀՀ մետաղադրամի մետաղների բաժանարար գծերի անհավասարությունները (Նկ.3) և 500 դրամ անվանական արժեքով ՀՀ մետաղադրամի մետաղների բաժանարար գծերի բացակայությունները (Նկ.4), ինչպես նաև դեղմագույն մասի ներկանյութի մաքրված հատվածները:

Նշված 1-ին, 2-րդ և 4-րդ նկարներում առկա մետաղադրամները միաձույլ են, պատրաստված են ձուլման եղանակով, իսկ 3-րդ նկարում՝ մետաղադրամը պատրաստված է երկու տարբեր համաձուլվածքներով, երկու տարբեր մասերից՝ դրոշմման եղանակով:

2. Մետաղադրամների հետազոտության երկրորդ փուլում կատարվում է նյութագիտական հետազոտություն, որն իրականացվում է «Niton XL3T 980» մոդելի ռենտգեն ֆլյուորեսցենտային անալիզատորի միջոցով⁴: Նշված սարքի առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ ռենտգեն ճառագայթների ներթափանցելիությունը ունի մի քանի միկրոմետրից մինչև մեկ միլիմետր անցողունակություն (կախված մետաղի տեսակից) և այն անցնելով մետաղադրամի ներքին շերտերը, հետազոտում է մետաղադրամի համաձուլվածքի քիմիական բաղադրությունը, ինչպես որակական, այնպես էլ քանակական, մասնավորապես՝ ինչ տեսակի մետաղներից են պատրաստված ներկայացված մետաղադրամները (օրինակ՝ պղինձ, երկաթ, ալյումին, կապար և այլն) և ինչ տոկոսային քանակությամբ են օգտագործվել (օրինակ՝ պղինձ 27%, երկաթ 32%, ալյումին 18%, կապար 9% և այլն):

3. Փորձաքննության երրորդ փուլում ստացված հետազոտությունների արդյունքների վերլուծությունից հետո դրանք համեմատվում են ՀՀ-ում թողարկ-

վող ստանդարտացված մետաղադրամների պատրաստման եղանակների, արտաքին տվյալների և քիմիական բաղադրության տվյալների հետ, վերջիններս, որպես հույժ գաղտնի տեղեկատվություն, իրավասու պետական մարմինների կողմից նախօրոք սահմանված կարգով տրամադրվել են փորձագետներին:

Տեղեկատվության թույլատրելիության շրջանակում մասնավորապես ներկայացնենք, որ ՀՀ-ում թողարկվող ստանդարտացված մետաղադրամները պատրաստվում են դրոշմման եղանակով, 100 և 200 դրամ անվանական արժեքով մետաղադրամները միագույն են, իսկ 500 դրամ անվանական արժեքով մետաղադրամը՝ պատրաստվում է երկու տարբեր մետաղական ձուլակտորներից՝ դրոշմման եղանակով, գրառումները և պատկերները հստակ են, մետաղադրամների եզրահատվածներում առկա առանձնահատիկները համաչափ են՝ տեղակայված միմյանց նկատմամբ հավասարապես, իսկ մետաղադրամների հիմնամասերը հարթ են (տե՛ս նկար 5):

Նկ. 5. Ստանդարտ թողարկման 100, 200 և 500 դրամ անվանական արժեքով ՀՀ մետաղադրամների դիմերեսի և դարձերեսի պատկերները:

Հարկ է նշել, որ բացի կեղծ մետաղադրամներից՝ շրջանառության մեջ են գտնվում նաև ստանդարտ թողարկման, բայց խտանված մետաղադրամներ, որոնք թեև արտադրված են համապատասխան պահանջների համաձայն, սակայն արտաքննապես էականորեն տարբերվում են շրջանառության մեջ գտնվող մետաղադրամների արտաքին պատկերներից (Տե՛ս՝ Նկար 6):

Նկ. 6. խտանված մետաղադրամներ

Նկար 6-ում առկա մետաղադրամների գրառումները և պատկերները համակենտրոն շրջանագծերի համեմատ, իրենց տեղակայումներով շեղված են, առկա են մետաղադրամների հետ մեկ ամբողջականություն չկազմող էլեմենտներ, գրառումների և նախշապատկերների մասնակի բացակա հատվածներ, մետաղադրամների դրամաշուրթերին բացակայում են ստամնահատիկները, ունեն չափսային առանձնահատկությունների մասնակի տարբերություններ, սակայն իրենց քիմիական բաղադրությամբ, կատարման եղանակով, արտաքին պատկերների և նախշապատկերների հստակություններով, առանձին հատվածների (էլեմենտների) չափսային առանձնահատկություններով համապատասխանում են ստանդարտ թողարկման մետաղադրամի պատրաստման պահանջներին:

Ժամանակակից սարքավորումների և համապատասխան ստանդարտների կիրառման պայմաններում, համեմատական հետազոտությամբ ստացված արդյունքները բացառում են կեղծ մետա-

ղադրամը ստանդարտացվածից չտարբերակելու հավանականությունը, քանի որ հետազոտությունների ընթացքում շահագործված սարքավորումները սերտիֆիկացված են, ունեն համապատասխան աշխատանքային հաստատված ընթացակարգեր և աշխատում են բարձր արդյունավետությամբ: Դրանք պարբերաբար ստուգաճշտվում (ստուգաչափվում) են փորձագետների և ՀՀ տնտեսական զարգացման և ներդրումների նախարարության «Չափագիտության ազգային ինստիտուտ» ՓԲԸ-ի համապատասխան աշխատակիցների կողմից:

Հատկանշական է, որ ուսումնասիրելով «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ում 2008-2017 թթ.-ի ընթացքում փորձաքննության ներկայացված կեղծ մետաղադրամների վիճակագրական տվյալներն արձանագրվել է, որ բոլոր երեք տեսակի մետաղադրամների կեղծումների քանակն աճել է 2010-2012 թթ.-ի և 2015-2016 թթ.-ի ժամանակահատվածներում:

Այսպիսով, ձեռքբերված փորձը թույլ է տալիս ամրագրելու, որ Փորձաքննությունների ազգային բյուրոյի փորձագետների կողմից «ԻՍՕ 17025» միջազգային ստանդարտների բարձր պահանջները պահպանելը և իրավապահ մարմինների հետ արդյունավետ համագործակցության շրջանակներում իրականացված աշխատանքները՝ մետաղադրամների արտադրության և ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի կարևոր գործում ունեն էական դերակատարություն, ինչին էլ հետամուտ լինելով, փորձագետների կողմից շարունակվում են այս ուղղությամբ իրականացվող փորձարարական հետազոտությունները:

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

Քրեական դատավարություն և կրիմինալիստիկա

- 1 ՀՀ առևտրի և տնտեսական զարգացման նախարարություն, «Հայաստանի ստանդարտ, ՀՍՏ ԻՍՕ/ԻԷԿ 17052-2005, Փորձարկման և ստուգանքի լաբորատորիաների իրազեկությանը ներկայացվող ընդհանուր պահանջներ», Երևան, 2005, ք.:
- 2 Авдошин В.В., Крамаренко Н.А., Румянцева Е.А “Основы проведения экспертиз денежных знаков”, 1999 г.
- 3 ՀՀ առևտրի և տնտեսական զարգացման նախարարություն, «Հայաստանի ստանդարտ, ՀՍՏ ԻՍՕ/ԻԷԿ 17052-2005, Փորձարկման և ստուգանքի լաբորատորիաների իրազեկությանը ներկայացվող ընդհանուր պահանջներ», Երևան, 2005, ք.:
- 4 Анализаторы NITONXL3t, инструкция по эксплуатации, 2010 г.

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE EXAMINATION OF COUNTERFEIT COINS USING MODERN EQUIPMENT AND METHODS

Arsen Baghdasaryan

*Expert of Document Expertises Unit of
National Bureau of Expertises of RA*

Mushegh Aslikyan

*Expert of Physical and Technical Examinations and Chemical
Expertises Department of National Bureau of Expertises of RA*

In Armenia counterfeiting of money is one of the most common crimes. It is of a great danger to the society as the circulation of large amount of counterfeit banknotes can lead to destabilization of the country's economy, thereby weakening public confidence in the currency of the country.

Key words: *counterfeiting of money, metal coins, counterfeit coins, standard coins, protective features, expertise, examination, method.*

ИССЛЕДОВАНИЕ ПОДДЕЛЬНЫХ МОНЕТ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ И ОБОРУДОВАНИЯ

Арсен Багдасарян

*Эксперт отделение документоведческих экспертиз
Национального бюро экспертиз РА*

Мушег Асликян

*Отдел физикотехнических исследований и химических экспертиз
Национального бюро экспертиз РА*

В Армении фальшивомонетничество является одним из наиболее распространенных преступлений. Оно представляет собой опасность для общества, поскольку оборот большого количества поддельных монет может привести к дестабилизации экономики страны, и как следствие ослабит общественное доверие к валюте государства.

Ключевые слова: *фальшивомонетничество, металлические монеты, поддельные монеты, стандартная монета, защитные элементы, экспертиза, исследование, метод.*

Բանալի բառեր - *դրամանենգություն, մեդալի դրամանիշ, կեղծ մեդալադրամ, սրանդարր մեդալադրամ, պաշտպանական հարկանիշներ, փորձարկումներ, հերազրություն, մեթոդ:*

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ (ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2018 թվականի ապրիլի 07-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով <<ԱՐԴՇԻՆԲԱՆԿ>> ՓԲԸ-ի (այսուհետ՝ Բանկ) վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 07.09.2017 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Սվետլանա Գևորգյանի ընդդեմ Բանկի՝ գումար բռնագանձելու և որոշակի գործողություններ կատարելուն պարտադրելու պահանջների մասին,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Սվետլանա Գևորգյանը պահանջել է ճանաչել Բանկի հետ 13.09.2012 թվականին կնքված կրեդիտավորման (վարկավորման) պայմանագրով <<Սպառողական կրեդիտավորման մասին>> ՀՀ օրենքով նախատեսված իր իրավունքների խախտման վիստրը, Բանկից բռնագանձել 300.000 ՀՀ դրամ, ինչպես նաև Բանկին պարտադրել իրականացնել վերը նշված պայմանագրի հիման վրա գոյացած պարտավորությունների վերահաշվարկ և համամասնորեն նվազեցնել կրեդիտավորման ընդհանուր ծախսը:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ռ. Ափինյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 24.02.2017 թվականի որոշմամբ հայցը թողնվել է առանց քննության:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 07.09.2017 թվականի որոշմամբ Սվետլանա Գևորգյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է՝ Դատարանի 24.02.2017 թվականի <<Հայցն առանց քննության թողնելու մասին>> որոշումը բեկանվել է, և գործն ուղարկվել է նոր քննության:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Բանկը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Սվետլանա Գևորգյանի ներկայացուցիչը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում՝ ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

ՀՈՒԼԻՄ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի 1-ին կետը, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 103-րդ հոդվածի 3-րդ կետը, <<Առևտրային արբիտրաժի մասին>> ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 4-րդ կետը, 8-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

Բողոք բերած անչը նշված պնդումը պարճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը սահմանել է, որ քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանությունը, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված գործերի ենթակայությանը համապատասխան, իրականացնում է նաև արբիտրաժային տրիբունալը, ինչը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի իմաստով ևս իրավունքների պաշտպանության միջոց է՝ դատարան, որին ենթակա են քննության ոչ միայն առևտրային, այլ նաև՝ ցանկացած բնույթի վեճեր:

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է նաև, որ Սվետլանա Գևորգյանի և Բանկի միջև կնքված պայմանագրի 9.5 կետի համաձայն՝ նույն պայմանագրի կապակցությամբ ծագած վեճերի լուծումը, բացառելով ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի ենթակայությունը, հանձնվում է Հայաստանի բանկերի միության <<Ֆինանսական արբիտրաժ>> հիմնարկին:

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ Բանկը Դատարանին գրավոր հայտնել է վեճն արբիտրաժի միջոցով կարգավորելու իր իրավունքից չհրաժարվելու և Դատարանում գործը քննելու իր առարկության մասին, ինչը հիմք է հայցն առանց քննության թողնելու համար:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 07.09.2017 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Դատարանի 24.02.2017 թվականի <<Հայցն առանց քննության թողնելու մասին>> որոշմանը:

2.1 Վճարել քողոքի պատասխանի հիմնավորումները

Տվյալ պարագայում Սվետլանա Գևորգյանը հանդիսանում է ֆինանսական կազմակերպության (Բանկի) ծառայություններից օգտվող սպառող, և այդ կարգավիճակից ելնելով՝ վերջինիս օրենսդրորեն տրված է հայեցողություն իր իրավունքների պաշտպանության համար հայց հարուցելու կա՛ն ընդհանուր իրավասության դատարան, կա՛ն դիմելու արբիտրաժային տրիբունալ: Այդ հնարավորությունը հստակ ամրագրված է <<Առևտրային արբիտրաժի մասին>> ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածով և կարող է սահմանավակվել միայն այն դեպքում, երբ արբիտրաժային համաձայնությունը կնքվել է վեճը ծագելուց հետո, և կողմերն անվերապահորեն համաձայնել են վեճը հանձնել արբիտրաժային տրիբունալի լուծմանը: Մինչդեռ սույն գործով Բանկը չի ներկայացրել որևէ ապացույց առ այն որ կողմերի միջև արբիտրաժային համաձայնությունը կնքվել է վեճը ծագելուց հետո, և կողմերն անվերապահորեն համաձայնել են վեճը հանձնել արբիտրաժային տրիբունալի լուծմանը, հետևաբար օրենքով նախատեսված նախապայմանները բացակայում են:

Նման պայմաններում Վերաքննիչ դատարանի որոշումը օրինական է և հիմնավոր ու ենթակա չէ բեկանման:

3. Վճարել քողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) Բանկի և Սվետլանա Գևորգյանի միջև 13.09.2012 թվականին կնքված թիվ ՎՊ 12/191-47 կրեդիտավորման (վարկավորման) պայմանագրի (այսուհետ՝ Պայմանագիր) 1.1 կետի համաձայն՝ Բանկը պարտավորվել է նույն պայմանագրով նախատեսված պայմաններով Սվետլանա Գևորգյանին տրամադրել 2.500.000 ՀՀ դրամի չափով կրեդիտ/վարկ, իսկ Սվետլանա Գևորգյանը պարտավորվել է վերադարձնել այն և տոկոսներ վճարել դրա դիմաց: Պայմանագրի 1.6 կետի համաձայն՝ կրեդիտը համարվում է նպատակային և տրամադրվում է անձնական սպառողական նպատակներով օգտագործելու համար: Պայմանագրի 9.5 կետի համաձայն՝ նույն պայմանագրի կապակցությամբ ծագած վեճերը լուծվում են բանակցությունների միջոցով, իսկ համաձայնություն ձեռք չբերելու դեպքում բոլոր վեճերի լուծումը, բացառելով Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր իրավասության դատարանների ենթակայությունը, հանձնվելու է Հայաստանի բանկերի միության <<Ֆինանսական արբիտրաժ>> հիմնարկին, որում գործի քննությունն իրականացվելու է <<Առևտրային արբիտրաժի մասին>> ՀՀ օրենքին, Հայաստանի բանկերի միության <<Ֆինանսական արբիտրաժ>> հիմնարկի կանոնադրությանը և <<Ֆինանսական արբիտրաժի կանոնակարգին>> համապատասխան (**հատոր 1-ին, գ.թ. 17-21**).

2) Սվետլանա Գևորգյանը հայց է ներկայացրել Դատարան՝ պահանջելով ճանաչել Բանկի հետ 13.09.2012 թվականին կնքված կրեդիտավորման (վարկավորման) պայմանագրով <<Սպառողական կրեդիտավորման մասին>> ՀՀ օրենքով նախատեսված իր իրավունքների խախտման փաստը, Բանկից բռնագանձել 300.000 ՀՀ դրամ, ինչպես նաև Բանկին պարտադրել իրականացնել վերը նշված պայմանագրի հիման վրա գոյացած պարտավորությունների վերահաշվարկ և համամասնորեն նվազեցնել կրեդիտավորման ընդհանուր ծախսը (**հատոր 1-ին, գ.թ. 3-7**).

3) Բանկը 11.11.2016 թվականին միջնորդություն է ներկայացրել Դատարան՝ հայցը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 103-րդ հոդվածի 3-րդ կետի հիմքով առանց քննության թողնելու մասին (**հատոր 1-ին, գ.թ. 26-28**):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման համար, և գտնում է, որ տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ արբիտրաժային համաձայնության առկայության պարագայում քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանությունն ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից իրականացվելու հնարավորության վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար:

Սույն բողոքի քննության շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ ֆինանսական կազմակերպությունների ծառայություններից օգրվող ֆիզիկական անձ սպառողների կնքած պայմանագրերով նախարեսված արբիտրաժային համաձայնության առկայության պայմաններում վեճը դատարան

ՀՈՒԼԻՄ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

հանձնելու իրավունքի իրացման նախապայմաններին:

2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք:

2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք:

<<Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին>> եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքները և պարտականությունները կամ նրան ներկայացրած ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք:

Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք, ում նույն կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք:

ՀՀ Սահմանադրությամբ և Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության, ինչպես նաև արդար դատաքննության իրավունքների կարևորությունը բազմիցս նշվել է ինչպես ՀՀ վճռաբեկ դատարանի, այնպես էլ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) որոշումներում:

Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ արդար դատաքննության իրավունքի բաղկացուցիչ տարրն է դատարանի մատչելիության իրավունքը: Կրեուզն ընդդեմ Լեհաստանի գործով Եվրոպական դատարանը նշել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը երաշխավորում է անձի քաղաքացիական իրավունքներին և պարտականություններին առնչվող հայցով դատարան դիմելու իրավունքը: Այդ դրույթը մարմնավորում է դատարան դիմելու, այն է՝ քաղաքացիական գործով դատարանում հայց հարուցելու իրավունքը: Այդուհանդերձ, դա է, որ հնարավորություն է տալիս օգտվելու Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հիմքում ընկած մնացած երաշխիքներից: Դատական վարույթի արդար, հրապարակային և արագ բնութագրիչները, անշուշտ, արժեք չեն ունենա, եթե այդ գործընթացներին ընթացք չի տրվում: Դժվար է պատկերացնել իրավունքի գերակայություն քաղաքացիական գործերով արդարադատություն իրականացնելիս, եթե դատարան դիմելու իրավունքը չի ապահովվում (*յրեւ, Կրեուզն ընդդեմ Լեհաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 19.06.2001 թվականի վճիռը, կետ 52*):

Բացի այդ, Եվրոպական դատարանի կողմից Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի վերաբերյալ ձևավորված կայուն նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ իրավական պաշտպանության միջոցը պետք է լինի արդյունավետ ոչ միայն տեսականորեն, այլ նաև գործնականում. արդյունավետ միջոցը պետք է օժտված լինի մարդու իրավունքի ենթադրյալ խախտումը կամ դրա շարունակումը կանխելու, կամ իրավունքի խախտման համար պատշաճ փոխհատուցում ապահովելու հատկանիշով (*յրեւ, Իլիանն ընդդեմ Թուրքիայի (22277/93) գործով Եվրոպական դատարանի 27.06.2000 թվականի վճիռը, կետ 97*):

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Անձի՝ վերոնշյալ իրավունքների ապահովման երաշխիքներն իրենց դրսևորումն են ստացել ներպետական օրենսդրության համապատասխան նորմերում: Այսպես՝

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 1-ին հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության դատարաններում քաղաքացիական գործերով դատավարության կարգը սահմանվում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, նույն օրենսգրքով, Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքով և դրանց համապատասխան ընդունված այլ օրենքներով:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ շահագրգիռ անձն իրավունք ունի նույն օրենսգրքով սահմանված կարգով դիմել դատարան՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ, օրենքներով և այլ իրավական ակտերով սահմանված կամ պայմանագրով նախատեսված իր իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանության համար:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանությունը, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված գործերի ենթակայությանը համապատասխան, իրականացնում է դատարանը կամ արբիտրաժային տրիբունալը (այսուհետ՝ դատարան):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, նախկինում կայացրած որոշմամբ անդրադառնալով վերը նշված իրավանորմերի վերլուծությանը, նշել է, որ քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ և Կոնվենցիայով երաշխավորված հիմնարար իրավունքներից է իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքը: Այդ իրավունքին համապատասխանում է պետության պարտականությունը՝ ստեղծել անհրաժեշտ և գործուն կառուցակարգեր՝ ուղղված նշված իրավունքի լիարժեք և արդյունավետ իրացմանը: Մասնավորապես, քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանությունը գործող իրավակարգավորման պայմաններում կարող է իրականացվել դատական, վարչական և հասարակական (արբիտրաժային) ձևերով... (տե՛ս, Սեյրան և Ռուզաննա Մանթաշյանները, Իսկուհի Ավագյանն ընդդեմ <<Պրոմեթեյ Բանկ>> ՍՊԸ-ի թիվ ԵԿԴ/1910/02/13 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 18.07.2014 թվականի որոշումը):

Վերոգրյալից հետևում է, որ արբիտրաժային տրիբունալը (այսուհետ՝ արբիտրաժ) նույնպես իրականացնում է սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության գործառույթ, ուստի արբիտրաժային կարգով գործերի քննումն ու լուծումը հանդիսանում է սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության ձևերից մեկը: Ընդ որում, պաշտպանության այս ձևի իրականացման ընթացակարգը մանրամասն կարգավորված է <<Առևտրային արբիտրաժի մասին>> ՀՀ օրենքով: Այսպես՝

<<Առևտրային արբիտրաժի մասին>> ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ արբիտրաժային համաձայնությունը պայմանագրային կամ ոչ պայմանագրային որոշակի իրավահարաբերության կապակցությամբ կողմերի միջև կնքված համաձայնությունն է՝ առկա կամ հնարավոր բոլոր կամ որոշակի վեճերն արբիտրաժի լուծմանը հանձնելու վերաբերյալ: Արբիտրաժային համաձայնությունը կարող է կնքվել ինչպես պայմանագրում արբիտրաժային վերապահման, այնպես էլ առանձին պայմանագրի (արբիտրաժային համաձայնագրի) ձևով: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ արբիտրաժային համաձայնությունը կնքվում է գրավոր:

<<Առևտրային արբիտրաժի մասին>> ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ նույն օրենքի իմաստով <<առևտրային>> հասկացությունը ներառում է քա-

դաքացիական իրավահարաբերություններից առաջացող առևտրային բնույթի բոլոր վեճերը: Առևտրային բնույթը, առանց սահմանափակման, մասնավորապես ներառում է բանկերի կամ այլ ֆինանսական կազմակերպությունների և նրանց հաճախորդների միջև կնքված գործարքներից բխող կամ դրանց հետ կապված վեճերը, սպրանքների մատակարարման և փոխանակման ու ծառայությունների մատուցման, առևտրային ներկայացուցչության կամ գործակալության, ֆակտորինգի, վարձակալության, լիզինգի, աշխատանքների կատարման, խորհրդատվության, նախագծման, լիցենզային, ներդրման, ֆինանսավորման, ապահովագրության, շահագործման կամ կոնցեսիայի, համատեղ ձեռնարկատիրության կամ արդյունաբերական, ձեռնարկատիրական համագործակցության այլ ձևերի, ծովային, օդային, երկաթուղային և ավտոմոբիլային փոխադրումների հետ կապված իրավահարաբերությունները:

<<Առևտրային արբիտրաժի մասին>> ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ նույն օրենքը տարածվում է նաև առևտրային բնույթ չունեցող վեճերի վրա, եթե օրենքով նախատեսված է վեճն արբիտրաժային կարգով լուծելու հնարավորություն:

<<Առևտրային արբիտրաժի մասին>> ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանը, որին հայց է ներկայացված այն վեճի վերաբերյալ, որի շուրջ առկա է արբիտրաժային համաձայնություն, պարտավոր է կողմերից մեկի միջնորդության հիման վրա, որը բերվել է ոչ ուշ, քան վեճի էության շուրջ այդ կողմի առաջին հայտարարության ներկայացումը, հայցը թողնել առանց քննության, եթե այդպիսի համաձայնության հիման վրա արբիտրաժային դատարան դիմելու հնարավորությունը չի վերացել, բացառությամբ, եթե արբիտրաժային համաձայնության առկայությունն օրենքով սահմանված դեպքերում չի սահմանափակում կողմի՝ դատարան դիմելու իրավունքը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 103-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ դատարանը հայցը կամ դիմումը թողնում է առանց քննության, եթե՝ կողմերից մեկը հղում է կատարում տվյալ վեճն արբիտրաժային դատարանի քննությանը հանձնելու՝ կողմերի միջև առկա համաձայնությանը (արբիտրաժային համաձայնությունը), և այդպիսի համաձայնության հիման վրա արբիտրաժային դատարան դիմելու հնարավորությունը չի վերացել, բացառությամբ եթե արբիտրաժային համաձայնության առկայությունը օրենքով սահմանված դեպքերում չի սահմանափակում կողմի՝ դատարան դիմելու իրավունքը:

Վկայակոչված նորմերի վերլուծությունից բխում է, որ վեճն արբիտրաժին ենթակա լինելու հանգամանքը պայմանավորված է տվյալ վեճի բնույթով և վեճի կողմերի միջև կնքված արբիտրաժային համաձայնության առկայությամբ: Օրենսդիրն արբիտրաժի ենթակայությանն է վերապահել քաղաքացիական իրավահարաբերություններից առաջացող առևտրային բնույթի բոլոր վեճերը՝ միևնույն ժամանակ օրենքով նախատեսված դեպքերում չբացառելով առևտրային բնույթ չունեցող վեճերի լուծումը ևս արբիտրաժային կարգով: Արբիտրաժի ենթակայությանն օրենքով հանձնված գործերը քննվում և լուծվում են վերջինիս կողմից, եթե առկա է այդ մասին կողմերի համաձայնությունը: Իսկ արբիտրաժի իրավասությանը հանձնված գործերի քննությունը և լուծումը, համաձայն ընդհանուր կանոնի, դատական կամ այլ կարգով բացառվում է, եթե առկա է վավեր արբիտրաժային համաձայնություն, արբիտրաժային դատարան դիմելու հնարավորությունը չի վերացել և կողմը հղում է կատարում նշված համաձայնությանը: Նման իրավիճակում արդեն իսկ հարուցված գործի պայմաններում դատարանը հայցը թողնում է առանց քննության:

Վճռաբեկ դատարանը վերոգրյալ իրավանորմերի համակարգային վերլուծու-

քյան արդյունքում գտնում է, որ դատարանը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 103-րդ հոդվածի 3-րդ կետի հիմքով իրավասու է հայցը թողնել առանց քննության հետևյալ նախադրյալների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

1) *դատարան ներկայացված հայցը վերաբերում է այնպիսի վեճի, որի շուրջ առկա է արբիտրաժային համաշայնություն:* Ընդ որում, արբիտրաժային համաձայնությունը պետք է ձևակերպված լինի գրավոր, կարող է վերաբերել ինչպես կողմերի միջև առկա, այնպես էլ հնարավոր (ծագելիք) վեճերի լուծմանը և իր բնույթով պետք է լինի վավեր համաձայնություն.

2) *կողմերից մեկը հղում է կատարում տվյալ վեճն արբիտրաժային դատարանի քննությանը հանձնելու՝ կողմերի միջև առկա համաշայնությանը (ներկայացնում է միջնորդություն):* Արբիտրաժային համաձայնության առկայությունը և դրա մասին դատարանի իրազեկվածությունը դեռևս բավարար չէ հայցն առանց քննության թողնելու համար: Անհրաժեշտ է, որ կողմերից մեկը հղում կատարի այդպիսի համաձայնությանը: Ընդ որում, այս կապակցությամբ օրենսդիրը սահմանել է հայեցողական լիազորություն՝ կողմին հնարավորություն ընձեռելով հղում կատարել համաձայնությանը կամ հանդես չգալ նման միջնորդությամբ, ինչը բխում է նաև տնօրինչականության սկզբունքից: Այլ կերպ ասած՝ դատարանը սեփական նախաձեռնությամբ իրավագոր չէ հայցն առանց քննության թողնել, այլ նշված հարցը կարող է դատարանի կողմից քննարկման առարկա դարձվել միայն այն պարագայում, երբ կողմը միջնորդության միջոցով հղում է կատարել նշված համաձայնությանը.

3) *միջնորդությունը բերվել է ոչ ուշ, քան վեճի էության շուրջ այդ կողմի առաջին հայտարարության ներկայացումը:* Այսինքն՝ օրենսդիրը սահմանել է որոշակի ժամանակամիջոց, որի ընթացքում կողմը կարող է հանդես գալ նման միջնորդությամբ, այն է՝ նման միջնորդությունը պետք է բերվի ոչ ուշ, քան վեճի էության շուրջ այդ կողմի առաջին հայտարարության ներկայացումը: <<Առևտրային արբիտրաժի մասին>> ՀՀ օրենքի համակարգային վերլուծությունը Վճռաբեկ դատարանին հիմք է տալիս արձանագրելու, որ <<վեճի էություն>> եզրույթի տակ պետք է հասկանալ դրա բուն էությունը՝ նյութաիրավական տեսանկյունից, իսկ որպես կողմի առաջին հայտարարության ներկայացում պետք է դիտարկել դրա վերաբերյալ ցանկացած դիրքորոշում ներկայացնելը, որը կարող է դրսևորվել ինչպես հայցադիմումի պատասխան, առարկություն ներկայացնելով, այնպես էլ դատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված այլ թույլատրելի միջոցներով: Վճռաբեկ դատարանի նման եզրահանգումները բխում են նաև ողջամիտ ժամկետում գործերի քննության, դատական ռեսուրսները ողջամիտ օգտագործելու սկզբունքներից, որոնք ելակետային բնույթ ունեն.

4) *արբիտրաժային համաշայնության հիման վրա արբիտրաժային դատարան դիմելու հնարավորությունը չի վերացել:* Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ արբիտրաժային համաձայնության հիման վրա արբիտրաժին դիմելու հնարավորությունը վերացած չլինելու հանգամանքը պետք է մկատի ունենալ օբյեկտիվ առումով, և այն չպետք է կախված լինի կողմերի կամքից (օրինակ՝ առևտրային արբիտրաժը, որին հանձնվել է գործի քննությունը, չի դադարեցրել իր գործունեությունը, առևտրային արբիտրաժի կանոնադրությամբ նման վեճերի քննությունը դեռևս հնարավոր է իրականացնել տվյալ արբիտրաժային դատարանում և այլն):

Հետևաբար կողմերից մեկի կողմից հայցը՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 103-րդ հոդվածի 3-րդ կետի հիմքով, առանց քննության թողնելու միջնորդություն ներկայացնելու դեպքում դատարանը պետք է պարզի վերոգրյալ նախադ-

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

րյավների միաժամանակյա առկայությունը և միայն դրանց առկայության պայմաններում՝ որոշում կայացնի հայցն առանց քննության թողնելու վերաբերյալ: Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ վերոգրյալ ընդհանուր կանոնից օրենսդիրը սահմանել է **բացառություն**: Մասնավորապես՝ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» >> ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանը, որին հայց է ներկայացված այն վեճի վերաբերյալ, որի շուրջ առկա է արբիտրաժային համաձայնություն, պարտավոր է կողմերից մեկի միջնորդության հիման վրա, որը բերվել է ոչ ուշ, քան վեճի էության շուրջ այդ կողմի առաջին հայտարարության ներկայացումը, հայցը թողնել առանց քննության, եթե այդպիսի համաձայնության հիման վրա արբիտրաժային դատարան դիմելու հնարավորությունը չի վերացել, **բացառությամբ եթե արբիտրաժային համաձայնության առկայությունն օրենքով սահմանված դեպքերում չի սահմանափակում կողմի՝ դատարան դիմելու իրավունքը**:

Վկայակոչված նորմի վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը գալիս է այն եզրահանգման, որ դատարանները քննարկման առարկա պետք է դարձնեն նաև այն հարցը, թե արդյոք արբիտրաժային համաձայնության առկայությունը սահմանափակում է կողմի՝ դատարան դիմելու իրավունքը՝ քննարկման առարկա դարձնելով նաև օրենքով սահմանված վերապահումները:

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել նաև, որ նմանաբնույթ կարգավորում նախատեսված է «Առևտրային արբիտրաժի մասին» >> ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 3-րդ մասով, որի համաձայն՝ ֆինանսական կազմակերպությունների ծառայություններից օգտվող ֆիզիկական անձ սպառողների կնքած պայմանագրերով նախատեսված արբիտրաժային համաձայնությունը, որը կարող է լինել ինչպես պայմանագրում ներառված վերապահման ձևով, այնպես էլ որպես դրա բաղկացուցիչ մաս, հավելված կամ պայմանագիր կնքելու գործընթացի պայման, չի գրկում սպառողին պայմանագրից բխող կամ դրա հետ կապված վեճը դատարան հանձնելու իրավունքից, բացառությամբ եթե արբիտրաժային համաձայնությունը կնքվել է վեճը ծագելուց հետո, և կողմերն անվերապահորեն համաձայնել են վեճը հանձնել արբիտրաժային տրիբունալի լուծմանը: Նույն մասի դրույթները տարածվում են նաև ցանկացած պարտադիր գործընթացի վրա, որով սպառողի՝ դատարան դիմելու իրավունքը կարող է սահմանափակվել:

Վկայակոչված նորմի բովանդակությունից բխում է, որ ֆինանսական կազմակերպությունների ծառայություններից օգտվող ֆիզիկական անձանց համար օրենսդիրը վերապահել է հայեցողական լիազորություն՝ պայմանագրից բխող կամ դրա հետ կապված վեճը հանձնելու դատարանին կամ արբիտրաժին՝ անկախ պայմանագրով նախատեսված արբիտրաժային համաձայնությունից, որը կարող է լինել ինչպես պայմանագրում ներառված վերապահման ձևով, այնպես էլ՝ որպես դրա բաղկացուցիչ մաս, հավելված կամ պայմանագիր կնքելու գործընթացի պայման: Այսինքն՝ ֆինանսական կազմակերպությունների ծառայություններից օգտվող ֆիզիկական անձը գրկված չէ պայմանագրից բխող կամ դրա հետ կապված վեճը դատարան հանձնելու իրավունքից, ավելին՝ նույն մասի դրույթները տարածվում են նաև ցանկացած պարտադիր գործընթացի վրա, որով սպառողի՝ դատարան դիմելու իրավունքը կարող է սահմանափակվել: Այլ կերպ ասած՝ օրենսդիրը ֆինանսական կազմակերպությունների ծառայություններից օգտվող ֆիզիկական անձին տվել է բացարձակ հայեցողական լիազորություն՝ տնօրինչականության սկզբունքից ելնելով որոշելու, թե պայմանագրից բխող կամ դրա հետ կապված վեճի լուծումը քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանության ինչպիսի ձևով իրականացնել՝ դատական, թե հասարակական (արբիտ-

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

րաժային)՝ ոչ իրավաչափ համարելով այդ իրավունքի ցանկացած սահմանափակում: Նշված ընդհանուր սկզբունքից օրենսդիրը կատարել է բացառություն միայն այն դեպքերի համար, երբ արբիտրաժային համաձայնությունը կնքվել է վեճը ծագելուց հետո, և կողմերն անվերապահորեն համաձայնել են վեճը հանձնել արբիտրաժային տրիբունալի լուծմանը: Այս պարագայում միայն դատարանն անվերապահորեն կարող է հայցը թողել առանց քննության ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 103-րդ հոդվածի 3-րդ կետի հիմքով՝ վերը թվարկված վավերապայմանների միաժամանակյա առկայության պարագայում:

Այսպիսով՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քաղաքացիական շրջանառության մասնակից ֆինանսական կազմակերպության հետ նրա մատուցած ծառայություններից (բանկային գործառնություններից) օգտվելու վերաբերյալ պայմանագիր կնքած ֆիզիկական անձ սպառողի համար նրա՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ և Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքի լիարժեք և արդյունավետ իրացման մասով պետությունն ընդհանուր կանոնից բացառություն է կատարել, և հաշվի առնելով վիճելի իրավահարաբերության բնույթը, գործի բարդությունը, պաշտպանության հայցվող արժեքի կարևորությունը՝ որոշակի պայմանների առկայության դեպքում որպես այդ իրավունքի պաշտպանությունն իրականացնող ճանաչել է նաև ընդհանուր իրավասության դատարաններին՝ այն պայմանավորելով նաև նրանով, որ իրավունքներն այս ձևով պաշտպանելու դեպքում վեճի քննությունը և լուծումն իրականացվում է օրենքով հստակ սահմանված դատավարական կարգով, ու կայուն երաշխիքներ են ստեղծվում գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները պարզելու, կողմերի դատավարական իրավունքների իրացումն ապահովելու համար: Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ֆինանսական կազմակերպությունների ծառայություններից օգտվող ֆիզիկական անձ սպառողի՝ պայմանագրից բխող կամ դրա հետ կապված վեճը դատարան հանձնելու իրավունքը չի կարող կրել սահմանափակումներ, և այդպիսի վեճը, եթե վերջինիս կողմից հանձնվել է դատարանին, պետք է ըստ էության քննվի՝ չնայած կնքված պայմանագրով նախատեսված արբիտրաժային համաձայնությանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ արբիտրաժային համաձայնությունը կնքվել է վեճը ծագելուց հետո, և կողմերն անվերապահորեն համաձայնել են վեճը հանձնել արբիտրաժային տրիբունալի լուծմանը:

Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումների կիրառումը սույն գործի փաստերի նկատմամբ.

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Բանկի և Սվետլանա Գևորգյանի միջև 13.09.2012 թվականին կնքվել է թիվ ՎՊ 12/191-47 կրեդիտավորման (վարկավորման) պայմանագիրը, որի 1.1 կետի համաձայն՝ Բանկը պարտավորվել է նույն պայմանագրով նախատեսված պայմաններով Սվետլանա Գևորգյանին տրամադրել 2.500.000 ՀՀ դրամի չափով կրեդիտ/վարկ, իսկ Սվետլանա Գևորգյանը պարտավորվել է վերադարձնել այն և տոկոսներ վճարել դրա դիմաց, իսկ Պայմանագրի 1.6 կետի համաձայն՝ կրեդիտը համարվում է նպատակային և տրամադրվում է անձնական սպառողական նպատակներով օգտագործելու համար: Պայմանագրի 9.5 կետի համաձայն՝ պայմանագրի կապակցությամբ ծագած վեճերը լուծվում են բանակցությունների միջոցով, իսկ համաձայնություն ձեռք չբերելու դեպքում բոլոր վեճերի լուծումը, բացառելով Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր իրավասության դատարանների

ՀՈՒԼԻՄ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

ենթակայությունը, հանձնվելու է Հայաստանի բանկերի միության «Ֆինանսական արբիտրաժ» հիմնարկին, որում գործի քննությունն իրականացվելու է «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքին, Հայաստանի բանկերի միության «Ֆինանսական արբիտրաժ» հիմնարկի կանոնադրությանը և «Ֆինանսական արբիտրաժի կանոնակարգին» համապատասխան:

Սվետլանա Գևորգյանը հայց է ներկայացրել Դատարան՝ պահանջելով ճանաչել Բանկի հետ 13.09.2012 թվականին կնքված կրեդիտավորման (վարկավորման) պայմանագրով «Սպառողական կրեդիտավորման մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված իր իրավունքների խախտման փաստը, Բանկից բռնագանձել 300.000 ՀՀ դրամ, ինչպես նաև Բանկին պարտադրել իրականացնել վերը նշված պայմանագրի հիման վրա գոյացած պարտավորությունների վերահաշվարկ և համամասնորեն նվազեցնել կրեդիտավորման ընդհանուր ծախսը: Բանկը 11.11.2016 թվականին միջնորդություն է ներկայացրել Դատարան՝ հայցը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 103-րդ հոդվածի 3-րդ կետի հիմքով առանց քննության թողնելու մասին:

Դատարանը, պատճառաբանելով նաև, որ «սույն գործով կողմերի միջև առկա վեճն իր բնույթով առևտրային վեճ է, առկա է կողմերի միջև արբիտրաժային համաձայնություն, Բանկը դիմել է Դատարան հայցն առանց քննության թողնելու խնդրանքով, չի սպառվել արբիտրաժային համաձայնության հիման վրա արբիտրաժային դատարան դիմելու հնարավորությունը», ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 103-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, 24.02.2017 թվականին որոշում է կայացրել հայցն առանց քննության թողնելու մասին:

Վերաքննիչ դատարանը, պատճառաբանելով, որ «պայմանագրերի կողմերը, ազատ լինելով իրենց միջև վեճերի լուծման ընթացակարգի շուրջ համաձայնվելու հարցում, այնուամենայնիվ, կատարել են «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետում նշված պահանջը, և իրենց այդ ազատությունը ենթարկել են սահմանափակման՝ նախատեսելով, որ վեճերը լուծման համար Հայաստանի բանկերի միության «Ֆինանսական արբիտրաժ» հիմնարկին հանձնելը կատարվելու է «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքին, Հայաստանի բանկերի միության «Ֆինանսական արբիտրաժ» կանոնադրությանը և «Ֆինանսական արբիտրաժ» համապատասխան», «սույն գործով ներկայացված պահանջը ենթակա է քննության Դատարանում, մինչդեռ անտեսելով վերը նշված իրավադրույթների իմպերատիվ պահանջը, ինչպես նաև սխալ գնահատելով կողմերի միջև կնքված արբիտրաժային համաձայնությունը, Դատարանը ոչ ճիշտ հետևության է հանգել հայցն առանց քննության թողնելու հիմքի առկայության վերաբերյալ, ինչն ազդել է գործի ելքի վրա», 07.09.2017 թվականի որոշմամբ Սվետլանա Գևորգյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարել է՝ Դատարանի 24.02.2017 թվականի «Հայցն առանց քննության թողնելու մասին» որոշումը բեկանել է, և գործն ուղարկել է նոր քննության:

Վերը շարադրված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո գնահատելով Վերաքննիչ դատարանի եզրահանգումների հիմնավորվածությունը՝ Վճռարեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

Բանկի և Սվետլանա Գևորգյանի միջև 13.09.2012 թվականին կնքված թիվ ՎՊ 12/191-47 կրեդիտավորման (վարկավորման) պայմանագրով վերջինս Բանկից նույն պայմանագրով նախատեսված պայմաններով ստացել է 2.500.000 ՀՀ դրամի չափով վարկ՝ պարտավորվելով վերադարձնել այն և տոկոսներ վճարել դրա դիմաց: Պայմա-

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

նագրի 1.6 կետի համաձայն՝ կրեդիտը համարվել է նպատակային և տրամադրվել է անձնական սպառողական նպատակներով օգտագործելու համար: Նշված փաստերից բխում է, որ Սվետլանա Գևորգյանը հանդիսացել է ֆինանսական կազմակերպությունների ծառայություններից օգտվող ֆիզիկական անձ սպառող:

Սվետլանա Գևորգյանը հայց է ներկայացրել Դատարան՝ պահանջելով ճանաչել Բանկի հետ 13.09.2012 թվականին կնքված կրեդիտավորման (վարկավորման) պայմանագրով «Սպառողական կրեդիտավորման մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված իր իրավունքների խախտման փաստը, Բանկից բռնագանձել 300.000 ՀՀ դրամ, ինչպես նաև Բանկին պարտադրել իրականացնել վերը նշված պայմանագրի հիման վրա գոյացած պարտավորությունների վերահաշվարկ և համամասնորեն նվազեցնել կրեդիտավորման ընդհանուր ծախսը, որպիսի պահանջը Սվետլանա Գևորգյանի և Բանկի միջև 13.09.2012 թվականին կնքված թիվ ՎՊ 12/191-47 կրեդիտավորման (վարկավորման) պայմանագրից բխող և դրա հետ կապված վեճ է:

Այսինքն՝ տվյալ դեպքում Սվետլանա Գևորգյանը հանդես է եկել որպես ֆիզիկական անձ սպառող, ով օգտվել է ֆինանսական կազմակերպություն Բանկի՝ վարկ տրամադրելու ձևով մատուցած ծառայությունից (իրականացված գործառնությունից): Նրանց միջև կնքված պայմանագրում, մինչև նրանց միջև սույն գործով վեճը ծագելը, վերապահման ձևով ներառվել է համապատասխան արբիտրաժային համաձայնություն, որի էությունից բխում է, որ սույն հայցի հիմքում նշված վեճը ևս ենթակա է հանձնման Հայաստանի բանկերի միության «Ֆինանսական արբիտրաժ» հիմնարկին: Մասնավորապես՝ Բանկի և Սվետլանա Գևորգյանի միջև 13.09.2012 թվականին կնքված թիվ ՎՊ 12/191-47 կրեդիտավորման (վարկավորման) պայմանագրի 9.5 կետով նախատեսվել է, որ նույն պայմանագրի կապակցությամբ ծագած վեճերը լուծվում են բանակցությունների միջոցով, իսկ համաձայնություն ձեռք չբերելու դեպքում բոլոր վեճերի լուծումը, բացառելով Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր իրավասության դատարանների ենթակայությունը, հանձնվելու է Հայաստանի բանկերի միության «Ֆինանսական արբիտրաժ» հիմնարկին, որում գործի քննությունն իրականացվելու է «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքին, Հայաստանի բանկերի միության «Ֆինանսական արբիտրաժ» հիմնարկի կանոնադրությանը և «Ֆինանսական արբիտրաժի կանոնակարգին» համապատասխան:

Մինչդեռ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ նշված արբիտրաժային համաձայնությունը Սվետլանա Գևորգյանին չի գրկում նրանց միջև վերը նշված պայմանագրից բխող և դրա հետ կապված վեճն ընդհանուր իրավասության դատարան հանձնելու իրավունքից և վերջինս, իրացնելով իրեն վերապահված հայեցողական լիազորությունը, պայմանագրից բխող վեճը հանձնել է դատարանի քննությանը: Հետևաբար՝ Վերաքննիչ դատարանը, բեկանելով Դատարանի 24.02.2017 թվականի «Հայցն առանց քննության թողնելու մասին» որոշումը, եկել է ճիշտ եզրահանգման:

Վերոնշյալ հիմնավորմամբ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն վճռաբեկ բողոքի քննության արդյունքներով չի հիմնավորվում Վերաքննիչ դատարանի կողմից թույլ տրված դատական սխալի առկայությունը, ուստի՝ վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը բավարար չէ Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը բեկանելու համար: Հետևաբար՝ սույն գործով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին ենթակետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտն օրինական ուժի մեջ թողնելու Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը: Միաժամանակ նկատի ունենալով, որ ստորադաս դատարանի

ՀՈՒՆԻՐՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

դատական ակտը սխալ է պատճառաբանված, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն պետք է թողնել օրինական ուժի մեջ՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխանում բերված փաստարկները հիմնավորվում են վերոնշյալ պատճառաբանություններով:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 68-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և փորձագետին, վկային կանչելու, ապացույցները դրանց գտնվելու վայրում գննելու, փաստաբանի խելամիտ վարձատրության և գործի քննության հետ կապված այլ գործողությունների համար վճարման ենթակա գումարներից:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին և 7-րդ ենթակետերի համաձայն՝ պետական տուրքը վճարվում է՝ հայցադիմումների, դատարանի վճիռների և որոշումների դեմ վերաքննիչ և վճռաբեկ բողոքների համար:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 73-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են բավարարված հայցապահանջների չափին համամասնորեն: Գործին մասնակցող անձանց միջև դատական ծախսերի բաշխման մասին համաձայնության դեպքում դատարանը վճիռ է կայացնում դրան համապատասխան: Վերաքննիչ կամ վճռաբեկ բողոք բերելու հետ կապված դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են նույն հոդվածի կանոններին համապատասխան:

Նկատի ունենալով, որ վճռաբեկ բողոքը ենթակա է մերժման, որպիսի պարագայում սույն գործը Վերաքննիչ դատարանի որոշման ուժով ենթակա է նոր քննության, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատական ծախսերի բաշխման հարցին հնարավոր է անդրադառնալ գործի նոր քննության ընթացքում:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241.2-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 07.09.2017 թվականի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով:

2. Դատական ծախսերի բաշխման հարցին անդրադառնալ գործի նոր քննության ընթացքում:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ**

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2018 թվականի ապրիլի 07-ին
դռնբաց դատական նիստում, քննելով ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի (այսուհետ՝ Կոմիտե) վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 18.01.2017 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի «Թաղգրիզ Գրուպ» ՍՊԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն) ընդդեմ Կոմիտեի՝ ՀՀ ֆինանսների նախարարության (այսուհետ՝ Նախարարություն) խոշոր հարկ վճարողների հարկային տեսչության (այսուհետ՝ Տեսչություն) 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտը վերացնելու պահանջի մասին,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ Ընկերությունը պահանջել է վերացնել Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտը:

ՀՀ վարչական դատարանի (դատավոր՝ Անի Հարությունյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 22.03.2016 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է մասնակիորեն՝ Հովհաննես Արտարյանի, Արտյոմ Դուշյանի, Արտակ Գասպարյանի, Արմեն Խաչատրյանի, Գեղամ Խաչատրյանի, Ջենմա Թադևոսյանի, Տիգրան Սարգսյանի, Վաղարշակ Բավիկյանի, Նոյ Եղիզարյանի, Թերեզա Մուրադյանի, Իշխան Ստեփանյանի, Գևորգ Մարտիրոսյանի, Վարդգես (Վարդկես) Պողոսյանի, Աննա Շահնազարյանի, Աննա Գրիգորյանի, Մարգարիտա Հովհաննիսյանի, Գրիգոր Վանյանի, Դավիթ Հակոբյանի, Անդրանիկ Մեղրակյանի, Էրիկ Մակարյանի մասով Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտը ճանաչվել է անվավեր, իսկ մնացած մասով հայցը մերժվել է:

ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 20.05.2016 թվականի որոշմամբ վերակազմակերպման հիմքով Նախարարությունը փոխարինվել է իրավահաջորդով՝ Կոմիտեով:

Վերաքննիչ դատարանի 18.01.2017 թվականի որոշմամբ Կոմիտեի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է՝ Դատարանի 22.03.2016 թվականի վճիռը բողոքով է անվավեր:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Կոմիտեն:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

ՀՈՒՆԻՐՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, փաստարկները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի 1-ին մասը, իրավահարաբերության ծագման պահին գործող «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի 5-րդ մասը, ՀՀ կառավարության 25.07.2013 թվականի թիվ 1259-Ն որոշումը, ՀՀ վարչական դատարարության օրենսգրքի 25-րդ հոդվածի 1-ին մասը և 27-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պարճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է, որ Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտում նշված թվով 24 չգրանցված աշխատողներից ստուգման ընթացքում վերցվել են հայտարարություններ, որոնցով հաստատվում է վերջիններիս՝ Ընկերության կողմից ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ձևակերպված չլինելու փաստը: Իսկ այդ անձանց կողմից հետագայում ներկայացված հայտարարությունները հիմք չեն ընդունվել Տեսչության կողմից, քանի որ դրանց բովանդակությունը վկայում է այն մասին, որ դրանք գրվել են Ընկերության ցուցումով ու թեյադրանքով և արժանահավատ չեն: Բացի այդ, Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ Հովհաննես Արտարյանը և Արտյոմ Դուշյանն ընդգրկված չեն եղել Ընկերության կողմից Տեսչությանը տրամադրված աշխատանքային պայմանագրերում և աշխատակիցների ցուցակում, իսկ այդ անձանց՝ ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ձևակերպված աշխատող հանդիսանալու փաստը հիմնավորվում է վերջիններիս կողմից 23.06.2015 թվականին տրված բացատրություններով:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 18.01.2017 թվականի որոշումը և փոփոխել այն՝ «կայացնել նոր դատական ակտ», կամ գործն ուղարկել նոր քննության:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) Տեսչության պետի 12.06.2015 թվականի թիվ 6104700 հանձնարարագրով Տեսչության հարկային տեսուչներին հանձնարարվել է Ընկերությունում իրականացնել աշխատողի աշխատանքի ընդունումը ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ձևակերպելու ճշտության (առանց գրավոր պայմանագրի (հրամանի) կնքման՝ աշխատող պահելու դեպքերի բացահայտմանն ուղղված) ստուգում (**հատոր 1-ին, գ.թ. 35**):

2) 23.06.2015 թվականից մինչև 06.07.2015 թվականը տևած ստուգման արդյունքում Տեսչության կողմից ընդունվել է 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտը, որի համաձայն՝ Ընկերությունում փաստացի աշխատանքային գործունեությամբ զբաղված անձանց և Ընկերությունում առկա աշխատանքային պայմանագրերի (հրամանների), ինչպես նաև Ընկերության կողմից ներկայացված այլ փաստաթղթերի համադրման արդյունքում հայտնաբերվել է, որ Ընկերությունում փաստացի աշխատանքային գործունեությամբ զբաղվող թվով 7 վարձու աշխատողների աշխատանքի ընդունումը չի ձևակերպվել ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով, իսկ թվով 17 վարձու աշխատողներ տարբեր ժամանակահատվածներում առանց ՀՀ օրենսդրությամբ

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Գատական պրակտիկա

սահմանված կարգով ձևակերպման աշխատել են Ընկերությունում: Նշված անձանց տվյալները ներկայացված են հետևյալ աղյուսակում.

	Աշխատողի անունը և ազգանունը	Ապօրինի աշխատած ժամանակահատվածը
1.	Անդրանիկ Մեղրակյան	ստուգման պահին (փաստացի)
2.	Արթուր Խաչատրյան	ստուգման պահին (փաստացի)
3.	Արտյոն Ղուչչյան	ստուգման պահին (փաստացի)
4.	Արտյոն Մխիթարյան	ստուգման պահին (փաստացի)
5.	Բագրատ Մարտիրոսյան	ստուգման պահին (փաստացի)
6.	Էրիկ Մակարյան	ստուգման պահին (փաստացի)
7.	Հովհաննես Արտարյան	ստուգման պահին (փաստացի)
8.	Աննա Գրիգորյան	01.03.2015 թվականից մինչև 01.06.2015 թվականը
9.	Աննա Շահնազարյան	01.03.2015 թվականից մինչև 01.06.2015 թվականը
10.	Արմեն Խաչատրյան	2015 թվականի մարտից մինչև հունիսի 5-ը
11.	Արտակ Գասպարյան	2015 թվականի մարտից մինչև մայիսի 6-ը
12.	Գեղամ Խաչատրյան	15.04.2015 թվականից մինչև 04.05.2015 թվականը
13.	Գևորգ Մարտիրոսյան	23.05.2015 թվականից մինչև 01.06.2015 թվականը
14.	Գրիգոր Վանյան	2015 թվականի մայիսից մինչև հունիսի 4-ը
15.	Դավիթ Հակոբյան	15.05.2015 թվականից մինչև 24.06.2015 թվականը
16.	Թերեզա Մուրադյան	2015 թվականի մարտից մինչև հունիսի 15-ը
17.	Իշխան Ստեփանյան	01.05.2015 թվականից մինչև 08.06.2015 թվականը
18.	Մարգարիտա Հովհաննիսյան	2015 թվականի մայիսից մինչև հունիսի 1-ը
19.	Նոյ Եղիգարյան	20.05.2015 թվականից մինչև 10.06.2015 թվականը
20.	Ջենմա Թադևոսյան	20.05.2015 թվականից մինչև 05.06.2015 թվականը
21.	Վաղարշակ Բավիկյան	2015 թվականի ապրիլից մինչև հունիսի 8-ը
22.	Վարդգես (Վարդկես) Պողոսյան	2015 թվականի փետրվարից մինչև հունիսի 1-ը
23.	Տիգրան Մարգսյան	29.05.2015 թվականից մինչև 09.06.2015 թվականը
24.	Օքսանա Բաբոսյան	2015 թվականի մայիսից մինչև հունիսի 2-ը

Այսինքն՝ ըստ Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտի՝ ընդհանուր առմամբ 24 աշխատողի աշխատանքի ընդունումն Ընկերության կողմից չի ձևակերպվել ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով: Վերոգրյալի հիման վրա Ընկերության նկատմամբ եկամտային հարկի գծով առաջադրվել է 14.400.000 ՀՀ դրամի չափով լրացուցիչ հարկային պարտավորություն (յուրաքանչյուր չձևակերպված աշխատողի համար 600.000 ՀՀ դրամ)՝ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի 5-րդ կետի «դ» ենթակետի համաձայն (**հատոր 1-ին, գ.թ. 10-12**):

3) Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտի անբաժանելի մասը կազմող 30.06.2015 թվականի արձանագրության մեջ նշված են ստուգման արդյունքում հայտնաբերված՝ Ընկերության կողմից աշխատանքի ընդունումը ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով չձևակերպված թվով 24 անձանց անունները,

ազգանունները, աշխատանքային պարտականությունների բնույթը, անձը հաստատող փաստաթղթերի տվյալները (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 110-112**):

4) Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտի ընդունմանն ուղղված վարչական վարույթի նյութերում առկա են Ընկերության թվով 14 աշխատակիցների տված հայտարարություններն այն մասին, որ իրենք թյուրիմացաբար ստուգումն իրականացնող պաշտոնատար անձանց ոչ դիտավորյալ կերպով տվել են սխալ տեղեկություններ Ընկերությունում աշխատելու ժամանակահատվածի վերաբերյալ: Նշված անձինք հայտնել են, որ իրականում աշխատանքի են անցել Ընկերությունում այլ օրերից սկսած, ինչը ներկայացված է հետևյալ աղյուսակում (**հատոր 1-ին, գ.թ. 55-72**).

	Աշխատողի անունը և ազգանունը	Աշխատանքի ընդունման օրը՝ ըստ հայտարարության
1.	Աննա Գրիգորյան	01.06.2015 թվական
2.	Աննա Շահնազարյան	01.06.2015 թվական
3.	Անդրանիկ Մեղրակյան	24.06.2015 թվական
4.	Արմեն Խաչատրյան	05.06.2015 թվական
5.	Արտակ Գասպարյան	06.05.2015 թվական
6.	Գեղամ Խաչատրյան	04.05.2015 թվական
7.	Գևորգ Մարտիրոսյան	01.06.2015 թվական
8.	Թերեզա Մուրադյան	15.06.2015 թվական
9.	Իշխան Ստեփանյան	08.06.2015 թվական
10.	Նոյ Եղիզարյան	10.06.2015 թվական
11.	Զեմմա Թադևոսյան	05.06.2015 թվական
12.	Վաղարշակ Բավիկյան	08.06.2015 թվական
13.	Վարդգես (Վարդկես) Պողոսյան	01.06.2015 թվական
14.	Տիգրան Սարգսյան	09.06.2015 թվական

5) Ընկերության կողմից կնքված աշխատանքային պայմանագրերի կամ աշխատանքի ընդունման մասին հրամանների համաձայն՝ Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտում որպես օրենքով սահմանված կարգով չձևակերպված աշխատող նշված անձինք Ընկերությունում օրենքով սահմանված կարգով աշխատանքի են ընդունվել հետևյալ օրերին (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 8-54, 59-75**).

	Աշխատողի անունը և ազգանունը	Աշխատանքի ընդունվելու օրը
1.	Անդրանիկ Մեղրակյան	24.06.2015 թվական
2.	Արտյոմ Դուչյան	10.06.2015 թվական
3.	Հովհաննես Արտարյան	10.06.2015 թվական
4.	Աննա Գրիգորյան	01.06.2015 թվական
5.	Աննա Շահնազարյան	01.06.2015 թվական
6.	Արմեն Խաչատրյան	05.06.2015 թվական
7.	Արտակ Գասպարյան	06.05.2015 թվական

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

8.	Գեղամ Խաչատրյան	04.05.2015 թվական
9.	Գևորգ Մարտիրոսյան	01.06.2015 թվական
10.	Թերեզա Մուրադյան	15.06.2015 թվական
11.	Իշխան Ստեփանյան	08.06.2015 թվական
12.	Նոյ Եղիզարյան	10.06.2015 թվական
13.	Ջենմա Թադևոսյան	05.06.2015 թվական
14.	Վաղարշակ Բավիկյան	08.06.2015 թվական
15.	Վարդգես (Վարդկես) Պողոսյան	01.06.2015 թվական
16.	Տիգրան Սարգսյան	09.06.2015 թվական

6) Ընկերության և Մարգարիտա Հովհաննիսյանի միջև 01.06.2015 թվականին կնքված ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագրի համաձայն՝ վերջինս պարտավորվել է 3 ամսվա ընթացքում Ընկերությանը մատուցել ժամանցային ծրագրի ընթացքում երգեր կատարելու ծառայություններ (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 55**):

7) Ընկերության և Գրիգոր Վանյանի միջև 04.06.2015 թվականին կնքված ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագրի համաձայն՝ վերջինս պարտավորվել է 3 ամսվա ընթացքում Ընկերությանը մատուցել ժամանցային ծրագրի ընթացքում որպես երաժիշտ հանդես գալու ծառայություններ (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 56**):

8) Ընկերության և Դավիթ Հակոբյանի միջև 24.06.2015 թվականին կնքված ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագրի համաձայն՝ վերջինս պարտավորվել է 3 ամսվա ընթացքում Ընկերությանը մատուցել ժամանցային ծրագրի ընթացքում երգեր կատարելու ծառայություններ (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 58**):

9) Ընկերության և Էրիկ Մակարյանի միջև 01.07.2015 թվականին կնքված ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագրի համաձայն՝ վերջինս պարտավորվել է 3 ամսվա ընթացքում Ընկերությանը մատուցել ժամանցային ծրագրի ընթացքում երգեր կատարելու ծառայություններ (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 76**):

10) Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտի ընդունմանն ուղղված վարչական վարույթի նյութերում առկա են Մարգարիտա Հովհաննիսյանի, Գրիգոր Վանյանի, Դավիթ Հակոբյանի և Էրիկ Մակարյանի հայտարարություններն այն մասին, որ իրենք Ընկերության հետ գտնվել են քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների մեջ և Ընկերությանը մատուցել են երաժշտական բնույթի ծառայություններ (**հատոր 1-ին, գ.թ. 58, 70-72**):

4. Վճարեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները.

Վճարեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն վճարեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 161-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ Վճարեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար և գտնում է, որ տվյալ դեպքում Վճարեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ աշխատողի աշխատանքի ընդունումն օրենսդրությամբ սահմանված կարգով չձևակերպելու համար լրացուցիչ հարկային պարտավորության առաջադրման նախադրյալների և

ՀՈՒՆԻՐՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ընթացակարգի վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար:

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հետևյալ իրավական հարցադրումներին.

1) *կարո՞ղ է արդյոք աշխարհողի աշխատանքի ընդունումն օրենսդրությամբ սահմանված կարգով գրավոր չձևակերպելու համար րնտեսավարող սուբյեկտի նկատմամբ առաջադրվել օրենքով սահմանված լրացուցիչ հարկային պարտավորություն, եթե այդ րնտեսավարող սուբյեկտի և որպես չձևակերպված վարչու աշխարհող դիրարկվող անձի միջև գոյություն ունեն ոչ թե աշխատանքային, այլ քաղաքացիական իրավահարաբերություններ,*

2) *աշխարհողի աշխատանքի ընդունումն օրենսդրությամբ սահմանված կարգով գրավոր չձևակերպելու համար եկամտային հարկի գծով լրացուցիչ հարկային պարտավորություն առաջադրող վարչական ակտը կարո՞ղ է արդյոք իրավաչափ համարվել այն պայմաններում, երբ վարչական մարմինը խախտել է գործի փաստական հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննարկումն ապահովելու իր պարտականությունը:*

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի համաձայն՝ աշխատանքային հարաբերությունները աշխատողի և գործատուի փոխադարձ համաձայնության վրա հիմնված հարաբերություններն են, ըստ որի՝ աշխատողն անձամբ, որոշակի վարձատրությամբ կատարում է աշխատանքային գործառույթներ (որոշակի մասնագիտությամբ, որակավորմամբ կամ պաշտոնում աշխատանք)՝ ենթարկվելով ներքին կարգապահական կանոններին, իսկ գործատուն ապահովում է աշխատանքային օրենսդրությամբ, աշխատանքային իրավունքի նորմեր պարունակող այլ նորմատիվ իրավական ակտերով, կոլեկտիվ և աշխատանքային պայմանագրերով նախատեսված աշխատանքի պայմաններ:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ աշխատողի և գործատուի միջև աշխատանքային հարաբերությունները ծագում են աշխատանքային օրենսդրությամբ սահմանված կարգով կնքված գրավոր աշխատանքային պայմանագրով կամ աշխատանքի ընդունման մասին անհատական իրավական ակտով:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 102-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ անօրինական է համարվում այն աշխատանքը, որն իրականացվում է առանց աշխատանքային օրենսդրությամբ սահմանված կարգով կնքված գրավոր աշխատանքային պայմանագրի կամ աշխատանքի ընդունման մասին անհատական իրավական ակտի:

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի (ընդունվել է 22.12.2010 թվականին, ուժի մեջ է մտել 01.01.2013 թվականին, ուժը կորցրել է 01.01.2018 թվականին՝ ՀՀ հարկային օրենսգրքի 445-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի համաձայն) 25-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ աշխատողի աշխատանքի ընդունումը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով գրավոր չձևակերպելու (այսինքն՝ աշխատանքի ընդունման մասին անհատական իրավական ակտի և (կամ) գրավոր պայմանագրի բացակայության) փաստը լիազոր մարմնի կողմից Հայաստանի Հանրապետության կառավարության սահմանած կարգով արձանագրվելու դեպքում գործատուն (...) տվյալ (արձանագրման) ամսում յուրաքանչյուր չձևակերպված վարձու աշխատողի համար հաշվարկում և վճարում է եկամտային հարկ՝

ա. 60.000 դրամի չափով, եթե չձևակերպված վարձու աշխատողների քանակը մե-

կից երեք է,

բ. 150.000 դրամի չափով, եթե չձևակերպված վարձու աշխատողների քանակը չորսից վեց է,

գ. 300.000 դրամի չափով, եթե չձևակերպված վարձու աշխատողների քանակը յոթից ինն է,

դ. 600.000 դրամի չափով, եթե չձևակերպված վարձու աշխատողների քանակը գերազանցում է ինը:

«Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ ստուգումների հետ կապված վարույթի նկատմամբ կիրառվում են «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի դրույթները, եթե այլ բան նախատեսված չէ նույն օրենքով:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 37-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարչական մարմինը պարտավոր է ապահովել փաստական հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննարկումը՝ բացահայտելով գործի բոլոր, այդ թվում՝ վարույթի մասնակիցների օգտին առկա հանգամանքները: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վարչական մարմինն իրավունք չունի չընդունելու վարչական վարույթի մասնակիցների ներկայացրած՝ վարույթին առնչվող դիմումները, փաստաթղթերը, որոնց քննարկումը մտնում է իր իրավասության մեջ:

Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 14-րդ և 102-րդ հոդվածների բովանդակությունից հետևում է, որ աշխատողի և գործատուի միջև աշխատանքային հարաբերությունների ծագման համար օրենսդիրը նախատեսել է հետևյալ հիմքերը. (1) գրավոր աշխատանքային պայմանագիր կամ (2) աշխատանքի ընդունման մասին անհատական իրավական ակտ: Ընդ որում, աշխատանքային հարաբերությունների ծագման վերագրյալ հիմքերից որևէ մեկի բացակայության դեպքում իրականացվող աշխատանքը համարվում է անօրինական: Փաստորեն, օրենսդրի տեսանկյունից՝ առանց աշխատանքային օրենսդրությամբ սահմանված կարգով կնքված գրավոր աշխատանքային պայմանագրի կամ աշխատանքի ընդունման մասին անհատական իրավական ակտի իրականացվող աշխատանքը Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում որակվում է որպես անօրինական աշխատանք, որը գործատուի համար առաջացնում է իրավահարաբերության ծագման պահին գործող «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սահմանված անբարենպաստ հետևանքները:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ իրավակիրառ պրակտիկայում հաճախ հանդիպում են դեպքեր, երբ ֆիզիկական անձինք որևէ կազմակերպության (տնտեսավարող սուբյեկտի) հետ կնքված քաղաքացիաիրավական գործարքների հիման վրա վերջինիս համար կատարում են աշխատանք կամ մատուցում են ծառայություններ, որոնք որոշակի ընդհանրություններ ունեն աշխատանքային հարաբերությունների հետ, սակայն նրանց միջև առկա հարաբերություններն իրականում կրում են ոչ թե աշխատանքային, այլ՝ քաղաքացիաիրավական բնույթ: Այդ իսկ պատճառով իրավահարաբերության ծագման պահին գործող «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սահմանված իրավադրույթի կիրառության համար գործնականում էական նշանակություն ունի աշխատանքային և քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների հստակ տարանջատման հարցը: Նշված հարցի կարևորությունն այն է, որ անձին որպես որևէ կազմակերպությունում (տնտեսավարող սուբյեկտում)

ՀՈՒԼԻՄ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

օրենքով սահմանված կարգով չձևակերպված աշխատող համարելու և դրա հիման վրա իրավահարաբերության ծագման պահին գործող «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սահմանված անբարենպաստ հետևանքների առաջացման կարևորագույն նախադրյալն այդ անձի և տվյալ կազմակերպության (տնտեսավարող սուբյեկտի) միջև աշխատանքային հարաբերությունների փաստացի առկայությունն է: Այսինքն՝ կազմակերպության (տնտեսավարող սուբյեկտի) նկատմամբ նշված իրավադրույթի ուժով եկամտային հարկի գծով լրացուցիչ հարկային պարտավորություն կարող է առաջադրվել միայն այն դեպքում, երբ որպես այդ կազմակերպությունում չձևակերպված վարձու աշխատող դիտարկվող անձն իրականում փաստացի աշխատանքային հարաբերությունների մեջ է գտնվում տվյալ տնտեսավարող սուբյեկտի հետ:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի համակարգային վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ աշխատանքային իրավահարաբերություններն աշխատանքային պայմանագրի հիման վրա ծագող հասարակական հարաբերություններն են, որոնք կապված են ֆիզիկական անձանց վարձու աշխատանքի կազմակերպման, կիրառման և պաշտպանության հետ: Աշխատանքային իրավահարաբերությունները տարբերվում են քաղաքացիաիրավական հարաբերություններից հետևյալ հիմնական առանձնահատկություններով.

- 1) աշխատանքային հարաբերություններում, որպես կանոն, վարձու աշխատողն ընդգրկվում է կազմակերպության աշխատանքային կոլեկտիվ և անձնական աշխատանքով մասնակցում է նրա գործունեությանը,
- 2) աշխատանքային իրավահարաբերության առարկան որոշակի տեսակի աշխատանքի կատարումն է, դրա բուն ընթացքը,
- 3) աշխատանքային իրավահարաբերություններում աշխատողն իր աշխատանքը կատարում է՝ ենթարկվելով գործատուի մոտ սահմանված աշխատանքային ռեժիմին,
- 4) աշխատանքային իրավահարաբերություններում աշխատանքի կազմակերպման և պաշտպանության պարտականությունը դրված է գործատուի վրա,
- 5) աշխատանքային իրավահարաբերություններին բնորոշ է տևական, շարունակական և կայուն բնույթը,
- 6) աշխատանքային իրավահարաբերությունները բացառապես հատուցելի են:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ միայն վերոգրյալ չափանիշներին բավարարելու դեպքում կազմակերպությունում չձևակերպված վարձու աշխատող դիտարկվող անձի և այդ կազմակերպության միջև գոյություն ունեցող հարաբերությունը կարող է որակվել որպես աշխատանքային և առաջացնել դրանից բխող բոլոր իրավաբանական հետևանքները: Այլ կերպ ասած՝ կազմակերպության (տնտեսավարող սուբյեկտի) նկատմամբ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի 5-րդ մասի ուժով եկամտային հարկի գծով լրացուցիչ հարկային պարտավորություն կարող է առաջադրվել միայն այն դեպքում, երբ այդ կազմակերպության և որպես չձևակերպված վարձու աշխատող դիտարկվող անձի միջև առկա իրավահարաբերությունները համապատասխանում են աշխատանքային հարաբերությունների վերոգրյալ հատկանիշներին:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նախկին որոշումներով անդրադարձել է իրավահարաբերության ծագման պահին գործող «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի 5-րդ մասում ամրագրված իրավական նորմի բովանդակային վերլուծությանը: Այսպես, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ աշխատողի աշխատանքի ընդունումն

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

օրենսդրությամբ սահմանված կարգով գրավոր չձևակերպելու փաստի առկայության դեպքում գործատուն պարտավոր է յուրաքանչյուր չձևակերպված վարձու աշխատողի համար հաշվարկել և վճարել եկամտային հարկ, որի չափը պայմանավորված է չձևակերպված վարձու աշխատողների քանակով: Ընդ որում, գործատուի համար նշված անբարենպաստ հետևանքը կարող է առաջանալ միայն այն դեպքում, եթե իրավասու մարմինը տվյալ գործատուի մոտ աշխատողի աշխատանքի ընդունումն օրենսդրությամբ սահմանված կարգով գրավոր չձևակերպելու փաստն արձանագրել է ՀՀ կառավարության 25.07.2013 թվականի «Աշխատողի աշխատանքի ընդունումը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով գրավոր չձևակերպելու փաստն արձանագրելու կարգը և արձանագրության ձևը սահմանելու մասին» թիվ 1259-Ն որոշմամբ սահմանված կարգով:

ՀՀ վճարելի դատարանը գտել է, որ աշխատողի աշխատանքի ընդունումը գրավոր չձևակերպելու փաստը ՀՀ կառավարության 25.07.2013 թվականի թիվ 1259-Ն որոշմամբ սահմանված կարգին համապատասխան արձանագրելու օրենսդրական պահանջը հետապնդում է գործի փաստերի բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննարկումն ու բոլոր հանգամանքների բացահայտումն ապահովելու նպատակ, որն իրավահարաբերության ծագման պահին գործող «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի 5-րդ մասի կիրառմամբ տնտեսավարող սուբյեկտի նկատմամբ լրացուցիչ հարկային պարտավորություն առաջադրող վարչական ակտի վիճարկման դեպքում հնարավորություն կտա պարզելու այդ վարչական ակտի իրավաչափությունը:

ՀՀ կառավարության 25.07.2013 թվականի թիվ 1259-Ն որոշման վկայակոչված իրավադրույթների բովանդակությունից հետևում է, որ աշխատողի աշխատանքի ընդունումն օրենսդրությամբ սահմանված կարգով գրավոր չձևակերպելու փաստը հարկային մարմնի կամ այլ իրավասու մարմնի կողմից կարող է արձանագրվել տվյալ գործատուի՝ որպես հարկ վճարողի (տնտեսավարող սուբյեկտի) մոտ իրականացվող օրենքով նախատեսված հետևյալ ընթացակարգերի միջոցով. (1) Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի հետ փոխհարաբերությունների ճշտության ստուգում, (2) պարտադիր սոցիալական ապահովության վճարների հաշվարկման ու վճարման ճշտությունը պարզելուն ուղղված ստուգում, (3) առանց անհատական իրավական ակտի կամ գրավոր պայմանագրի աշխատող պահելու դեպքերի բացահայտմանն ուղղված ստուգում, (4) օպերատիվ հետախուզական միջոցառում: Օրենքով նախատեսված նշված ընթացակարգերի շրջանակներում հարկային մարմնի կամ այլ իրավասու մարմնի խնդիրը, ի թիվս այլնի, տվյալ գործատուի՝ որպես հարկ վճարողի (տնտեսավարող սուբյեկտի) մոտ աշխատանք կատարող այնպիսի անձանց բացահայտումն է, որոնց վերաբերյալ առկա չէ աշխատանքի ընդունման մասին գրավոր պայմանագիր կամ անհատական իրավական ակտ (*յրես, օրինակ՝ անհար շեռնարկայրեր Մարտին Զարոյանն ընդդեմ ՀՀ ֆինանսների նախարարության Շենգավիթի հարկային տեսչության թիվ ՎԳ/6872/05/14 վարչական գործով ՀՀ վճարելի դատարանի 20.07.2017 թվականի որոշումը*):

Վճարելի դատարանն արձանագրում է, որ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 37-րդ հոդվածի 1-ին մասով վարչական մարմինների վրա դրված՝ գործի փաստական հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննարկումն ապահովելու պարտականությունը ենթադրում է, որ վարչական մարմինը պարտավոր է իրականացնել այն բոլոր իրավաբանական և փաստական հանգամանքների մանրամասն և ամբողջական քննություն, որոնք կարող են էական

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

նշանակություն ունենալ վարչական վարույթի արդյունքում ընդունվելիք վարչական ակտի համար: Բացի այդ, վարչական մարմինը պետք է յուրաքանչյուր կոնկրետ գործով ձեռք բերի ամբողջական և հավաստի տեղեկատվություն ընդունվելիք որոշման համար էական նշանակություն ունեցող փաստերի վերաբերյալ:

Այս իմաստով գործի փաստական հանգամանքների քննարկման բազմակողմանիությունը նշանակում է, որ վարչական մարմինը պետք է հաշվի առնի այս կամ այն փաստական հանգամանքի վերաբերյալ վարույթի մասնակիցների կողմից ներկայացված դիրքորոշումները և ապացույցները: Գործի փաստական հանգամանքների քննարկման լրիվությունը ենթադրում է, որ վարչական մարմինը պետք է իրականացնի վարույթի ընթացքում ձեռք բերված բոլոր վերաբերելի և թույլատրելի ապացույցների ստուգում, փաստերի առկայության կամ բացակայության մասին վերջնական եզրահանգում կատարելու համար անհրաժեշտ և բավարար ապացույցների ողջ զանգվածի վերլուծություն: Իսկ գործի փաստական հանգամանքների քննարկման օբյեկտիվությունը ենթադրում է, որ վարչական մարմինը գործի փաստական հանգամանքները քննարկելիս որևէ կերպ չպետք է շահագրգռված լինի գործի ելքով և պարտավոր է անկողմնակալ վերաբերմունք ցուցաբերել ապացույցների հետազոտման ընթացքում՝ զերծ մնալով գործի ելքի վերաբերյալ նախնական դատողություններ կատարելուց:

Բացի այդ, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 37-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանված իրավադրույթից հետևում է, որ վարչական մարմինը պարտավոր է սեփական ուժերով ու միջոցներով պարզել իր կողմից քննվող գործի բոլոր փաստական հանգամանքները՝ հիմնվելով նաև վարույթի մասնակիցների կողմից ներկայացված տվյալների ու տեղեկությունների վրա: Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ վարչական մարմնի կողմից այս պարտականության չկատարումը կամ թերի կատարումն ընթացակարգային սխալ է, որը հանգեցնում է վարչական ակտի ոչ իրավաչափության:

Վերոգրյալ իրավական վերլուծություններից հետևում է, որ առանց անհատական իրավական ակտի կամ գրավոր պայմանագրի աշխատող ունենալու համար տնտեսավարող սուբյեկտի նկատմամբ եկամտային հարկի գծով լրացուցիչ հարկային պարտավորություն առաջադրելու համար վարչական մարմինը պարտավոր է այդ տնտեսավարող սուբյեկտի մոտ իրականացվող ստուգման ընթացքում ապահովել գործի բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննարկումը: Վարչական մարմինը, մասնավորապես, պարտավոր է հաշվի առնել աշխատողի աշխատանքի ընդունումն օրենսդրությամբ սահմանված կարգով գրավոր չձևակերպելու փաստի վերաբերյալ տնտեսավարող սուբյեկտի կողմից ներկայացված դիրքորոշումները և ապացույցները՝ կատարելով իր կողմից ձեռք բերված, ինչպես նաև տնտեսավարող սուբյեկտի կողմից ներկայացված բոլոր վերաբերելի և թույլատրելի ապացույցների ողջ զանգվածի վերլուծություն: Միայն այդ դեպքում վարչական մարմինը կարող է վարույթի ընթացքում ձեռք բերված որևէ ապացույց համարել ոչ արժանահավատ և չդնել իր կողմից ընդունվող վարչական ակտի հիմքում՝ հստակ պատճառաբանելով իր այդ դիրքորոշումը:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Տեսչության ակտի 12.06.2015 թվականի թիվ 6104700 հանձնարարագրի հիման վրա Ընկերությունում իրականացվել է աշխատողի աշխատանքի ընդունումը ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ձևակերպելու ճշտության (առանց գրավոր պայմանագրի (իրամանի) կնքման՝ աշխատող պահելու դեպքերի բացահայտմանն ուղղված) ստու-

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

գում: Կատարված ստուգման արդյունքում ընդունված Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտով արձանագրվել է թվով 24 վարձու աշխատողի աշխատանքի ընդունումը գրավոր ձևակերպված չլինելու փաստ: Ընդ որում, նշված փաստը Տեսչությունը հաստատված է համարել Ընկերությունում փաստացի աշխատանքային գործունեությամբ զբաղված անձանց քանակի, առկա աշխատանքային պայմանագրերի (հրամանների), ինչպես նաև Ընկերության կողմից ներկայացված այլ փաստաթղթերի համադրության արդյունքում: Այդ իրավախախտման համար իրավահարաբերության ծագման պահին գործող «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի 5-րդ մասի ուժով Ընկերության նկատմամբ եկամտային հարկի գծով առաջադրվել է լրացուցիչ հարկային պարտավորություն՝ 14.400.000 (24 x 600.000) ՀՀ դրամի չափով:

Դատարանը, մասնակիորեն բավարարելով Ընկերության հայցը, պատճառաբանել է, որ Հովհաննես Արտարյանը և Արտյոմ Դուշյանն անհիմն կերպով են համարվել Ընկերության կողմից գրավոր չձևակերպված աշխատողներ, քանի որ Ընկերության տնօրենի 10.06.2015 թվականի թիվ 120 և թիվ 121 հրամաններով վերջիններս 10.06.2015 թվականից ընդունվել են աշխատանքի՝ որպես բանվոր, և նրանց հետ 10.06.2015 թվականին կնքվել են աշխատանքային պայմանագրեր: Բացի այդ, Դատարանը նշել է, որ Ընկերության թվով 18 աշխատակիցների կողմից տրվել են բացատրություններ, որոնք էապես տարբերվել են նախկինում (տեսուչների հարցադրումներին ի պատասխան) տրված տեղեկատվությունից: Մինչդեռ հարկային մարմինը վիճարկվող ստուգման ակտը կայացնելիս անտեսել է այդ տվյալները և հիմք է ընդունել միայն իր կողմից ստուգման ընթացքում՝ 23.06.2015 թվականին և 30.06.2015 թվականին, Ընկերության աշխատակիցներից ձեռք բերված հայտարարությունները: Ըստ Դատարանի՝ վարչական մարմինը, ստուգման վարույթի ընթացքում ընդունելով վարույթին վերաբերող փաստաթղթեր, որևէ կերպ չի քննարկել դրանք՝ անտեսելով Ընկերության օգտին առկա հանգամանքները: Հետևաբար՝ Դատարանը գտել է, որ վարչական մարմնի կողմից ձեռք բերված ապացույցները չէին կարող բավարար հիմք հանդիսանալ վիճարկվող վարչական ակտը՝ թվով 20 աշխատողների մասով, կայացնելու համար, և այդ մասով Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտը ենթակա է անվավեր ճանաչման: Դատարանը միաժամանակ գտել է, որ Ընկերության մնացած՝ թվով 4 չգրանցված աշխատողների մասով ստուգման ակտն իրավաչափ է, քանի որ վերջիններիս վերաբերյալ վարչական մարմնի եզրահանգումները հաստատվում են ստուգման շրջանակներում ձեռք բերված ապացույցներով:

Վերաքննիչ դատարանը Դատարանի վճիռը թողել է անփոփոխ՝ հիմնավոր համարելով Դատարանի վերոգրյալ պատճառաբանությունները:

Վերոնշյալ իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո համադրելով սույն գործի փաստերը և գնահատելով ստորադաս դատարանների եզրահանգումների հիմնավորվածությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

Նախևառաջ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ սույն գործով վիճարկվող վարչական ակտն անվավեր է ճանաչվել միայն թվով 20 ենթադրյալ չգրանցված աշխատողների համար Ընկերության նկատմամբ լրացուցիչ հարկային պարտավորության առաջադրման մասով, իսկ Դատարանի վճռի՝ Ընկերության թվով 4 չգրանցված աշխատողների մասով հայցը մերժելու մասը չի բողոքարկվել և մտել է օրինական ուժի մեջ: Հետևաբար Կոմիտեի կողմից բերված սույն վճռաբեկ բողոքի քննության շրջա-

նակներում Վճռաբեկ դատարանն անդրադառնում է միայն Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտի՝ Դատարանի կողմից թվով 20 ենթադրյալ չգրանցված աշխատողների մասով անվավեր ճանաչված մասի վերաբերյալ ստորադաս դատարանների եզրահանգումների իրավաչափությանը:

Այսպես, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտով հայտնաբերված թվով 24 վարձու չգրանցված աշխատողներից 4-ը՝ Մարգարիտա Հովհաննիսյանը, Գրիգոր Վանյանը, Դավիթ Հակոբյանը և Էրիկ Մակարյանը, ովքեր, ըստ Տեսչության, աշխատել են Ընկերությունում առանց Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ձևակերպման, Ընկերությանը մատուցել են ժամանցային ծրագրի ընթացքում երգեր կատարելու կամ որպես երաժիշտ հանդես գալու ծառայություններ՝ ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագրերի հիման վրա: Բացի այդ, Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտի ընդունմանն ուղղված վարչական վարույթի նյութերում առկա են Մարգարիտա Հովհաննիսյանի, Գրիգոր Վանյանի, Դավիթ Հակոբյանի և Էրիկ Մակարյանի հայտարարություններն այն մասին, որ իրենք Ընկերության հետ գտնվել են քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների մեջ և Ընկերությանը մատուցել են երաժշտական բնույթի ծառայություններ:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 777-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագրով՝ կատարողը պարտավորվում է պատվիրատուի առաջադրանքով ծառայություններ մատուցել (կատարել որոշակի գործողություններ կամ իրականացնել որոշակի գործունեություն), իսկ պատվիրատուն պարտավորվում է վճարել այդ ծառայությունների համար:

Վկայակոչված իրավադրույթի բովանդակությունից հետևում է, որ ծառայությունների վճարովի մատուցումը քաղաքացիաիրավական հարաբերություն է, որի ուժով կատարողը պարտավորվում է պատվիրատուի առաջադրանքով կատարել որոշակի գործողություններ, որոնց արդյունքը չունի առարկայական արտահայտություն և չի կարող երաշխավորվել, իսկ պատվիրատուն պարտավորվում է վճարել դրանց դիմաց: Ընդ որում, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ թեև ծառայությունների մատուցման պայմանագրերի հիման վրա ստացվող եկամուտը ևս իրավահարաբերության ծագման պահին գործող «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի, նույն օրենքի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիմքով եկամտային հարկով հարկվող օբյեկտ է, սակայն նշված քաղաքացիաիրավական պայմանագրով ծառայություն մատուցող անձը չի կարող որակվել աշխատող «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սահմանված զանցակազմի տեսանկյունից՝ հաշվի առնելով, որ օրենսդիրն այդպիսին դիտել է բացառապես աշխատանքային հարաբերությունների մեջ գտնվող սուբյեկտներին:

Վերը նշված իրավական վերլուծությունները համադրելով աշխատանքային իրավահարաբերությունների տարբերակիչ առանձնահատկությունների վերաբերյալ սույն որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների հետ՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Մարգարիտա Հովհաննիսյանը, Գրիգոր Վանյանը, Դավիթ Հակոբյանն ու Էրիկ Մակարյանն Ընկերության հետ գտնվել են ոչ թե աշխատանքային, այլ՝ քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների մեջ: Մինչդեռ Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ անձին որևէ կազմակերպությունում առանց Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ձևակերպման աշխատող համարելու կարևորագույն նախապայմանն այդ անձի և կազմակերպության միջև աշխատանքային հարաբերությունների առկայությունն է:

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

քային հարաբերությունների առկայությունն է: Տվյալ դեպքում սույն գործի նյութերում առկա ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագրերով և հայտարարություններով հերքվում է այն հանգամանքը, որ Մարգարիտա Հովհաննիսյանը, Գրիգոր Վանյանը, Դավիթ Հակոբյանն ու Էրիկ Մակարյանն Ընկերության հետ գտնվել են աշխատանքային հարաբերություններում, ինչն էլ իր հերթին նշանակում է, որ այդ անձինք չեն կարող համարվել Ընկերությունում առանց Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ձևակերպման աշխատողներ:

Մինչդեռ Տեսչությունը հաշվի չի առել վերոգրյալ ապացույցները, չի հերքել դրանք ու չի պատճառաբանել, թե ինչու այդ ապացույցները չեն դրվել վիճարկվող վարչական ակտի հիմքում՝ խախտելով գործի բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննարկումն ապահովելու իր օրենսդրական պարտականությունը: Հետևաբար՝ ստորադաս դատարաններն իրավացիորեն են հանգել այն եզրակացության, որ վիճարկվող վարչական ակտը՝ Մարգարիտա Հովհաննիսյանի, Գրիգոր Վանյանի, Դավիթ Հակոբյանի ու Էրիկ Մակարյանի մասով, ենթակա է վերացման:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ըստ Տեսչության՝ Ընկերությունում 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտով արձանագրված թվով 24 վարձու չգրանցված աշխատողներից Հովհաննես Արտարյանը և Արտյոն Ղուշչյանը նշված ստուգման ակտի անբաժանելի մասը կազմող 30.06.2015 թվականի արձանագրության կազմման օրվա դրությամբ փաստացի աշխատել են Ընկերությունում՝ առանց ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ձևակերպման: Մինչդեռ սույն գործում առկա են Ընկերության և Հովհաննես Արտարյանի ու Արտյոն Ղուշչյանի միջև 10.06.2015 թվականին անդրոշ ժամկետով կնքված աշխատանքային պայմանագրերի և վերջիններիս աշխատանքի ընդունելու մասին 10.06.2015 թվականի հրամանների օրինակները (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 59-64**): Նշված գրավոր ապացույցներով հիմնավորվում է այն հանգամանքը, որ Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտի անբաժանելի մասը կազմող 30.06.2015 թվականի արձանագրության կազմման օրվա դրությամբ Ընկերության աշխատակիցներ Հովհաննես Արտարյանի և Արտյոն Ղուշչյանի աշխատանքի ընդունումը ձևակերպված է եղել Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով: Հետևաբար ստորադաս դատարաններն իրավացիորեն են հանգել այն եզրակացության, որ վիճարկվող վարչական ակտը՝ Հովհաննես Արտարյանի և Արտյոն Ղուշչյանի մասով, ենթակա է վերացման:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտով հայտնաբերված թվով 24 վարձու չգրանցված աշխատողներից 14-ը՝ Աննա Գրիգորյանը, Աննա Շահնազարյանը, Անդրանիկ Սեդրակյանը, Արմեն Խաչատրյանը, Արտակ Գասպարյանը, Գեղամ Խաչատրյանը, Գևորգ Մարտիրոսյանը, Թերեզա Մուրադյանը, Իշխան Ստեփանյանը, Նոյ Եղիզարյանը, Ջենմա Թադևոսյանը, Վաղարշակ Բավիկյանը, Վարդգես (Վարդիկես) Պողոսյանը և Տիգրան Մարգարյանը, ովքեր, ըստ Տեսչության, տարբեր ժամանակահատվածներում աշխատել են Ընկերությունում առանց օրենքով սահմանված կարգով ձևակերպման, հայտարարություններ են տվել այն մասին, որ իրենք թյուրիմացաբար ստուգումն իրականացնող պաշտոնատար անձանց ոչ ղիտավորյալ կերպով տվել են սխալ տեղեկություններ Ընկերությունում աշխատելու ժամանակահատվածի վերաբերյալ և իրականում աշխատանքի են անցել Ընկերությունում իրենց հետ կնքված աշխատանքային պայմանագրերում և աշխատանքի ընդունման մասին հրամաններում նշված օրերից: Նշված հայտարարություններն Ընկերության կողմից ներկայացվել են Տեսչությանը, սակայն

ՀՈՒԼԻՄ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

վերջինս դրանք չի դրել 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտի հիմքում: Փոխարենը՝ Տեսչությունը հաշվի է առել միայն իր կողմից ստուգման ընթացքում ձեռք բերված տվյալները, որոնց համաձայն՝ վերոհիշյալ անձինք իրենց ստորագրությամբ հաստատել են, որ Ընկերությունում աշխատանքի են անցել աշխատանքային պայմանագրերի կնքումից ավելի շուտ՝ տարբեր ժամանակահատվածներում:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ առանց անհատական իրավական ակտի կամ գրավոր պայմանագրի աշխատող ունենալու համար Ընկերության նկատմամբ եկամտային հարկի գծով լրացուցիչ հարկային պարտավորություն առաջադրելու համար Տեսչությունը պարտավոր էր այդ տնտեսավարող սուբյեկտի մոտ իրականացվող ստուգման ընթացքում ապահովել գործի բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննարկումը: Վարչական մարմինը, մասնավորապես, պարտավոր էր հաշվի առնել աշխատողի աշխատանքի ընդունումն օրենսդրությամբ սահմանված կարգով գրավոր չձևակերպելու փաստի վերաբերյալ Ընկերության կողմից ներկայացված դիրքորոշումները և ապացույցները՝ կատարելով իր կողմից ձեռք բերված, ինչպես նաև Ընկերության կողմից ներկայացված բոլոր վերաբերելի և թույլատրելի ապացույցների ողջ զանգվածի վերլուծություն: Մինչդեռ Տեսչությունը չի կատարել գործի փաստական հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննարկումն ապահովելու իր պարտականությունը, քանի որ անտեսելով 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտով հայտնաբերված թվով 24 վարձու չգրանցված աշխատողներից 14-ի կողմից արված գրավոր հայտարարությունները՝ նշված վարչական ակտում չի պատճառաբանել, թե ինչու այդ գրավոր ապացույցները չեն գնահատվել մյուս ապացույցների հետ համակցության մեջ: Ընդ որում, նշված հայտարարություններում Ընկերության աշխատակիցների կողմից մատնանշված՝ իրենց աշխատանքի անցնելու օրերը լիովին համապատասխանում են վերջիններիս հետ կնքված աշխատանքային պայմանագրերում և աշխատանքի ընդունման մասին հրամաններում նշված ամսաթվերի հետ:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մյուս հակասական ապացույցների առկայության պայմաններում Տեսչությունը պարտավոր էր սեփական ուժերով ու միջոցներով պարզել իր կողմից քննվող գործի բոլոր փաստական հանգամանքները և ամբողջական ու հավաստի տեղեկատվություն ձեռք բերել իր կողմից ընդունվելիք ստուգման ակտի համար էական նշանակություն ունեցող փաստերի վերաբերյալ, ինչը տեղի չի ունեցել: Միաժամանակ վարչական մարմինը չէր կարող ոչ հավաստի համարել Ընկերության ներկայացրած վերոգրյալ ապացույցները, քանի որ դրանք հեքթող այլ ապացույցներ վարույթի շրջանակներում ձեռք չեն բերվել: Հետևաբար՝ ստորադաս դատարաններն իրավացիորեն են հանգել այն եզրակացության, որ վիճարկվող վարչական ակտը՝ Աննա Գրիգորյանի, Աննա Շահնազարյանի, Անդրանիկ Մեղրակյանի, Արմեն Խաչատրյանի, Արտակ Գասպարյանի, Գեղամ Խաչատրյանի, Գևորգ Մարտիրոսյանի, Թերեզա Մուրադյանի, Իշխան Ստեփանյանի, Նոյ Եղիգարյանի, Ջենմա Թադևոսյանի, Վաղարշակ Բավիկյանի, Վարդգես (Վարդկես) Պողոսյանի և Տիգրան Սարգսյանի մասով, ենթակա է վերացման:

Ամփոփելով վերոգրյալ իրավական և փաստական վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ սույն գործով վիճարկվող վարչական ակտի ընդունմանն ուղղված վարչական վարույթի ընթացքում Տեսչությունը չի իրականացրել այն բոլոր իրավաբանական և փաստական հանգամանքների մանրամասն և ամբողջական քննություն, որոնք կարող էին էական նշանակություն ունենալ 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտի համար: Տեսչությունը, մասնա-

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

վորապես, նշված ստուգման ակտն ընդունելիս հաշվի չի առել Ընկերության կողմից ներկայացված ապացույցները, չի ստուգել դրանք վարույթի ընթացքում ձեռք բերված մյուս ապացույցների համակցության մեջ և չի կատարել ապացույցների ողջ զանգվածի վերլուծություն: Հետևաբար՝ Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտը՝ Հովհաննես Արտարյանի, Արտյոմ Դուշյանի, Աննա Գրիգորյանի, Աննա Շահնազարյանի, Անդրանիկ Սեդրակյանի, Արմեն Խաչատրյանի, Արտակ Գասպարյանի, Գեղամ Խաչատրյանի, Գևորգ Մարտիրոսյանի, Թերեզա Մուրադյանի, Իշխան Ստեփանյանի, Նոյ Եղիզարյանի, Ջենմա Թադևոսյանի, Վաղարշակ Բավիկյանի, Վարդգես (Վարդկես) Պողոսյանի, Տիգրան Սարգսյանի, Մարգարիտա Հովհաննիսյանի, Գրիգոր Վանյանի, Դավիթ Հակոբյանի և Էրիկ Մակարյանի մասով, ընդունվել է օրենքի, մասնավորապես՝ ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի, իրավահարաբերության ծագման պահին գործող «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի 5-րդ մասի, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 37-րդ հոդվածի խախտմամբ և այդ մասով ենթակա էր անվավեր ճանաչման, որպիսի իրավաչափ եզրահանգման են եկել ստորադաս դատարանները:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը բավարար չէ Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար, քանի որ Դատարանը, մասնակիորեն անվավեր ճանաչելով Տեսչության 21.07.2015 թվականի թիվ 6104700 ստուգման ակտը, իսկ Վերաքննիչ դատարանը, անփոփոխ թողնելով Դատարանի նշված վճիռը, կայացրել են գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտեր: Հետևաբար, սույն գործով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտն անփոփոխ թողնելու Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը: Միաժամանակ նկատի ունենալով, որ ստորադաս դատարանի գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտը թերի է պատճառաբանված, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն պետք է թողնել անփոփոխ՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 56-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և գործի քննության հետ կապված այլ ծախսերից:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ կողմը, որի դեմ կայացվել է վճիռ, կամ որի բողոքը մերժվել է, կրում է Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտի՝ վկաներին և փորձագետներին վճարած գումարների հատուցման պարտականությունը, ինչպես նաև մյուս կողմի կրած դատական ծախսերի հատուցման պարտականությունը այն ծավալով, ինչ ծավալով դրանք անհրաժեշտ են եղել դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար: Դատական պաշտպանության այն միջոցի հետ կապված ծախսերը, որոնք իրենց նպատակին չեն ծառայել, դրվում են այդ միջոցն օգտագործած կողմի վրա, անգամ եթե վճիռը կայացվել է այդ կողմի օգտին:

Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ Կոմիտեի կողմից վճռաբեկ բողոքի համար պետական տուրքը վճարված լինելու պարագայում պետական տուրքի հարցը պետք է

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

համարել լուծված՝ նկատի ունենալով, որ վերջինիս բողոքը ենթակա է մերժման:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 169-171-րդ հոդվածներով, 172-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 18.01.2017 թվականի որոշումը թողնել անփոփոխ՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով:
2. Դատական ծախսերի հարցը համարել լուծված:
3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և բողոքարկման ենթակա չէ:

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2018 թվականի մարտի 20-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2017 թվականի հունիսի 27-ի որոշման դեմ Տիգրան Գերասիմի Գասպարյանի պաշտպան Ա.Խաչիկյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2016 թվականի սեպտեմբերի 8-ին ՀՀ քննչական կոմիտեի Գեղարքունիքի մարզային քննչական վարչության Մարտունու քննչական բաժնում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով հարուցվել է թիվ 43105516 քրեական գործը:

2016 թվականի սեպտեմբերի 9-ին Տիգրան Գասպարյանը որպես մեղադրյալ է ներգրավել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի նույն օրվա որոշմամբ Տ.Գասպարյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է կիրառվել կալանավորումը՝ 2 (երկու) ամիս ժամկետով, որը 2016 թվականի հոկտեմբերի 20-ի որոշմամբ երկարացվել է ևս 2 (երկու) ամիս ժամկետով:

Նախաքննական մարմնի՝ 2016 թվականի դեկտեմբերի 8-ի որոշմամբ հարուցվել է բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցների կիրառման վարույթ:

Նույն օրվա մեկ այլ որոշմամբ Տ.Գասպարյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց կիրառված կալանավորումը վերացվել է:

Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի՝ 2016 թվականի դեկտեմբերի 9-ի որոշմամբ Տ.Գասպարյանի նկատմամբ որպես անվտանգության միջոց է կիրառվել հոգեբուժական հաստատությունում տեղավորելը:

2016 թվականի դեկտեմբերի 26-ին բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոց կիրառելու վերաբերյալ գործն ուղարկվել է Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ՝ նաև Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի փետրվարի 28-ի որոշմամբ Տ.Գասպարյանն ազատվել է քրեական պատասխանատվությունից և պատժից, նրա

ՀՈՒՆԻՐՄ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

նկատմամբ կիրառվել է բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոց՝ հոգեբուժական հիվանդանոցի հատուկ տիպի հոգեբուժական բաժանմունքում հարկադիր բուժում:

3. Տ.Գասպարյանի պաշտպան Ա.Խաչիկյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը (այսուհետ՝ նաև Վերաքննիչ դատարան) 2017 թվականի հունիսի 27-ի որոշմամբ բողոքը մերժել է, Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի փետրվարի 28-ի որոշումը թողել է օրինական ուժի մեջ:

4. Վերաքննիչ դատարանի՝ 2017 թվականի հունիսի 27-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել Տ.Գասպարյանի պաշտպան Ա.Խաչիկյանը:

Վճռաբեկ դատարանի՝ 2017 թվականի դեկտեմբերի 15-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքն ընդունվել է վարույթ:

Գատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքները.

5. Տիգրան Գասպարյանը որպես մեղադրյալ է ներգրավվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված այն արարքի համար, որ «*նա, 2016 թվականի սեպտեմբերի 8-ին՝ ժամը 15:30-ի սահմաններում, Գեղարքունիքի մարզի Ներքին Գեյրաշեն Գյուղի Վերին Դուրան քաղաքում 16-րդ փողոցի 6-րդ տանը վիճաբանել է իր մայր Օֆիկ Պարվազյանի Խաչատրյանի հետ և սպօրինաբար վերջինիս կյանքից զրկելու դիտարկությամբ դանակով բազմաթիվ հարվածներ հասցրել Օֆիկ Խաչատրյանի կենսական կարևոր նշանակություն ունեցող օրգաններին՝ կրծքավանդակի հետին կեսին, պարանոցի և շախի քիկուրային շրջաններին: Տիգրան Գասպարյանի հարվածների հետևանքով Օֆիկ Խաչատրյանն սրացած մարմնական վնասվածքներից տեղում մահացել է»¹:*

5.1 Ստացիոնար դատափորձական և դատափորձաբանական համալիր փորձաքննության 2016 թվականի նոյեմբերի 11-ի թիվ 109 եզրակացության հետևությունների համաձայն՝ «(...) Տիգրան Գեյրաշենի Գասպարյանը տառապել և տառապում է «Շիզոֆրենիա պարանոցի չև» հոգեկան հիվանդությամբ: (...)

Իրավախախտումը կատարելիս փորձաքննվողը գրկվել է վերը նշված հիվանդագին խանգարված վիճակում, արարքը կատարել է ցնորագառանցական ապրումների ազդեցության ներքո, որը զրկել է նրան գիտակցել իր գործողությունների վրանգավորությունը և ղեկավարել դրանք:

Ներկայումս նա նույնպես չի կարող գիտակցել իր գործողությունների վրանգավորությունը և ղեկավարել դրանք:

Ուստի իրեն մեղսագրվող արարքի նկատմամբ Տիգրան Գեյրաշենի Գասպարյանին հարկ է ճանաչել անմեղսունակ:

Իր ներկա հոգեկան վիճակով նա չի կարող մասնակցել դատաքննչական գործողություններին, սոց. վրանգ է ներկայացնում ինչպես իր, այնպես էլ շրջապատի համար, ուստի կարիք ունի բուժման հարուկ հսկողության հոգեբուժական բաժանմունքի պայմաններում»²:

5.2 Տ.Գասպարյանի պաշտպան Ա.Խաչիկյանը վկայակոչելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 65-րդ և 456-րդ հոդվածները՝ 2017 թվականի փետրվարի 16-

¹ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1-ին, թերթ 76:
² Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2-րդ, թերթեր 209-214:

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ին Առաջին ատյանի դատարան է ներկայացրել հետևյալ բովանդակությամբ միջնորդություն. «*Հարգելի դատարան, Ձեր վարույթում քննվող թիվ ԳԴ1/0058/01/16 գործով 16.02.2017թ. նշանակված է դատական նիստ: Տիգրան Գասպարյանը չի ծանուցվել դատական նիստին:*

(...) Օրենքն այս պարագայում որևէ բացառություն և սահմանափակում չի նախատեսում, ուստի միջնորդում եմ Տ.Գասպարյանին մասնակից դարձնել նրա վերաբերյալ քննվող գործին»³:

5.3 Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի փետրվարի 28-ի դատական նիստի արձանագրության համաձայն՝ «*(...) Դատարանը քննարկելով միջնորդությունը, լսելով կողմերի կարծիքը, հանգում է այն եզրակացության, որ միջնորդությունը ենթակա չէ բավարարման, քանի որ համաչայն փորձագիտական եզրակացության, վերջինս չի կարող մասնակցել դատաքննչական գործողություններին, քանի որ վրանգ է ներկայացնում ինչպես շրջապարի, այնպես էլ իր համար, ուստի դեկլարվելով չ՛չ քր.դատ.օր.-ի 313-րդ հոդվածով, միջնորդությունը մերժել: (...)»⁴:*

6. Առաջին ատյանի դատարանի որոշման համաձայն՝ «*(...) Կատարված հանցագործության համար Տիգրան Գերասիմի Գասպարյանին մեղադրանք է առաջադրվել չ՛չ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով:*

Նախաքննության ընթացքում, առաջադրված մեղադրանքում քրեական օրենքով արգելված արարք կատարած անչ Տիգրան Գերասիմի Գասպարյանն իրեն մեղավոր է ճանաչել և ցուցմունք է տվել (...):

Տիգրան Գերասիմի Գասպարյանի կողմից քրեական օրենքով արգելված արարքի կատարումը հիմնավորվեց նաև հետևյալ ապացույցներով.

(...)

Հանցագործության գործիք դանակն իրեղեն ապացույց ճանաչելու որոշմամբ: (...)

(...)

Այսպիսով, դատարանը հիմնավորված է համարում, որ Տիգրան Գերասիմի Գասպարյանը աննեղսունակության վիճակում կատարել է քրեական օրենքով արգելված արարք, որը համապատասխանում է չ՛չ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասի հարկանիշներին:

(...)

Ինչ վերաբերում է Տիգրան Գասպարյանի պաշտպան Ա.Խաչիկյանի միջնորդությանը Տիգրան Գասպարյանի նախաքննական ցուցմունքը և դրանից բխող ապացույցներն անթույլատրելի ճանաչելու վերաբերյալ, դատարանը գրնում է, որ միջնորդությունը չի բխում չ՛չ քրեական դատավարության օրենսգրքի 105-րդ հոդվածի պահանջներից: Դատարանը նաև արձանագրում է, որ քրեական գործով չեռք բերված ապացույցներն իրենց համակցության մեջ, հիմնավորում են Տիգրան Գասպարյանի կողմից հանցավոր արարքի կատարումը: Հետևաբար պաշտպանի միջնորդությունը ենթակա է մերժման: (...)»⁵:

7. Վերաքննիչ դատարանի որոշման համաձայն՝ «*(...) Առաջին արյանի դատարանը, քննության առնելով պաշտպանի միջնորդությունը՝ Տիգրան Գասպարյանի ներկայությունը դատական նիստին ապահովելու մասին, իրավացիորեն գրել է, որ այն ենթակա է մերժման:*

³ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2-րդ, թերթ 83:

⁴ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2-րդ, թերթեր 109-114:

⁵ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2-րդ, թերթեր 115-117:

Ինչ վերաբերում է վերաքննիչ բողոքի փաստարկներին առ այն, որ դատարանը մերժել է Տիգրան Գասպարյանի նախաքննական ցուցմունքը և դրանից բխող ապացույցներն անթույլատրելի ճանաչելու վերաբերյալ միջնորդությունը, խախտելով գործի քննությանը Տ. Գասպարյանի մասնակցելու իրավունքը՝ դրանով իսկ իրեն զրկել է ապացույցների թույլատրելիությունը ձեռնարկելու հնարավորությունից՝ հանգելով չհիմնավորված եզրահանգման, ապա վերաքննիչ դատարանը հիմնավոր է համարում Առաջին արյանի դատարանի հերոտություններն այն մասին, որ սույն գործով ապացույցներ չեռքբերելիս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 105-րդ հոդվածի խախտում թույլ չի տրվել:

Վերաքննիչ դատարանը գրնում է, որ Առաջին արյանի դատարանը հաշվի առնելով, որ Տիգրան Գասպարյանն իր հոգեկան վիճակի պարզաբան չի կարող մասնակցել դատաքննչական գործողություններին, վերջինիս նախաքննական ցուցմունքը զնահարելով ապացույցների համակցության մեջ՝ ապացուցված է համարել նրա կողմից քրեական օրենքով չթույլատրված արարքն անմեղսունակության վիճակում կատարելը:

Անդրադառնալով վերաքննիչ բողոքի փաստարկին առ այն, որ դատարանում չի հետազոտվել իրենդեն ապացույց ճանաչված դանակը, վերաքննիչ դատարանն արշահագրում է, որ այն Առաջին արյանի դատարան չի ուղարկվել, իրենդեն ապացույց ճանաչելու մասին որոշման համաձայն՝ դանակը մանրաթելային, դատակենսաբանական, դատահերքաբանական կրիմինալիստիկական համալիր փորձաքննության համար գրնվում է ՀՀ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ում (...):⁶:

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

8. Բողոքի հեղինակի կարծիքով Վերաքննիչ դատարանի՝ 2017 թվականի հունիսի 27-ի որոշումն օրինական և հիմնավոր չէ, դատարանը թույլ է տվել նյութական և դատավարական իրավունքի խախտումներ, որոնք ազդել են գործի ելքի վրա, որպիսի պարագայում, կայացված դատական ակտը ենթակա է բեկանման:

8.1 Մասնավորապես բողոքաբերը հղում կատարելով «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածին, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումներին, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 456-րդ և 462-րդ հոդվածներին՝ նշել է, որ անմեղսունակության վիճակում գտնվող Տ.Գասպարյանին մասնակցից չդարձնելով իրեն վերաբերող գործի դատական քննությանը դատարանները խախտել են Տ.Գասպարյանի իրավունքները: Այսպես, բողոք բերած անձը հայտնել է, որ Տ.Գասպարյանն իր հոգեկան հիվանդության պատճառով մասնակցից չդարձվելով գործի դատական քննությանը՝ զրկվել է իր իրավունքներից օգտվելու հնարավորությունից: Մինչդեռ բողոքաբերն ընդգծել է, որ միջազգային իրավական փաստաթղթերի համաձայն՝ հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անձանց համար ևս պետք է երաշխավորված լինեն արդար դատաքննության իրավունքի տարրերը, այդ թվում՝ լաված լինելու իրավունքը:

8.2 Բողոք բերած անձը նաև նշել է, որ սույն գործով պարզման ենթակա հանգամանքները հաստատելիս, ի թիվս այլոց, օգտագործվել են Տ.Գասպարյանի նա-

⁶ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2-րդ, թերթեր 191-196:

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

խաբնություն ժամանակ տրված ցուցմունքները, որոնք Տ.Գասպարյանի բացակայությամբ հրապարակվել են դատաքննության ժամանակ և համարվել արժանահավատ՝ գործի հանգամանքները հաստատված համարելու համար: Մինչդեռ ՀՀ քրեական դատավարությունում «անմեղսունակի ցուցմունք» ապացույցի տեսակ նախատեսված չէ, հետևաբար, այն անթույլատրելի է և չէր կարող օգտագործվել դատարանի կողմից Տ.Գասպարյանին մեղսագրվող քրեական օրենքով արգելված արարքի կատարման փաստը հաստատված համարելիս:

8.3 Բացի այդ, բողոք բերած անձը հայտնել է, որ Առաջին ատյանի դատարանում չի հետազոտվել իրեղեն ապացույց ճանաչված դանակը: Դրա փոխարեն դատարանը Տ.Գասպարյանի կողմից քրեական օրենքով արգելված արարքի կատարումը հիմնավորող ապացույց է դիտել «հանցագործության գործիք դանակն իրեղեն ապացույց ճանաչելու մասին որոշումը», մինչդեռ այդ որոշումը բողոքաբերի պնդմամբ ապացույցի տեսակ չի հանդիսանում:

9. Վերոշարադրյալի հիման վրա բողոքաբերը խնդրել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի որոշումը և գործն ուղարկել համապատասխան ստորադաս դատարան՝ նոր քննության:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

10. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անձանց՝ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման վարույթին մասնակցելու իրավունքի իրացման կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառություն ապահովելու խնդիր: Ուստի Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նույնանման փաստական հանգամանքներ ունեցող գործերով միատեսակ իրավակիրառ պրակտիկայի ձևավորման համար:

11. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. հիմնավոր են արդյոք ստորադաս դատարանների հետևություններն այն մասին, որ Տիգրան Գասպարյանը չի կարող մասնակցել բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման վարույթին:

12. ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք»:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք (...) նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա սրբեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 97-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցները նշանակվում են միայն այն դեպքերում, երբ հոգեկան խանգարումները կապված են այդ անչանց կողմից այլ էական վնաս պատճառելու հնարավորության կամ իր կամ այլ անչանց համար վրանգավորության հետ»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 450-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցները դատարանը կիրառում է այն անչանց նկատմամբ, ովքեր քրեական օրենքով չթույլատրված արարքը կատարել են անմեղսունակ վիճակում, եթե այդ անչինք շարունակում են վրանգավոր լինել հասարակու-

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

բյան համար»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 456-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Այն անձը, որի նկատմամբ իրականացվում է բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցներ կիրառելու վարույթ, օգտվում է մեղադրյալի բոլոր իրավունքներից: Նա իրավունք ունի, կախված հիվանդության աստիճանից և բնույթից, (...) մասնակցել դատական քննությանը»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 463-րդ հոդվածի համաձայն՝ «[Բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցներ կիրառելու] գործով որոշում կայացնելիս դատարանը պետք է լուծի հետևյալ հարցերը՝

(...)

3) արարքը կատարվել է արդյոք անմեղսունակության վիճակում, անձը գտնվում է արդյոք տվյալ վիճակում դատական քննության պահին.

4) անձը կարիք ունի արդյոք իր նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցներ կիրառելու և հատկապես ինչպիսի միջոցներ»:

13. Հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անձանց՝ բժշկական բնույթի իրավական ներգործության միջոցների կիրառման միջնորդությունների քննությանը մասնակցելու իրավունքի կապակցությամբ Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

- Բժշկական հաստատությունում տեղավորվող անձին դատական քննությանը մասնակից դարձնելը, ինչպես նաև նրան իրավաբանական օգնություն տրամադրելը, հիմնարար երաշխիքներ են կամայականության դեմ⁷: Երաշխիքների կարևորությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ մասնագիտացված բժշկական հաստատությունում տեղավորելու արդյունքում անձի կամքին հակառակ միջամտություն է տեղի ունենում նրա անձնական կյանքի և ֆիզիկական անձեռնմխելիության նկատմամբ⁸,

- Հոգեկան հիվանդություն ունեցող անձը դատավարությունում ունի երկբնույթ դեր, մասնավորապես՝ նա և՛ շահագրգիռ անձ է, և՛ դատաքննության օբյեկտ: Հետևաբար նրա մասնակցությունն անհրաժեշտ է ոչ միայն գործն անձամբ ներկայացնելու, այլ նաև դատավորին հնարավորություն տալու համար իր անձնական կարծիքը ձևավորել գործի և այդ անձի հոգեկան վիճակի վերաբերյալ⁹: Դատավորի համար կարևոր է առնվազն հոգեկան հիվանդություն ունեցող անձի հետ կարճ հանդիպում ունենալը և նախընտրելի է նրան հարցեր ուղղելը: Եվրոպական դատարանը գտնում է, որ դատավորի կողմից գործի լուծումը միայն փաստաթղթավորված ապացույցների հիման վրա, առանց տեսնելու կամ լսելու անձին, հանդիսանում է Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով երաշխավորված մրցակցության սկզբունքի խախտում¹⁰,

- Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համատեքստում եվրոպական դատարանը ելնում է այն հանգամանքից, որ հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անձանց գործերով ներպետական դատարանները մույնպես օժտված են հայեցողության հարաբերական ազատությամբ: Մասնավորապես, օրինակ՝ նրանք կարող են ըն-

⁷ Տե՛ս Եվրոպական դատարանի՝ Beiere v. Latvia գործով 2011 թվականի նոյեմբերի 21-ի վճիռը, զանգատ թիվ 30954/05, կետ 52, Zagidulina v. Russia գործով 2013 թվականի մայիսի 2-ի վճիռը, զանգատ թիվ 1173/06, կետեր 60-62:

⁸ Տե՛ս Եվրոպական դատարանի՝ Trutko v. Russia գործով 2016 թվականի դեկտեմբերի 6-ի վճիռը, զանգատ թիվ 40979/04, կետ 39:

⁹ Տե՛ս, mutatis mutandis, Եվրոպական դատարանի՝ Kovalev v. Russia գործով 2007 թվականի մայիսի 10-ի վճիռը, զանգատ թիվ 78145/01, կետեր 35-37:

¹⁰ Տե՛ս Եվրոպական դատարանի՝ Shtukaturov v. Russia գործով 2008 թվականի մարտի 24-ի վճիռը, զանգատ թիվ 4409/05, կետեր 72-73:

դունել դատավարական համապատասխան միջոցներ արդարադատության պատշաճ կազմակերպման, անձի առողջության պահպանման համար և այլն: Սակայն այդպիսի միջոցները չպետք է խաթարեն անձի արդար դատաքննության իրավունքի բուն էությունը՝ երաշխավորված Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով: Անձի մասնակցությունը բացառող կոնկրետ միջոցի կիրառման անհրաժեշտությունը քննարկելիս Եվրոպական դատարանը հիմք է ընդունում բոլոր համապատասխան հանգամանքները (ինչպիսիք են՝ ներպետական դատարանների կողմից քննարկվող հարցերի բնույթն ու բարդությունը, անձի համար դրանց կարևորությունը, նրա անմիջական մասնակցության պարագայում այլ անձանց կամ իր համար որևէ վտանգ ներկայացնելը և այլն)¹¹:

- Երբ դատական քննությունը ներառում է մեղադրյալի անձնական հատկանիշների, հանցանքը կատարելու պահին նրա մեղսունակության գնահատում, որը նաև կարող է էական բացասական հետևանքներ առաջացնել նրա համար, ապա դատական քննության արդարացիության ապահովման համար վերջինս պետք է ներկա գտնվի և հնարավորություն ունենա իր պաշտպանի հետ մասնակցելու դատախոսներին, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ իր վարքագիծը, հոգեկան կամ ֆիզիկական վիճակը խոչընդոտ են նրան դատարան ներկայացնելու համար¹²:

14. Հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անձանց իրավունքների մասին Վճռաբեկ դատարանն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

- «(...) Բժշկական բնույթի հարկադրական միջոցներ կիրառելու վարույթի ընթացքում (...) քրեական օրենքով չորոշված արարք կատարած անչինք, չհանդիսանալով մեղադրյալ, օգտվում են մեղադրյալի իրավունքներից»¹³,

- «Անմեղսունակության վիճակում հանրորեն վրանգավոր արարք կատարած անչի իրավավիճակ[ն] (...) ընդգրկում է ՀՀ Սահմանադրությամբ և միջազգային իրավական փաստաթղթերով երաշխավորված իրավունքները (ՀՀ Սահմանադրության 67-րդ հոդված, «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդված, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդված), այդ թվում՝ արդար դատաքննության իրավունքը: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 456-րդ հոդվածը նույնպես ամրագրում է, որ անմեղսունակության վիճակում հանրորեն վրանգավոր արարք կատարած անչն օգտվում է մեղադրյալի բոլոր (...) իրավունքներից: (...)»¹⁴:

Վճռաբեկ դատարանի վերոնշյալ դիրքորոշումները հիմնված են նաև հոգեկան խանգարումներ ունեցող անձանց նկատմամբ տարբերակված մոտեցում դրսևորելու անբույլատրելիության, նրանց՝ որպես խոցելի անձանց, իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ միջազգային-իրավական փաստաթղթերում ամրագրված պահանջ-

ՀՈՒՆԻՐՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

¹¹ ՏԵՍ Եվրոպական դատարանի՝ Shtukaturev v. Russia գործով 2008 թվականի մարտի 24-ի վճիռը, զանգատ թիվ 4409/05, կետ 68:

¹² ՏԵՍ, mutatis mutandis, Եվրոպական դատարանի՝ Kremzow v. Austria գործով 1993 թվականի սեպտեմբերի 21-ի վճիռը, զանգատ թիվ 12350/86, կետ 67, Pobornikoff v. Austria գործով 2000 թվականի հոկտեմբերի 3-ի վճիռը, զանգատ թիվ 28501/95, կետ 31, Zana v. Turkey գործով 1997 թվականի նոյեմբերի 25-ի վճիռը, զանգատ թիվ, կետեր 71-73, Romanov v. Russia գործով 2005 թվականի հոկտեմբերի 20-ի վճիռը, զանգատ թիվ 63993/00, կետեր 108-109:

¹³ ՏԵՍ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ Սերգեյ Ստեփանյանի գործով 2014 թվականի մայիսի 31-ի թիվ ԳԴ5/0014/01/13 որոշումը, կետ 23:

¹⁴ ՏԵՍ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ Արա Շուշանյանի գործով 2017 թվականի հունիսի 22-ի թիվ ԵԱՆԴ/0030/01/15 որոշումը, կետ 14:

ների վրա¹⁵:

15. Վերահաստատելով նախորդ կետում վկայակոչված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանը կրկնում է, որ անմեղսունակության վիճակում քրեական օրենքով արգելված արարք կատարած անձինք ելնելով իրենց հոգեկան հիվանդության բնույթից և աստիճանից՝ օգտվում են այն նույն իրավունքներից և երաշխիքներից, որոնք նախատեսված են մեղադրյալի դատավարական կարգավիճակ ունեցող անձանց համար: Նշված պահանջն օրենսդրի կողմից նախատեսվել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 456-րդ հոդվածում՝ հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անձանց իրավունքների նկատմամբ տարբերակված մոտեցումը բացառելու նպատակով: Ավելին, նույն հոդվածում օրենսդիրը բացահայտելով նշված կարգավորման էությունը նախատեսել է նաև անմեղսունակ անձանց իրավունքների ոչ սպառնիչ ցանկը:

Հետևաբար ինչպես մեղադրյալի իրավունքներից օգտվելու անմեղսունակ անձանց համար նախատեսված իրավական երաշխիքը, այնպես էլ անմեղսունակ անձանց իրավունքների ոչ սպառնիչ ցանկում ներառված՝ դատական քննությանը մասնակցելու իրավունքը հիմք են արձանագրելու, որ անմեղսունակության վիճակում քրեական օրենքով արգելված արարք կատարած անձինք իրավունք ունեն մասնակցելու իրենց նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման վարույթին: Այդ իրավունքն անմեղսունակ անձանց արդար դատաքննության իրավունքի ապահովման հիմնական նախապայմանն է, որի միջոցով կենսագործվում են դատարանի առջև կանգնելու և լաված լինելու իրավունքները: Ավելին, այն երաշխիք է մրցակցության և «զենքերի հավասարության» սկզբունքների արդյունավետ կենսագործման համար:

Սակայն անմեղսունակ անձանց բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման վարույթին մասնակցելու իրավունքը բացարձակ չէ և կարող է սահմանափակվել այն բացառիկ դեպքերում, երբ անմեղսունակ անձի հոգեկան հիվանդությունն արգելք է հանդիսանում նրան դատարան ներկայացնելու և բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման վարույթին նրա մասնակցությունն ապահովելու համար: Այլ կերպ, անմեղսունակ անձանց բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման վարույթին մասնակցելու իրավունքի իրացման հնարավորությունը սահմանափակված է նրանց հոգեկան հիվանդության բնույթով և աստիճանով:

15.1 Նախորդ կետում արտահայտված դիրքորոշումների հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նշել, որ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման մինչդատական վարույթի ընթացքում նախաքննական մարմնի կողմից անձի անմեղսունակության վերաբերյալ ստացված փորձագիտական եզրակացությունն ինքնին բավարար չի կարող լինել հոգեկան հիվանդություն ունեցող անձին դատարան չներկայացնելու և բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման վարույթին նրա մասնակցության իրավունքը սահմանափակելու համար՝ անգամ եթե այն նշում է պարունակում անձի՝ իր կամ իրեն շրջապատող միջավայրի համար վտանգ ներկայացնելու մասին:

¹⁵ Տե՛ս Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի՝ 2004 թվականի սեպտեմբերի 22-ի «Հոգեկան խանգարումներ ունեցող անձանց իրավունքների և արժանապատվության պաշտպանության մասին» թիվ REC(2004)10 հանձնարարականի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասը, Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի՝ 1999 թվականի փետրվարի 23-ի՝ «Անգործունակ չափահասների իրավական պաշտպանության մասին» թիվ R(99)4 հանձնարարականի 1-ին սկզբունքը, Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ 1991 թվականի դեկտեմբերի 17-ի «Հոգեկան հիվանդների պաշտպանության և հոգեբուժական օգնության բարելավման» թիվ 46/119 բանաձևի 1-ին սկզբունքի 5-րդ մասը:

Մասնավորապես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 450-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 463-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համադրված վերլուծությունից հետևում է, որ անմեղսունակ անձանց նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման հնարավորությունը պայմանավորվում է ոչ թե փորձաքննության անցկացման պահի դրությամբ իր կամ իրեն շրջապատող միջավայրի համար վտանգ ներկայացնելու հանգամանքով, այլ մինչև բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման վարույթի դատական քննության ավարտը հասարակության համար վտանգավոր լինելու շարունակականության հանգամանքով: Վերջինս սույն որոշման 13-րդ կետում վկայակոչված Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումների հաշվառմամբ կարող է գնահատվել ոչ միայն բժշկական փաստաթղթերի հետազոտության, այլ նաև հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անձի անհատական հատկանիշների, դատական նիստերի դահլիճում նրա դրսևորած վարքագծի, ունեցած հոգեվիճակի անմիջական գնահատման արդյունքում:

Ավելին, հարկ է նաև նշել, որ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման մինչդատական վարույթի ընթացքում անձի հոգեկան առողջության վիճակին վերաբերող փորձաքննության անցկացման և գործը դատարանում քննելու պահերի միջև հնարավոր է երկար ժամկետային խզում: Ուստի անձի՝ դատարան ներկայանալու և դատական քննությանը մասնակցելու «անկարողության» վերաբերյալ դատարանի եզրահանգումը չի կարող հիմնվել բացառապես մինչդատական վարույթի ընթացքում ստացված փորձագիտական եզրակացության հետևությունների վրա:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անձինք որպես կանոն պետք է մասնակից դարձվեն իրենց նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման վարույթին, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ոչ միայն մինչդատական վարույթի ընթացքում հավաքված, այլ նաև դատական քննության ընթացքում ձեռքբերված փաստական տվյալների համակցությունը համոզիչ կերպով կվկայի այն մասին, որ անձի հոգեկան վիճակը թույլ չի տալիս նրան դատարան ներկայացնել: Ընդ որում, այդ դեպքերում դատարանները պետք է քննարկեն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 41-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված կարգով համապատասխան բժշկական հաստատությունում արտագնա դատական նիստ անցկացնելու հնարավորության հարցը:

16. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Առաջին ատյանի դատարանը քննարկելով Տիգրան Գասպարյանին բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման վարույթին մասնակից դարձնելու վերաբերյալ պաշտպան Ա.Խաչիկյանի միջնորդությունը՝ 2017 թվականի փետրվարի 28-ի որոշմամբ գտել է, որ այն ենթակա չէ բավարարման, քանի որ համաձայն փորձագիտական եզրակացության¹⁶, վերջինս չի կարող մասնակցել դատաքննչական գործողություններին, քանի որ վտանգ է ներկայացնում ինչպես շրջապատի, այնպես էլ իր համար¹⁷:

Վերաքննիչ դատարանը 2017 թվականի հունիսի 27-ի որոշմամբ քննարկելով պաշտպան Ա.Խաչիկյանի վերաքննիչ բողոքը՝ գտել է, որ Առաջին ատյանի դատարանն իրավացիորեն մերժել է պաշտպանի միջնորդությունը՝ Տիգրան Գասպարյանի ներկայությունը դատական նիստին ապահովելու մասին¹⁸:

17. Նախորդ կետում մեջբերված փաստերը գնահատելով սույն որոշման 15-15.1-

¹⁶ Տե՛ս սուլյն որոշման 5.1-րդ կետը:
¹⁷ Տե՛ս սուլյն որոշման 5.2-րդ կետը:
¹⁸ Տե՛ս սուլյն որոշման 7-րդ կետը:

րդ կետերում արտահայտված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ստորադաս դատարանները Տիգրան Գասպարյանի մասնակցության վերաբերյալ պաշտպան Ա.Խաչիկյանի միջնորդությունը մերժելիս հիմնվելով միայն բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման մինչդատական վարույթի ընթացքում ստացված փորձագիտական եզրակացության վրա՝ միջոցներ չեն ձեռնարկել գործի դատական քննության ընթացքում Տ.Գասպարյանի հոգեկան առողջության վիճակը գնահատելու ուղղությամբ: Մասնավորապես, չի պարզվել, թե գործը դատարան ուղարկելուց հետո արդյոք Տիգրան Գասպարյանի հոգեկան հիվանդությունը շարունակում է խոչընդոտ լինել նրան վարույթին մասնակից դարձնելու համար, թե ոչ: Արդյունքում ստորադաս դատարանները Տ.Գասպարյանին բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման դատական քննությանը մասնակից դարձնելու վերաբերյալ միջնորդությունը մերժելիս նկատի չեն ունեցել, որ Տ.Գասպարյանի հոգեկան հիվանդության վերաբերյալ մինչդատական վարույթի ընթացքում ձեռքբերված համալիր փորձագիտական եզրակացությունն անհրաժեշտ, սակայն ոչ բավարար փաստական տվյալ է ներկայացված միջնորդության պատշաճ քննությունն ապահովելու համար:

Հետևաբար, ստորադաս դատարանների հետևություններն այն մասին, որ Տիգրան Գասպարյանը չի կարող մասնակցել բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման վարույթին, հիմնավոր չեն:

18. Անդրադառնալով պաշտպանի՝ սույն որոշման 8.2-րդ կետում նշված փաստարկին, Վճռաբեկ դատարանը, հիմք ընդունելով սույն որոշման 15-15.1-րդ կետերում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ արձանագրում է, որ անմեղսունակ անձն օգտվելով մեղադրյալի բոլոր իրավունքներից՝ պետք է իրավունք ունենա նաև ցուցմունք տալ, որը պետք է դիտարկվի որպես ապացույց՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետի իմաստով: Վճռաբեկ դատարանի նշված մոտեցումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ անձի հոգեկան հիվանդությամբ տառապելը չի կարող ի սկզբանե կանխորոշել նրա կողմից տրված ցուցմունքի անթույլատրելիությունը՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 105-րդ հոդվածում թվարկված՝ դատավարական խախտումների բացակայության պատճառով: Հոգեկան հիվանդության առկայությունը կարող է հաշվի առնվել անձի տված ցուցմունքները բովանդակային գնահատման ենթարկելիս՝ դրանց վերաբերելիությունն ու արժանահավատությունը որոշելուց:

Ինչ վերաբերում է Տ.Գասպարյանի նախաքննական ցուցմունքները դատաքննության ընթացքում հրապարակելու և որպես ապացույց օգտագործելու իրավաչափության վերաբերյալ պաշտպանի փաստարկին, ապա այն ենթակա է քննարկման *mutatis mutandis* ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 337-րդ հոդվածով նախատեսված կարգավորումների համատեքստում: Այսինքն՝ դրանց հրապարակման և որպես ապացույց օգտագործման հարցը կարող էր քննարկվել սույն որոշմամբ վկայակոչված ընթացակարգի պահպանմամբ Տ.Գասպարյանի՝ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման վարույթին մասնակցությունն ապահովելուն ուղղված միջոցները ապառնելուց հետո:

19. Անդրադառնալով բողոքաբերի՝ սույն որոշման 8.3-րդ կետում նշված փաստարկին՝ Վճռաբեկ դատարանն իր համաձայնությունն է արտահայտում բողոքաբերի հետ և փաստում, որ այդ կապակցությամբ Վերաքննիչ դատարանի այն դիրքորոշումը, որ իրեղեն ապացույց ճանաչված դանակը չի հետագոտվել, քանի որ Առաջին ատյանի

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

դատարան չի ուղարկվել և գտնվում է ՀՀ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ում, չի կարող համարվել հիմնավոր փաստարկ՝ իրեղեն ապացույց ճանաչելու մասին որոշումը որպես ապացույց դիտարկելու համար: Գործի նյութերից երևում է, որ իրեղեն ապացույց ճանաչված դանակը քննիչի կողմից ուղարկվել է «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ՝ մանրաթելային, դատահետքաբանական, դատակենսաբանական և դատակրիմինալիստիկական համալիր փորձաքննության անցկացման համար: Սակայն վարույթն իրականացնող մարմինը, «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ից չստանալով ինչպես իրեղեն ապացույց ճանաչված դանակը, այնպես էլ փորձագիտական եզրակացությունը, բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու համար գործն ուղարկել է դատարան¹⁹: Մինչդեռ դանակը կարող էր որպես ապացույց օգտագործվել միայն անմիջական հետազոտման արդյունքում ²⁰:

20. Անփոփոխելի վերոշարադրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ ստորադաս դատարանները դատական ակտ կայացնելիս թույլ են տվել քրեադատավարական օրենքի խախտումներ, որոնք էական են, քանի որ ազդել են գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա, ինչը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի հիման վրա, Առաջին ատյանի դատարանի և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին Վերաքննիչ դատարանի որոշումները բեկանելու և գործն Առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության ուղարկելու հիմք է:

Նոր քննության ընթացքում Առաջին ատյանի դատարանը պետք է լուծի Տիգրան Գասպարյանի նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու հարցը՝ սույն որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների հաշվառմամբ:

Միևնույն ժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Տիգրան Գերասիմի Գասպարյանի նկատմամբ որպես անվտանգության միջոց կիրառված հոգեբուժական հիվանդանոցում տեղավորելը պետք է թողնել անփոփոխ, քանի որ բացակայում են այն փոփոխելու կամ վերացնելու հիմքերը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության (2005 թվականի փոփոխություններով) 91-րդ, 92-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ, 39-րդ, 43-րդ, 361՝-րդ, 403-406-րդ, 419-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Տիգրան Գերասիմի Գասպարյանի նկատմամբ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոց կիրառելու մասին Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի փետրվարի 28-ի որոշումը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2017 թվականի հունիսի 27-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել

¹⁹ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1-ին, թերթեր 90-95:

²⁰ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ Հարուխյուն Հակոբյանի գործով 2010 թվականի հուլիսի 23-ի թիվ ԵԱԲԴ/0128/01/09 որոշումը, կետեր 23-24, Համայակ Սահակյանի գործով 2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ի թիվ ԼԴ/0212/01/10 որոշումը, կետ 19:

Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

2. Տիգրան Գերասիմի Գասպարյանի նկատմամբ որպես անվտանգության միջոց կիրառված հոգեբուժական հիվանդանոցում տեղավորելը թողնել անփոփոխ:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 2018 7 - 8 (229-230)

ԲԱՐԵՄԱՂԹԱՆՔ

ՀՀ դատաւորների միությունը շնորհավորում է

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դատավոր
Կարեն ԶԻԼԻՆԳԱՐՅԱՆԻ ծննդյան 55-ամյակը,

ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Մարինե ՄԵԼՔՈՆՅԱՆԻ ծննդյան 45-ամյակը,

ՀՀ Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի
դատարանի դատավոր
Նաիրա ԳՐԻԳՈՐՅԱՆԻ ծննդյան 40-ամյակը,

ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին
ատյանի դատարանի դատավոր
Սերոբ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆԻ ծննդյան 40-ամյակը,

ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Սարգիս ԵՐԻՑՅԱՆԻ ծննդյան 35-ամյակը,

ՀՀ Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի
դատարանի դատավոր
Սուսաննա ԳԶՈԳՅԱՆԻ ծննդյան 35-ամյակը,

ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Հայարփի ԶԱՐԳԱՐՅԱՆԻ ծննդյան 30-ամյակը,

*մաղթում նրանց առողջություն, անսպառ եռանդ
և մասնագիտական արդյունավետ գործունեություն:*